

WIADOMOŚCI NARODOWEGO BANKU POLSKIEGO

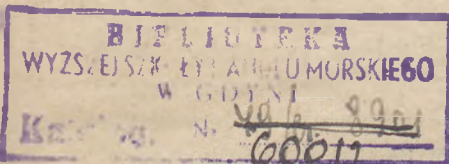
KOMITET REDAKCYJNY

Przewodniczący:

Naczelnny Dyrektor Narodowego Banku Polskiego – Dr Witold Trąmpczyński

Członkowie:

Dr Mirosław Orłowski – Redaktor Główny
 Mgr Adam Cegielski
 Mgr Paweł Czartoryski
 Dr Stefan Perczyński
 Mgr Roman Seidler
 Jan Sierzputowski
 Irena Oczechowska – Sekretarz Redakcji

TREŚĆ:

Sytuacja ekonomiczna Polski w listopadzie 1947 r.	str. 1	tornych – Dr Stefan Perczyński	str. 30
Ważniejsze pozycje bilansowe banków biletowych.	24	Kontrola Banku Państwa ZSRR nad płatami (cz. I)	36
Z bieżących zagadnień gospodarczych:		– Prof. Stefan Rozmaryn	36
Wielkość kosztów własnych produkcji a planowa-		Międzynarodowy clearing reglamentowany (cz. I)	45
nie finansowe przedsiębiorstw państwowych		– Mgr Alfred Siebeneichen	45
– Stanisław Sopiński	25	Przegląd ustawodawstwa	52
Dział artykułowy:		Errata	52
Bank biletowy w świetle nowych reform mone-			

SYTUACJA EKONOMICZNA POLSKI W LISTOPADZIE 1947 r.

(Na podstawie informacji Wydziału Ekonomicznego i sprawozdań Oddziałów)

W miesiącu sprawozdawczym nastąpił dalszy wzrost produkcji przemysłowej we wszystkich prawie gałęziach wytwórczych. Miesięczne plany produkcji wykonane zostały w większości z dużą nadwyżką. Listopad b.r. nie tylko wykazał doniosłe rezultaty na odcinku wytwórczości miesięcznej, lecz jednocześnie stał pod znakiem rosnących meldunków całego szeregu gałęzi przemysłowych o przedterminowym wykonaniu planu rocznego. Szereg przemysłów czy poszczególnych zakładów, meldując o przekroczeniu planu rocznego, wykazywał jednocześnie osiągnięcie, a często nawet przekroczenie przedwojennego poziomu swej wytwórczości przemysłowej. Obok zwiększenia wolumenu produkcji notowano ponadto dalszy wzrost jakości wytwarzanych artykułów, zwiększenie wydajności pracy w związku z rozwojem ruchu przodowników pracy oraz polepszenie zaopatrzenia w surowce.

Zwiększona podaż dóbr na rynku krajowym, osiągnięta dzięki pomyślnemu rozwojowi produkcji, przyczyniła się w dużym stopniu do utrwalenia stabilizacji na odcinku cen, które

ogólnie kształtowały się na poziomie prawie niezmiennym w stosunku do okresu poprzedniego. Wzrost cen, zresztą nieznaczny, wykazały tylko niektóre artykuły żywnościowe, głównie z przyczyn sezonowych. Czynnikiem hamującym ten sezonowy, zwykły ruch cen stała się obniżka cen na wyroby przemysłu państwowego oraz usprawnienie dystrybucji i normowania cen na artykuły pierwszej potrzeby w drodze urzędowego ustalania cen maksymalnych i wysokości marż zysku.

Na rynku pieniężnym notowano wzrost środków pieniężnych gotówkowych i bezgotówkowych. Podobnie jak w miesiącach poprzednich wzrósł stan udzielonych kredytów zarówno obrotowych jak i inwestycyjnych. Kapitały obce typu wkładów wykazały w bankach, prawie we wszystkich elementach, wzrost, głównie jednak w pozycji rachunki bieżące. Kapitały o charakterze lokat celowych wzrosły na skutek dalszych wpłat Ministerstwa Skarbu.

1. **Przemysł węglowy.** W ciągu 24 dni roboczych (6 dni świątecznych) w listopadzie 1947 r. przemysł węglowy wykonał miesięczny plan

państwowy z nadwyżką 8,2%. Plan na miesiąc listopad b.r. przewidywał 5.010.240 t wydobycia, wydobyto zaś 5.421.359 t, co stanowi 108,2% planu.

Kopalnie Wirek, Nowa-Ruda, Wanda—Lech wykonały swój plan wydobycia za 1947 r. już w listopadzie, kopalnie zaś Radzionków i Andaluźja dnia 2 grudnia 1947 r.

Do 30 listopada kopalnie przekroczyły plan państwowy za 11 miesięcy o 1.052.000 ton.

Wydobycie dzienne osiągnęło w listopadzie 225.890 ton.

Szczegółowe dane produkcji węgla zawiera poniższa tabela:

Tabela 1

Produkcja przemysłu węglowego w listopadzie 1947 r

Zjednoczenie	Planowano w tonach	Wydobyto w tonach	Wykonano plan w %	Wydajność na robot.- dniówkę w kg
Bytomskie . . .	449 040	521 248	116,1	1 274
Rudzkie . . .	576 000	663 025	113,1	1 316
Rybnickie . . .	477 600	513 138	107,4	1 164
Gliwickie . . .	528 000	576 131	109,1	1 136
Chorzowskie . . .	553 200	615 336	111,2	1 382
Dąbrowskie . . .	552 000	599 760	108,7	1 058
Zabrskie . . .	528 000	567 175	107,4	1 223
Jaworzno-Miko- łowski . . .	506 400	519 679	102,6	1 087
Katowickie . . .	540 000	578 691	107,2	1 325
Dolnośląskie . . .	300 000	267 156	89,1	687
R a z e m . . .	5 010 240	5 421 359	108,2	1 166

Stosunkowo niską wydajność Zjednoczenia Dolnośląskiego należy przypisać znacznej ilości zatrudnionych jeńców niemieckich. Ogólnie rzecz biorąc, w chwili obecnej wydajność polskich kopalń węgla osiągnęła 75% przedwojennej i należy do najwyższych w Europie.

Plan wysyłkowy węgla został wykonany w 105,5% (w poprzednim miesiącu 95,6%) — co stanowi nadzwyczajny sukces.

Polski przemysł węglowy zatrudniał w 1945 roku do 164.000 pracowników, w 1946 r. do 239.000, a w końcu września 1947 r. około 282.000 pracowników. To znaczne powiększenie załogi osiągnięto dzięki mobilizacji nowych sił roboczych na krajowym rynku pracy oraz akcji repatriacyjnej górników polskich z Francji, Belgii, Rumunii i innych krajów. W wyniku tych zabiegów osiągnięcia produkcyjne polskiego przemysłu węglowego wynoszą:

	Wydobycie węgla kamiennego w t o n a c h	Produkcja koksów w t o n a c h	Wydobycie węgla brunatnego w t o n a c h
1945	20 168 640	985 000	1 540 000
1946	47 280 000	2 138 000	1 454 000
1947 (produkcja planowana)	58 375 000	2 800 000	4 590 000

Rezygnując w dużym stopniu z wydajnej na krótką metę metody eksploatacji „na zawał“, polski przemysł węglowy dąży do szerszego stosowania podsadki piaskowej; do zamulania wyeksploatowanych pokładów węgla używa on 37.000 t piasku na dobę. Ilość ta w najbliższej przyszłości jeszcze wzrośnie. W celu sprostania tym zadaniom buduje się obecnie specjalną linię kolejową o długości 120 km (40 km już wybudowano), aby zapewnić tani i szybki transport piasku z dwóch największych rezerwuarów — północnego (z nad Kanału Kłodnickiego) i wschodniego (z pustyni Błędowskiej).

W miesiącu sprawozdawczym została ukończona odbudowa koksowni „Ema“ jednej z największych w Polsce i należącej do Zjednoczenia Rybnickiego. Koksownia ta wytwarza obecnie 14 artykułów węgl-pochodnych.

2. Przemysł hutniczy. Przemysł państwowy w Polsce posiada zasadniczo trzystopniową organizację: zakład wytwórczy, Zjednoczenie branżowe i Centralny Zarząd danego przemysłu. Dotychczasowa organizacja Centralnego Zarządu Przemysłu Hutniczego nie wykazywała Zjednoczeń, a poszczególne huty podlegały Centralnemu Zarządowi bezpośrednio. Z dniem 1 stycznia 1948 r. nastąpi reorganizacja C.Z. Przem. Hutniczego w tym kierunku, że zamiast nieistniejących Zjednoczeń powstaną 3 wielkie zespoły produkcyjne pod nazwą zakładów hutniczych:

1. Gliwickie Zakłady Hutnicze, obejmujące huty: Pokój, Kościuszkowice, Bobrek, Gliwice, Łabędy, Andrzej i Szczecin,
2. Hajduckie Zakłady Hutnicze, do których wejdą huty: Batory, Florian, Baildon, Laura, Małapanew i Ferrum i wreszcie
3. Dąbrowskie Zakłady Hutnicze z hutami: Bankowa, Katarzyna, Zabrze, Zygmunt, Sosnowiec, Renard, Będzin, Częstochowa i Zawiercie.

Do zakładów wydzielonych zaliczane będą huty w Stalowej Woli i Ostrowcu.

Przedsiębiorstwo Gliwickie posiadać będzie zasadniczo charakter surowcowy i w stosunku do liczb z października 1947 r. będzie produkować 74% koksu, 67% surówki, 52% stali i 40% wyrobów walcowanych całej produkcji polskiej co stanowi łącznie 40% ogólnej wartości produkcji hutniczej.

Przedsiębiorstwo Hajduckie cechuje produkcja stali szlachetnych (32% wartości produkcji hutniczej), a przedsiębiorstwo Dąbrowskie będzie posiadać charakter mieszany (18% wartości produkcji).

O rozmiarach produkcji hutniczej świadczy między innymi obrót wagonowy naszych hut. Huty polskie potrzebowały w 1947 r. 50—60.000 wagonów miesięcznie, co oznacza, że połowa całej ilości taboru kolejowego w Polsce przepływała w ciągu miesiąca przez zakłady hutnicze. Duże huty mają dzienny obrót od 150—220 wagonów, czyli 3 do 5 pełnych pociągów. W 1947 r. kolej dostarczała przeciętnie 90% potrzebnych hutnictwu wagonów, co świadczy wybitnie o jej sprawności. Osiągnięcie to uzyskano dzięki doprowadzeniu współczynnika obrotu wagonu do liczby 7, co oznacza, że co 7 dni wagon musi być ponownie załadowany.

Rozwój produkcji hutniczej przedstawia tabela Nr 2.

Tabela 2

Produkcja hutnictwa żelaznego (w tonach)

	Październik*)	Listopad**)
Surówka	81 599	83 131
Stal: wlewki i odlewy	145 495	147 795
Wyroby walcowane	102 768	102 080
w tym:		
rury bez szwu	5 200	5 313
szyny kolejowe z akcesor.	17 637	13 479
blachy	21 826	20 793
Wyroby kute i prasowane	8 406	8 596
Odlewy żeliwne.	3 165	3 525

*) dane poprawione

***) dane prowizoryczne

Przemysł hutniczy był pierwszym przemysłem w Polsce, który osiągnął już w listopadzie plan produkcji wyznaczony na cały 1947 r. Ponadto wiadomo, że przemysł ten już przed kilku miesiącami przekroczył poziom swej produkcji przedwojennej. Ma to podstawowe i kapitalne znaczenie dla odbudowy naszego kraju, zniszczonego w bezprzykładny sposób przez wojnę i okupację.

Już w październiku hutnictwo polskie zakończyło tworzenie zimowych zapasów rud — wynoszą one 475.000 ton, co pokrywa 5-cio-miesięczne zapotrzebowanie wielkich pieców i stalowni.

Przemysł hutniczy boryka się z trudnościami w dziedzinie zaopatrzenia w pasy parciane, transportery, śruby i nity oraz z brakiem kwasu solnego i odpowiedniej jakości smarów i olejów.

Hutnictwo cynkowe rozwija się harmonijnie, nie wykazując obecnie żadnych większych trudności. Sytuację gospodarczą hutnictwa cynkowego ilustruje poniższa tabela.

Tabela 3

Sytuacja gospodarcza Zjednoczenia Przemysłu Metali Nieżelaznych

Treść	Październik	Listopad
Stan zatrudnienia:		
pracownicy umysłowi	1 523	1 537
" fizyczni	11 704	11 823
Wytwórczość: (w tonach)		
cynk hutniczy	5 323	5 325
" elektrolityczny	1 232	1 281
blacha cynkowa	3 059	2 829
kubki bateryjne (tys. szt.)	5 693	4 868
kwas siarkowy 100%	8 539	8 480
ołów handlowy	1 044	860
minia i glejta ołowiana	133	129
kadm	12	12
Wydobycie rud:		
blendowych	64 273	58 402
galmanowych	13 986	14 045

3. Paliwa płynne. Przemysł paliw płynnych wykonał w listopadzie b.r. plan produkcji z nadwyżką, wyrażającą się odnośnie wydobycia ropy — w 4,4%, gazu ziemnego — w 40% i gazoliny surowej — w 15,2%.

W okresie sprawozdawczym przerobiono ogółem 12.501 t ropy, w tym 11.555 t ropy krajowej oraz 946 t importowanej.

Tabela 4

Produkcja przemysłu paliw płynnych w listopadzie 1947 r.

Wyszczególnienie	Produkcja w tonach	Wykonanie planu w %
Wydobycie:		
ropy	10 964,8	104,4
gazu ziemnego (w tys. m ³)	15 541,7	140,0
gazoliny surowej	624,3	115,2
Wytwórczość rafinerii:		
benzyna	3 826,9	133,9
nafta	2 602,4	105,5
olej gazowy	2 078,1	83,6
oleje surowe	1 407,0	54,3
asfalt	836,8	119,9
smary stałe	506,3	105,5
parafina	388,0	194,9
wazelina	83,0	184,4

Listopad b.r., podobnie jak październik, był miesiącem rekordowym w przemyśle paliw płynnych. Wytwórczość rafinerii przekroczyła w znacznym stopniu nakreślony plan. Rekordowa była również produkcja gazu ziemnego i gazoliny surowej. Niewykonanie planu odnośnie olejów smarowych należy tłumaczyć zmniejszeniem produkcji oleju wagonowego w związku ze zmianą sezonową zapotrzebowania (oleju letniego na zimowy).

tendrów nowych 23, węglarek 980, cystern wagonowych 45, wagonów osobowych 13 i wąskotorowych 50.

Pokaźna również była produkcja maszyn rolniczych — w szczególności w Zjednoczeniu Maszyn Rolniczych w Łodzi.

Zjednoczenie przemysłu motoryzacyjnego ma szeroko nakreślone plany produkcji na 1948 rok. Projektuje ono dostarczenie 100.000 sztuk rowerów, 3.000 motocykli małowitrazowych dwóch typów, 1.200 traktorów oraz pierwszych po wojnie polskich 20 samochodów, jako prototypów, ponadto planuje budowę 2 fabryk części zamiennych do traktorów czeskich i polskich.

6. Przemysł elektrotechniczny. Wartość produkcji przemysłu elektrotechnicznego w listopadzie b.r. wyniosła 19.501.100 zł przedwojennych wg cen podstawowych, co stanowi wzrost o 1.537.400 zł w porównaniu z miesiącem ubiegłym. Również wzrosła produkcja w listopadzie b.r. pod względem ilościowym.

Przemysł elektrotechniczny wykonał plan produkcji w okresie sprawozdawczym w 117⁰/₀.

Tabela 7

Produkcja przemysłu elektrotechnicznego w listopadzie 1947 r.

Zjednoczenie	Produkcja w tonach	Wartość w tys. złotych przedwojennych w/g cen podstawow.	% wykonania planu
Maszyn elektrycznych . . .	361,1	2 842,6	98
Aparatów elektrycznych . . .	294,7	2 496,6	118
Kabli i przewodów . . .	2 248,9	7 914,1	130
Ogniów i akumulatorów . . .	600,3	2 151,7	94
Sprzętu teletechnicznego . . .	28,3	726,1	88
Sprzętu radiotechnicznego . . .	35,2	1 171,6	146
Lamp elektr. w' sztukach . . .	1 120,195	2 198,4	110

Stan zatrudnienia w miesiącu sprawozdawczym przedstawiał się następująco:

1.	Zjednoczenie Maszyn Elektrycznych
2.	„ Aparatów Elektrycznych
3.	„ Kabli i przewodów
4.	„ Ogniów i Akumulatorów
5.	„ Lamp Elektrycznych
6.	„ Sprzętu Teletechniczn.
7.	„ Sprzętu Radiotechn.

Ogółem przemysł elektrotechniczny zatrudniał w listopadzie b.r. 22.170 pracowników, w tym 17.288 fizycznych oraz 4.882 umysłowych.

Przemysł elektrotechniczny wykazuje stałą tendencję rozwojową. W każdym miesiącu produkcja planowana zostaje przekroczona około

20⁰/₀. W listopadzie b.r. produkcja przemysłu elektrotechnicznego podwoiła się w porównaniu z przeciętną miesięczną 1946 r. Liczba zatrudnionych wzrosła od początku roku ok. półtora-krotnie (grudzień 1946 r.—15.547 pracowników, listopad 1947 r. — 22.170).

Należy podkreślić, że produkcja przemysłu elektrotechnicznego wzrosła nie tylko ilościowo, lecz również jakościowo. W ciągu 1947 r. zwiększono asortyment, wprowadzając szereg nowych typów i konstrukcji, jak spawarki rotacyjne, turbo-prądniczki do oświetlania parowozów, wzmacniacze dla radiofonii, odbiorniki radio-we itd.

7. Przemysł mineralny. Wartość produkcji państwowego przemysłu mineralnego w miesiącu sprawozdawczym w stosunku do poprzedniego spadła ze względów sezonowych z 20,7 mil. zł do 18,2 mil. zł według cen podstawowych przedwojennych. Planowana ogólna produkcja miesięczna została jednak wykonana w 112,3⁰/₀.

W miesiącu sprawozdawczym zanotowano już realizację planu rocznego odnośnie niektórych ważniejszych asortymentów, a mianowicie:

klinker cementowy	— 128 ⁰ / ₀
cegła	— 104 ⁰ / ₀
porcelana	— 109 ⁰ / ₀
szkło okienne	— 101 ⁰ / ₀

W połowie grudnia br. spodziewane jest wykonanie całorocznej produkcji całego przemysłu mineralnego.

Tabela Nr 8 ilustruje produkcję ważniejszych artykułów w listopadzie br.

Poważne osiągnięcia w skali miesięcznej jak również rocznej wykazuje produkcja cementu. Produkcja papy smołcowej, która przekro-

— 4.767 fizycznych i	97 ⁴ / ₀ umysł.
— 4.316 „	i 1181 „
— 3.847 „	i 694 „
— 1.474 „	i 343 „
— 911 „	i 180 „
— 849 „	i 290 „
— 1.095 „	i 411 „

czyła plan miesięczny o 40⁰/₀, została w całości rozproszona na rynku wewnętrznym w obecnym sezonie jesienno-zimowym.

Eksport w miesiącu sprawozdawczym objął głównie cement do Związku Radzieckiego, Brazylii i Argentyny w ilości 40.778,7 ton.

Tabela 8

Produkcja ważniejszych artykułów przemysłu mineralnego za listopad 1947 r.

Nazwa artykułu	Wykonano	Wartość wykonana w zł przedwojennych	% wykonania planu
Wapno palone (w ton)	25 805	490 300	132
Cement (w ton)	130 196	4 446 800	112
Szkło (w tys. m ²)	825	1 640 200	99
Cegła (w tys. szt)	17 168	575 100	106
Papa smołowa (w tys. m ²)	920	358 800	140
Klinkier budowl. (tys. szt)	320	29 300	141

8. **Przemysł chemiczny.** Produkcja przemysłu chemicznego przekroczyła znacznie kwoty planowane na listopad br. Jest to objaw wysoce korzystny, gdyż chodzi tu często o produkcję składników podstawowych dla wielu innych przemysłów.

Tabela 9

Produkcja najważniejszych wyrobów C. Z. P. Chem. w listopadzie 1947 r.

Wyszczególnienie	Produkcja w listopadzie w tonach	% wykonan. planu
Produkty smołowe . . .	15 598,0	128,1
„ benzolowe . . .	2 810,0	107,6
Elektrody węglowe . . .	470,8	159,6
Barwniki organiczne . . .	211,3	120,7
Farby olejne i lakiery . . .	287,0	136,7
Biel cynkowa . . .	751,6	115,6
Ultramaryna . . .	48,2	126,8
Superfosfat . . .	18 404,4	139,6
Azotniak . . .	10 894,6	121,0
Saletrzak . . .	4 754,9	118,1
Kwas siarkowy . . .	5 693,0	107,5
„ solny . . .	378,0	128,1
Amoniak . . .	522,8	131,0
Karbid . . .	2 427,7	100,9
Soda surowa . . .	13 170,0	100,0
„ kalcynowana . . .	8 765,0	119,3
Mydło . . .	820,0	104,5
Opony . . .	286,2	138,9
Dętki w tym: . . .	51,4	134,7
„ rowerowe . . .	24,1	75,3
Pasy napędowe . . .	113,7	157,9
Obuwie zawodowe . . .	216,2	539,2

Pod względem przekroczenia planu na pierwszym miejscu stoi produkcja obuwia gumowego zawodowego — wykonano tu plan miesięczny w 539%. W zakresie produkcji dwuchromianów osiągnięto 194,5%, produkcji wapnoamONU w dziale nawozów sztucznych 169,9%.

W listopadzie uruchomiono po całomiesięcznym remoncie oddział supersfofatu w firmie „Dr. R. May”. Wyprodukowano już 10.200 ton.

Przemysł chemiczny napotyka często na tego rodzaju trudności, jak nieterminowe dostawy surowca i materiałów pomocniczych, nieregularne dostawy węgla (Mościce), brak wagonów oraz nieusprawioną organizacją sprzedaży.

W przemyśle farb i lakierów wzrastają rezerwy wyrobów gotowych. Jednocześnie używano z reparacji około 1.800 ton farb olejnych i lakierów niemieckich, co odpowiada mniej więcej połowie rocznej produkcji. Z powodu nadmiaru towarów może nastąpić tu pewne ograniczenie produkcji.

Centrala Handlowa Przemysłu Chemicznego otrzymała duże transporty szeregu artykułów pochodzących z odszkodowań wojennych. Specjalne komisje zajmują się ich sortowaniem, określaniem jakości i specyfikacją celem przedstawienia listy do podziału w Departamencie Planowania Ministerstwa Przemysłu i Handlu.

9. **Przemysł drzewny.** Zakłady przemysłu drzewnego podległe Centralnemu Zarządowi Przemysłu Drzewnego wyprodukowały w listopadzie b.r. artykułów ogólnej wartości 6.704 tys. zł przedwojennych według cen podstawowych z 1937 r., wykonując plan produkcji w 119%. Według cen bieżących produkcja przemysłu drzewnego przedstawia wartość 338,3 mil. zł.

Udział poszczególnych Zjednoczeń w produkcji w miesiącu sprawozdawczym przedstawia poniższa tabela.

Tabela 10

Wartość produkcji przemysłu drzewnego w listopadzie 1947 r.

Zjednoczenie	Wartość produkcji w zł przedwojennych z 1937 r.	Wartość produkcji w zł bieżących (ceny z 1947 r.)
Pomorskie . . .	2 048 491	95 964 074
Krakowskie . . .	427 686	18 007 884
Wyrobów giętych . . .	428 751	34 527 106
Dolnośląskie . . .	1 271 981	60 667 519
Górnośląskie . . .	558 239	24 119 505
Zachodnie . . .	1 139 715	55 718 286
Centralne . . .	829 435	49 280 026
Ogółem . . .	6 704 298	338 284 400

Jak z powyższej tabeli wynika, największy udział w produkcji w okresie sprawozdawczym przypadł na Zjednoczenie Dolnośląskie, Zachodnie i Pomorskie.

W produkcji tego okresu dominowały wyroby:

1. meble gięte (45.000 sztuk)
2. wyroby bednarskie (10.000 sztuk)
3. sklejki i płyty stolarskie (536 m²)
4. okleiny i obłożyny (50.000 m²).

W przemyśle drzewnym zatrudnionych było w okresie sprawozdawczym ogółem 15.958 pracowników, w tym: 14.071 fizycznych oraz 1.887 umysłowych. W porównaniu z miesiącem ubiegłym stan zatrudnienia wzrósł o 458 pracowników, w tym 87 umysłowych.

10. Przemysł papierniczy. Przemysł papierniczy wyprodukował w listopadzie br. ogółem 38.328 ton artykułów, co stanowi wzrost produkcji o 470 ton w porównaniu z miesiącem ubiegłym. W okresie sprawozdawczym przemysł papierniczy wykonał plan produkcji w 112,9%. Należy podkreślić, że w listopadzie współczynniki wykonania planu wzrosły we wszystkich grupach towarów. Podczas gdy w ubiegłych miesiącach współczynniki wykonania planu w tekturze i miazdze drzewnej kształtowały się poniżej 100%, w miesiącu sprawozdawczym przekroczyły 100%.

Tabela 11

**Produkcja przemysłu papierniczego
w listopadzie 1947 r. (w tonach)**

Wyszczególnienie	październik 47 r.		listopad 47 r.	
	Ilość wyprodukowana w tonach	% wykonania planu	Ilość wyprodukowana w tonach	% wykonania planu
Miazga drzewna	7 602	90,7	7 900	100,1
Celuloza natronowa	3 001	118,0	3 066	124,5
„ sulfitowa	5 725	110,4	6 196	124,2
Papier	19 235	107,1	18 863	109,8
Tektura	2 295	92,2	2 403	103,3

Przy porównywaniu wyprodukowanych ilości w miesiącu listopadzie z miesiącem poprzednim stwierdza się wzrost produkcji we wszystkich asortymentach, z wyjątkiem pozycji papieru.

W okresie sprawozdawczym nastąpił również wzrost w produkcji przetwórczej. Przede wszystkim zwiększyła się produkcja papieru toaletowego i kolorowanego, tektury falistej, torebek oraz kopert.

Sytuacja w zaopatrzeniu surowcowym zakładów przemysłu papierniczego kształtowała się na ogół pomyślnie. Plan zaopatrzenia w miesiącu sprawozdawczym wykonany został w 136% wobec 133% w miesiącu poprzednim.

Centrala Zaopatrzenia dostarczyła w listopadzie następujące ilości surowców i fabrykatów:

1. Drewno w m.p.	65.000
2. Celuloza krajowa w tonach	11.102
3. Celuloza import. w tonach	2.115 13,217
4. Makulatura krajowa w tonach	3.883
5. Makulatura import. w tonach	930 4.813
6. Szmaty i odpadki w tonach	1.437
7. Sita papiernicze import. w m. kw.	3.406

Przemysł papierniczy zatrudniał w okresie sprawozdawczym ogółem 28.777 pracowników, w tym: 24.895 fizycznych oraz 3.882 umysłowych. W porównaniu z miesiącem ubiegłym stan zatrudnienia w przemyśle papierniczym wzrósł o 597 pracowników, w tym 210 umysłowych.

11. Przemysł włókienniczy wykonał w listopadzie plan produkcji w 106%. Ogólna wartość wyprodukowanych towarów stanowiła według cen podstawowych z 1937 r. zł 160,7 mil. w porównaniu do wartości planowanej zł 151,5 mil.

Plan produkcji miesięcznej wykonano w listopadzie b.r. pod względem wartości ogólnie w branży: bawełnianej w 92%, wełnianej w 117%, włókien łykowych w 107%, jedwabniczo-galanteryjnej w 129%, dziewiarskiej w 109%, konfekcyjnej w 110%, włókien sztucznych w 113%. W branży wełnianej zanotowano obniżenie zaopatrzenia w materiały pomocnicze, jak w barwniki do 67%, w inne chemikalia do 77%, w materiały oświetleniowe do 51% ilości zaopatrzonego. Jedną z przyczyn niewykonania planu miesięcznego przez przemysł bawełniany były postoje szeregu maszyn związane z brakiem pracowników wykwalifikowanych.

Ogólne zatrudnienie w przemyśle włókienniczym w miesiącu sprawozdawczym 289.911 pracowników (według danych prowizorycznych) wzrosło w porównaniu do października b.r. o 3.433 osób. Większość nowoprzyjętych przedstawiała element niewykwalifikowany, co było też główną przyczyną postoju szeregu maszyn, m. in. w wzmiankowanym już przemyśle bawełnianym. Z drugiej strony wykonanie planów produkcji przez większość branż i zakładów było osiągnięte w pewnej mierze dzięki przechodzeniu uzdolnionych pracowników do pracy na dwu lub na większej ilości maszyn.

Uruchomienie i wykorzystanie posiadanych maszyn i urządzeń technicznych w przemyśle włókienniczym dalekie było jeszcze do pełnego, niemniej jednak zadawalające. W branży bawełnianej czynnych było w stosunku do posiadanych: wrzecion 74%—85%, krosien 70%. Stosunek ten wyniósł w branży włókien łykowych odnośnie wrzecion 81%—90% a krosien 78—86%. Najkorzystniej kształtował się omawiany stosunek w przemyśle wełnianym. W przemyśle konfekcyjnym uległy ostatnio komasacji trzy fabryki na Dolnym Śląsku; w Świebodzicach powstał nowy ośrodek. Na ogólną liczbę 9.555 maszyn posiadanych uruchomiono w tej branży 7.123, czyli ca 73%.

Tabela 12

Produkcja przemysłu włókienniczego w listopadzie 1947 r.

Rodzaj przemysłu i artykuł	Jedn. miary	Planowano	Wykonano	Wykonano % planu
Bawełniany:				
przędza cienkoprzędna	kg	5 900 000	5 073 306	86
„ odpadkowa	„	590 000	611 278	104
tkaniny bawełniane	m	26 930 000	25 025 088	93
Wełniany:				
przędza zgrzebna	kg	1 623 000	1 842 226	113
„ czesankowa	„	482 000	558 134	122
tkaniny wełniane	m	2 970 000	3 421 293	115
Włókien lękowych:				
przędza lniana	kg	824 000	1 087 796	132
„ jutowa	„	1 250 000	1 161 830	93
tkaniny lniane	m	2 258 000	2 569 500	114
„ jutowe	„	2 420 000	2 531 689	105
Jedwabna Galanteria:				
tkaniny jedwabne	m	1 415 000	2 421 669	171
plusze i pokrewne	„	465 000	463 354	99
dywany i chodniki	m ²	24 300	29 375	121
firanki, koronki i tiule	m	148 200	173 621	117
koronki klockowe	m	374 000	366 673	98
pasmanteria	„	24 432 000	26 709 961	109
Dziewiarski.				
Wyroby dziane	szt	3 878 000	4 144 000	107
„ „	kg	401 300	437 545	109
Konfekcyjny:				
normomaszynny		301 000	323 045	107
Ogółem konfekcja	szt.	1 486 000	1 830 186	123
w tym: płaszcze	„	—	31 609	—
mundury	„	—	32 784	—
spodnie	„	—	53 350	—
koszule	„	—	273 624	—
kalesony	„	—	395 170	—
bielizna pościelowa	„	—	61 595	—
inne	„	—	982 059	—
Włókien sztucznych:				
włókna cięte	kg	420 000	746 801	178
sztuczny jedwab	„	504 000	494 407	98
przędza „Artex“	„	23 700	26 247	113
tomofan	„	37 200	41 052	111
tkaniny	m	24 600	25 460	103
Fabryka sztucznego Włókna Nr 7 steelon				
Artykuły techniczne:				
wartość produkcji	zł	3 019 400	4 107 425	136
Roszarnie lnu i konopi:				
włókno lęgowe	kg	503 000	529 800	105

12. Przemysł skórzany wykazał w miesiącu sprawozdawczym w porównaniu do ubiegłego ogólny wzrost produkcji zarówno na odcinku garbarskim jak i futrzanym. Plany produkcji miesięcznej w październiku i listopadzie br. zostały wykonane na ogół ze znaczną nadwyżką. Niedociągnięcia odnośnie produkcji skór pasowych i technicznych powstały wyłącznie na skutek braku odpowiedniego surowca. Pewien niedobór w produkcji obuwia skózanego został wyrównany obuwem tekstylnym.

Większość artykułów produkcji garbarskiej wykazuje w listopadzie b.r. znaczne przekroczenie kwot planowanych. W porównaniu z miesiącem poprzednim zanotowano dość znaczną poprawę na odcinku skór pasowych i technicznych, głównie dzięki zwiększonej podaży odnośnego surowca.

Przemysł skórzany stara się oprzeć produkcję w coraz większej mierze na surowcu krajowym. Zakup surowych skór bydłych na rynku kra-

Tabela 13

Produkcja przemysłu skórzanego w październiku i listopadzie 1947 r.

Rodzaj produkcji	Waga lub miara	Październik			Listopad		
		planowano	wykonano	% wykonania planu	planowano	wykonano	% wykonania planu
Produkcja garbarska	ton	1 755,8	2 048,0	134,9	1 772,9	2 307,8	130,1
Skóry podeszwowe	"	300,0	473,5	157,9	280,0	434,1	155,1
Juchty	"	20,0	58,3	129,8	50,0	73,3	146,8
Wierzchy	tys m ²	80,0	116,9	146,1	95,0	111,5	117,5
Krupony pasowe	ton	57,0	24,0	42,0	54,0	30,8	57,1
Blanki	"	5,0	14,2	284,9	"	"	"
Skóry techniczne	"	27,0	25,4	94,4	28,0	26,5	95,0
Skóra rymarska	"	"	14,0	"	"	14,0	"
Obuwie skórzane	tys. par.	"	373,7	"	"	347,6	"
Pasy pędne	ton	47,0	29,2	62,1	40,0	36,6	91,6
Artykuły techniczne	"	18,8	23,9	121,2	17,0	24,2	137,5
Rękawiczki skórzane	tys. szt.	11,4	11,1	97,7	9,6	11,2	117,0
Produkcja futrzana							
Skóry królicze	tys. szt.	20,0	21,9	109,5	"	7,2	"
" baranie i jagnięce	"	37,6	43,4	115,4	"	33,8	"
" różne	szt.	450	7 726,0	1 716,8	"	8 076,0	"

jowym w drugim półroczu 1947 r. wykazuje stały wzrost, co przedstawia tabela 14.

Tabela 14

Zbiór krajowych bydłych skór surowych w II połowie 1947 r. (bez skór cielęcych)

miesiąc	planowano	zebrano		przeciętna waga skóry w kg.
		skór	ton	
lipiec	36 tys. szt. = 720 ton	34 121	652	19,1
sierpień	" "	44 849	868	19,3
wrzesień	" "	55 683	1 090	19,5
październik	" "	56 491	1 130	20,0
listopad	" "	53 928	1 209	22,4

Ciągły wzrost zakupu skór bydłych do października b.r. łączył się ze zjawiskiem nadmiernego w tym czasie uboju bydła rogatego, spowodowanego brakiem pasz. W listopadzie ubój ilościowo zmalał, jednak na rzeź oddawano okazy większe i bardziej wartościowe. Wpłynęło to na znaczne zwiększenie przeciętnej wagi skóry w kg.

Zbiórka nieregulowanych skór świńskich przyniosła w miesiącu sprawozdawczym dobre rezultaty. Istnieją możliwości wyeksportowania pewnych nadwyżek.

13. Państwowy przemysł fermentacyjny.

Państwowy przemysł fermentacyjny wyprodukował w listopadzie br. ogółem 3.056 ton oraz 83.890 hl artykułów spożywczych, wartości łącznej 5,3 mil. zł przedwojennych, według cen podstawowych, wobec 4,8 mil. zł w miesiącu ubiegłym. Ogólny plan produkcji wykonany został w 126,8%, przy czym odnośnie piwa w 135,1%, słodów w 134,9%, wina w 105,7%

oraz octu w 96,2%. Niedociągnięcia produkcyjne z ubiegłego miesiąca odnośnie produkcji siodu zostają szybko usuwane dzięki dostawie odpowiedniej ilości jęczmienia browarnianego z Funduszu Apropowizacyjnego.

Poniższa tabela obrazuje produkcję ważniejszych artykułów przemysłu fermentacyjnego w miesiącu listopadzie b.r.

Tabela 15

Produkcja ważniejszych artykułów państwowego przemysłu fermentacyjnego za listopad 1947 r.

Wyszczególnienie	Jednostka miary	Ilość w tys.	Wartość w tys. zł przedw. w cen podstawowych	% wy- konania planu
Piwo	l	7 317,8	3 310,6	135,1
Słód	kg	3 029,4	908,8	134,9
Wino	l	150,3	479,9	105,7
Ocet 6%	l	574,0	258,3	96,2
Soki i syropy owocowe	l	53,7	214,6	123,0

W miesiącu sprawozdawczym było zatrudnionych w zakładach państwowego przemysłu fermentacyjnego ogółem 8.236 pracowników, w tym 6.333 fizycznych i 1.903 umysłowych.

14. Państwowy przemysł konserwowy. Państwowy przemysł konserwowy wyprodukował w miesiącu sprawozdawczym ogółem 4.271,5 ton artykułów spożywczych o wartości 4.442 tys. zł przedwojennych według cen podstawowych z 1937 r. Udział w produkcji poszczególnych branż przedstawiał się następująco:

1. branża mięsna (bez dostaw do Fund. Aprop.) — 2.312,0 t.
2. branża owocowo-warzywna — 1.853,7 t.
3. branża rybna — 105,8 t.

Tabela 16
Produkcja ważniejszych artykułów państwowego przemysłu konserwowego w kg

Rodzaj artykułu	Październik 1947 r.	Listopad 1947 r.
Branża mięsna		
Tłuszcz świeży	122 092	155 800
Tłuszcz topiony	31 268	40 000
Drób bity	30 557	62 700
Wędliny	145 370	158 600
Bekony	9 868	6 900
Konserwy mięsne	301 779	402 600
Mięso wieprzowe	545 685	488 400
„ wołowe	59 038	106 000
Branża owocowo-warzywna		
Marmelada	315 569	387 500
Kapusta kiszona	1 989 933	1 235 500
Płynny ośrodek	—	11 100
Konfitury i dżemy	36 935	22 300
Musztarda	—	13 100
Soki słodzone	47 405	57 100
Warzywa suszone	—	86 700
Owoce suszone	26 817	6 500
Branża rybna		
Konserwy rybne	61 065	73 200
Śledzie	44 719	18 300
Ryby wędzone	3 208	12 300

W miesiącu sprawozdawczym zatrudniał przemysł konserwowy ogółem 4.726 pracowników, w tym: 4.024 fizycznych i 702 umysłowych.

15. Państwowy przemysł spożywczy. Państwowy przemysł spożywczy wyprodukował w listopadzie br. ogółem 23.623 ton oraz 22.200 litrów artykułów spożywczych, przedstawiających wartość 21 mil. zł przedwojennych według cen podstawowych z 1937 r.

Tabela 17
Produkcja przemysłu spożywczego w listopadzie 1947 r.

Przemysł	Produkcja w tys. kg	% wykon. planu	Wartość w tys. zł wg cen pod- stawow. z 1937 r.	% wykon. planu
Cukierniczy	1 936,6	128,1	6 053,7	143,1
Drazdzowy	446,2	81,3	812,8	75,9
Olejarski	6 932,4	124,1	7 258,0	118,1
Surog. kawy i nam. spożywc.	7 155,3	114,6	5 315,5	122,1
Ziemniaczany	7 152,3	63,1	1 627,3	49,1
Ogółem:	23 623,3	93,7	21 067,3	110,6

Niewykonanie planu produkcji w branży ziemniaczanej spowodowane było brakiem surowca. Produkcja drożdży w listopadzie została zmniejszona w związku z niedostateczną chłonnością rynku odnośnie tego artykułu w miesiącu ubiegłym.

Przekroczenie planu produkcji w przemyśle cukierniczym i olejarskim wynikało na skutek zwiększonych zamówień na pokrycie zapotrzebowania reglamentowanego.

Przemysł spożywczy zatrudniał w okresie sprawozdawczym ogółem 13.939 pracowników, w tym: 11.454 fizycznych i 2.485 umysłowych.

16. Rolnictwo. Miesiąc listopad cechuje w rolnictwie zwolnienie tempa prac.

Jesienne prace w polu, jak siew, wykopki ziemniaków i buraków cukrowych zostały zakończone w miesiącu ubiegłym. Na listopad b.r. przypady prace mające na celu zabezpieczenie roślin przed nadciągającą zimą oraz częściowe dokonanie omotów.

Wg ostatnio dokonanych szacunków zbiory tegoroczne nie przedstawiają się tak pesymistyczne, jak początkowo oceniano. Zbiory pszenicy szacowane poprzednio na 601 tys. ton wynoszą około 900 tys. ton, żyta zebraliśmy około 3.800 tys. ton, wobec szacowanych pierwotnie 2.817 tys. ton, zbiory zaś ziemniaków wynoszą 26,6 mil. ton. Kampania cukrownicza dostarczyła około 480 tys. ton cukru. W świetle tych cyfr należy zasadniczo zmienić pogląd na naszą sytuację żywnościową.

W okresie sprawozdawczym jesienne zasiewy ozimin przedstawiały się pomysłnie. Przebieg pogody — wysoka temperatura i stosunkowo częste deszcze powodują w niektórych okolicach zbytne wybijanie ozimin. W razie nadejścia mrozów, niepoprzedzonych opadami śnieżnymi, oziminy na tych terenach mogą być narazone na wymarznącie. Tego rodzaju warunki atmosferyczne mogą być szczególnie niekorzystne dla tych gospodarstw, które ukończyły siewy bez opóźnienia tj. do 20 września.

W okresie sprawozdawczym została przeprowadzona na terenie kilku województw licencja ogierów. Stan ogierów nie zawsze odpowiadał wymogom. Wysiłki Państwa idą w tym kierunku, aby podnieść kwalifikacje ogierów, utrzymywanych przez hodowców prywatnych oraz aby dostarczyć odpowiednich reproduktorów dla Państwowych Stad Ogierów. Powyższe zadania spełniają Państwowe Zakłady Chowu Koni, które prowadzą na terenie kraju 13 Państwowych Stad Ogierów, 45 Państwowych Stadnin Koni oraz Państwowe Zakłady Treningowe. W obecnej strukturze rolnej w Polsce, gdzie przeważa małe gospodarstwo do 8 ha powierzchni, nie będące w stanie utrzymać ogiera, istnienie Państwowych Stad Ogierów, dostarczających

ludności rolniczej dobrych i tanich reproduktorów jest koniecznością.

Do poprawy stanu jakościowego i ilościowego koni w Polsce przyczynił się w pewnej mierze import koni zagranicznych. W bieżącym roku zakupiliśmy najwięcej koni w Danii — ogółem 45.200 sztuk, w tym 44 tys. koni roboczych i 1200 koni hodowlanych. W listopadzie przywieziono partię tych koni, liczącą 3.800 sztuk.

Stan bydła poprawił się dzięki wyteżonej pracy i staraniom ludności. Rolnicy odczuwają, w niektórych okolicach duży brak siana, a na terenie całego kraju występuje powszechny prawie niedostatek słomy. Brak jest również pasz treściwych. Jedynymi paszami, których rolnictwo posiada obecnie o wiele więcej niż przed wojną, są liście buraczane, wysłodki buraków cukrowych oraz wywar ziemniaczany. Niekorzystna sytuacja na odcinku pasz powoduje pewne zmniejszenie mleczności krów.

Niezbyt korzystnie przedstawia się hodowla trzody chlewnej. Wysokie ceny ziemniaków i pasz treściwych czynią hodowlę świń mniej opłacalną. W celu dokładniejszego przedstawienia rozwoju hodowli w Polsce, wskazanym będzie zapoznać się z poniższą tabelą.

Tabela 18
Stan pogłowia zwierząt gospodarskich

Rodzaj zwierząt gospodarskich	Stan w tys. szt. w 1946 r.	Stan w tys. szt. w 1947 r.	Stan w 1947 r w %/o stanu 1946 r.
konie	1 730	1 996	115,4
bydło	3 911	4 691	119,9
trzoda chlewna	2 674	4 215	152,5
owce	726	950	130,7
kozy	547	682	124,7

W 1947 r. trudniło się pszczelarstwem około 110 tys. osób, ogólna zaś ilość roi wynosi około 730 tys. W naszym kraju przeważają pasieki małe 1—5 rojowe, które stanowią ogólnie 55% wszystkich roi. Miód na rynek dostarczają głównie pasieki duże, 40—100 roi liczące.

Pomyślnie wypadł urodzaj warzyw w roku bieżącym, tak że po zaspokojeniu zapotrzebowania rynku wewnętrznego można będzie znaczne ilości wyeksportować.

W ramach umów handlowych dotychczas wyeksportowano 6 tys. ton kapusty do Czechosłowacji oraz 400 ton marchwii do Szwajcarii. Ponadto Anglia zgłosiła zapotrzebowanie na 10 tys. ton cebuli oraz istnieją możliwości eksportu kalafiorów, pomidorów i ogórków inspektowych do Szwecji i Norwegii.

Ministerstwo Rolnictwa i Reform Rolnych zakupiło w Związku Radzieckim 150 ton dwuchloroetanu — środka niezbędnego do zwalczania stonki ziemniaczanej. Dwuchloroetan został już sprowadzony do kraju. W pierwszej połowie kwietnia 1948 r. zostanie on rozpraważony do miejsc, w których wystąpiła stonka ziemniaczana, a mianowicie w województwie śląsko-dąbrowskim, kieleckim i warszawskim. Na terenach zagrożonych stonką, zostanie przeprowadzona akcja zapobiegawcza przed tym szkodnikiem.

Ze względu na znaczny deficyt zbożowy w Europie, należy jak najenergiczniej zwiększyć produkcję ziemniaków, którym przypadnie rola uzupełnienia braków w wyżywieniu. Poza tym ziemniaki służą jako cenny pokarm dla hodowli rolniczej i do przerobu przemysłowego na spirytus, krochmal itp. Walka ze stonką ziemniaczaną, jak również z rakiem ziemniaczanym oraz innymi szkodnikami, niszczącymi plantacje ziemniaków jest koniecznością gospodarczą. Prace zakładów doświadczalnych Instytutu Ziemniaczanego idą w kierunku wytworzenia i dostarczenia rolnictwu ziemniaków zdrowych i odpornych na takie choroby jak: rak ziemniaczany, zaraza ziemniaczana, choroby wirusowe oraz niepodlegające zjadaniu przez larwy stonki.

Zarządzeniem Ministra Rolnictwa i Reform Rolnych z dnia 25.XI.1947 r. została powołana przy Ministrze Rolnictwa i Reform Rolnych Rada Naukowa Rolnictwa jako organ opiniotwórczy-doradczy przy realizacji Narodowego Planu Gospodarczego w rolnictwie. W skład Rady wchodzi: Minister Rolnictwa i Reform Rolnych jako przewodniczący oraz powołani przez niego członkowie spośród przedstawicieli nauki i praktyki rolniczej, a ponad to osoby delegowane przez ministrów: Oświaty, Apropowizacji, Przemysłu i Handlu, Odbudowy, C.U.P. i Związku Samopomocy Chłopskiej.

Do ważniejszych zadań Rady Naukowej Rolnictwa należy w myśl powyższego zarządzenia:

1. Opracowywanie zasadniczych wytycznych prac naukowo-badawczych w rolnictwie, związanych z potrzebami gospodarczej i społecznej przebudowy kraju.
2. Opiniowanie projektu budżetu państwowego w dziedzinie prac naukowo-badawczych w rolnictwie.
3. Opracowywanie metod umożliwiających nauce rolniczej korzystanie z osiągnięć praktyki rolniczej.

4. Wysuwanie dezyderatów w stosunku do średnich i wyższych szkół rolniczych.
5. Opracowywanie na zlecenie Ministra Rolnictwa i Reform Rolnych poszczególnych zagadnień naukowo-badawczych.

17. **Lasy.** W numerze listopadowym 1947 r. opisaliśmy produkcję przemysłu drzewnego Lasów Państwowych w roku gospodarczym 1946-47. Obecnie przedstawimy plany produkcji oraz plan inwestycyjny Lasów Państwowych w roku gospodarczym 1947-48.

W okresie ubiegłym Ministerstwo Leśnictwa dążyło przede wszystkim do uruchomienia niezbędnej liczby zakładów przemysłowych, głównie tartaków, odbudowując takie jednostki, które drogą stosunkowo niewielkich remontów można było włączyć w rytm życia gospodarczego kraju.

Podczas gdy plan inwestycyjny Ministerstwa Leśnictwa przewidywał w roku 1947 na kapitalne remonty przemysłu drzewnego — 21% ogólnych wydatków, to w roku 1948 przeznacza się na ten cel już tylko 10% ogólnej sumy wydatków. Równocześnie wzrastają w znacznym stopniu wydatki na budowę nowych obiektów (68% ogólnych wydatków w roku 1948 wobec 31% — w roku 1947).

W 1947 r. Ministerstwo Leśnictwa rozpoczęło budowę dwóch nowoczesnych 6-trakowych tartaków (Zalewo i Rudeczany) w woj. Olsztyńskim oraz odbudowuje 9 tartaków, zniszczonych częściowo w wyniku działań wojennych. Dzięki tym inwestycjom zostanie wykorzystana należycie baza surowcowa okręgu mazurskiego.

Na Ziemiach Dawnych prowadzi Ministerstwo odbudowę 107 i budowę 2 nowych tartaków (1 na terenie Dyrekcji Lasów Państwowych Kraków i 1 na terenie Dyrekcji Lasów Państwowych Toruń).

W celu wykorzystania drewna mniej wartościowego i odpadków rozpoczęto w 1947 r. budowę 2 fabryk płyt pilśniowych, (1 na Pomorzu — Czarna Woda i 1 na Śląsku — Birawa). Fabryka w Czarnej Wodzie zostanie uruchomiona w 1948 r. i będzie produkować 17 tys. ton płyt pilśniowych rocznie.

Plan inwestycyjny Ministerstwa Leśnictwa na rok 1948 przewiduje budowę 5 nowych tartaków na Ziemiach Dawnych i 4 na Ziemiach Odzyskanych. Ponadto projektowana jest odbudowa 10 tartaków na Ziemiach Dawnych i 7 na Ziemiach Odzyskanych oraz renowacja urządzeń w 55 tartakach.

Odbudowa względnie rozbudowa 6 fabryk sklejek na Ziemiach Dawnych i 2 na Ziemiach Odzyskanych oraz budowa 4 nowych fabryk mechanicznej obróbki drzewa stanowi dalszy etap planu inwestycyjnego w 1948 r.

W związku z rozbudową urządzeń fabrycznych przemysłu drzewnego projektowany jest wzrost produkcji.

Przetarcie surowca z 2.609 tys. m³ w 1946/47 roku ma wzrosnąć w 1947/48 r. do 3.061 tys. m³. W stosunku do roku gospodarczego 45/46, produkcja w roku 1947/48 stanowić będzie wzrost o 104%.

Poniższe zestawienie przedstawia rozwój produkcji przemysłu drzewnego.

Rodzaj asortymentu	Produkcja		Plan na 1947/48
	1945/46	1946/47	
tarcica m ³	944 000	1 696 000	1 911 000
sklejki m ³	7 500	15 400	18 800
okleiny m ³	209 000	648 000	1 325 000
plyty pilśniowe m ³	128 000	236 000	246 000

Liczba czynnych zakładów mechanicznych obróbki drewna wynosiła na koniec 1947 r.:

- 514 tartaków z 990 trakami,
- 4 fabryki sklejek,
- 1 fabryka oklein,
- 1 fabryka płyt pilśniowych,
- 104 zakłady dodatkowe z 1.036 obrabiarkami.

Poza zakładami mechanicznego przerobu drewna Ministerstwo Leśnictwa administruje dwiema czynnymi fabrykami suchej destylacji drewna, 1 destylarnią żywicy w Zagórzcu oraz 1 fabryką ekstrakcji karpiny w Pluszy.

W roku 1948 projektowana jest budowa drugiej fabryki ekstrakcji żywicy z karpiny w Garbatce (woj. Kieleckie). Uruchomienie tej fabryki zwiększy produkcję kalafonii i terpentyny tak dalece, że nie tylko zostanie pokryte zapotrzebowanie rynku wewnętrznego, ale nawet pewne ilości będą przeznaczone na eksport.

Obecnie produkcja zakładów przemysłu drzewnego zaspakaja prawie całkowicie potrzeby rynku krajowego na odcinku tarcicy, sklejek, oklein oraz płyt pilśniowych. Z chwilą wprowadzenia daleko idących oszczędności zużycia drewna w kraju, można będzie eksportować nieznaczne ilości tych wyrobów.

18. **Rybołówstwo.** Rok 1947 był dla rybołówstwa nader pomyślny. Pomimo mroźnej zimy, która prawie przez dwa miesiące zamknęła porty rybackie oraz konieczności ograniczenia połowów bałtyckich w sezonie letnim z powodu

nieprzystosowania aparatu odbiorczego do wzmożonego tempa pracy rybołówstwa, połowy bałtyckie dały w 1947 r. około 33.000 ton ryb, czyli o połowę więcej niż w zeszłym roku, zaś o 10% więcej od planowanej na rok bieżący liczby 30.000 ton. Wyniki te zawdzięczać należy przede wszystkim intensywnej pracy naszych rybaków na morzu a także dość szybkiemu postępowi w odbudowie flotyli rybackiej. Niekorzystne warunki atmosferyczne roku sprawozdawczego ujemnie wpłynęły na stan połowów dalekomorskich. Niemniej jednak połowy dalekomorskie dostarczyły w 1947 r. około 6 tysięcy ton ryb w porównaniu z 1.135 t uzyskanymi w roku 1946. Łącznie połowy morskie dały w ciągu 1947 r. około 39.000 ton, czyli przeszło 1,6 kg na 1 mieszkańca Polski. Flotylla rybacka, która liczyła przed wojną 29 statków, obejmuje obecnie 23 trawlerzy przy czym ilość ta ma być w nadchodzący mrok 1948 znacznie powiększona. Do ilości tej dodać należy flotyllę kutrową złożoną z 234 jednostek, z których jednak najwyżej 160 było czynnych (reszta była w remoncie).

W 1947 r. zapoczątkowano poważne inwestycje w tak ważnej dla rybołówstwa dziedzinie chłodnictwa. Rozpoczęto budowę nowej chłodni rybnej (na miejscu zniszczonej) w Gdyni i odbudowę takiejże chłodni w Szczecinie, na ukończeniu jest odbudowa małej chłodni w Łebie, uruchomiono już fabrykę lodu w Kołobrzegu. Chłodnie w Gdyni, Łebie i Szczecinie będą dysponowały powierzchnią składową około 1.500 m² dla ryb świeżych, około 1.000 m² dla ryb mrożonych, nadto 2.500 m² dla magazynowania śledzi solonych. Możliwości te wraz z produkcją lodu i odpowiednią ilością technicznych środków transportowych pozwolą na pełne wykorzystanie połowów w sezonie letnim.

19. Komunikacja. W listopadzie w porównaniu z październikiem daje się zauważyć wzrost prawie wszystkich pozycji w dziale ruchu towarowego i pasażerskiego na P.K.P.

W ruchu towarowym ilość wagonów czynnych wzrosła o 2.906, a załadowanych wagonów o 6.370. W związku ze zwiększeniem ilości załadowanych wagonów wpływy z przewozu towarów stanowiły 2.300 mil. zł w porównaniu do 2.165 mil. zł w październiku.

W miesiącu sprawozdawczym oddano do użytku Służby Zdrowia Kolei Państwowych zespół wagonów, przeznaczonych do walki z gruźlicą. Wagony zostały odbudowane przez Główne Warsztaty Kolejowe w Poznaniu.

Tabela 19

Ruch kolejowy-towarowy i pasażerski

Wyszczególnienie	październik	listopad
	1947	1947
A. Ruch towarowy:		
Ilość wagonów czynnych	133 150	136 056
Załadowano wagonów	523 789	530 159
Tono-kilometry w tys.	4 970 595	4 746 227
Wpływy z przewozu towarów w mil. zł	2 650	2 300
B. Ruch pasażerski:		
Liczba przewiezionych pasażerów w tys.	29 345	29 444
Wpływy z biletów i bagażu w mil. zł	1 767	1 738

Tabela 20

Państwowa Komunikacja Samochodowa

Wyszczególnienie	1	9	4	7
	Październik		Listopad	
Ilość linii	292		286	
Długość linii (w km)	21 677		21 603	
Ilość samochodów	2 240		2 233	
Przewieziono pasaż. (w tys.)	1 367		1 300	
Pasażero-kilometry (w tys.	42 498		41 961	
Tonno-kilometry (tys.)	556		473	
Wpływy z przewozu towarów (w tys. zł.)	11 992		9 933	
Wpływy z przewozu osób	168 539		167 167	

Ruch P.K.S. wykazuje dalszy spadek we wszystkich pozycjach. Tendencja zniżkowa w przewozie pasażerów wywołała spadek wpływów ze 168,5 mil. zł w październiku do 167,2 mil. zł w listopadzie. W związku z nadchodzącą zimą przystąpiono do gruntownego remontu wycofanych z ruchu wozów.

Tabela 21 Polskie Linie Lotnicze „Lot”

Wyszczególnienie	1	9	4	7
	Październik		Listopad	
Długość linii (w km)	5 988		7 352	
Ilość lotów	551		365	
Przebyta droga (w km)	178 664		125 000	
Przewieziono pasażerów	5 497		3 200	
„ towarów (kg)	41 618		18 600	
„ poczty (kg)	7 069		5 000	
„ bagażu (kg)	25 398		13 700	

Komunikacja lotnicza notuje otwarcie dwóch nowych linii:

Warszawa — Bukareszt,

Warszawa — Bukareszt — Belgrad,

w związku z czym zanotowano poważny wzrost długości linii — z 5.988 km do 7.952 km.

Ilość lotów w stosunku do miesiąca poprzedniego spadła z 551 na 365, co wyjaśnia zmniejszenie kilometrażu przebytej drogi ze 178.664 km do 125.000 km. Liczba przewiezionych pasażerów zmalała w omawianym okresie o 42%.

20. Handel. a) Handel państwowy. Państwowa Centrala Handlowa. W listopadzie br. obroty P.C.H. osiągnęły cyfrę 4.550,3 mil. zł. W sumie tej nie uwzględniono obrotów woj. i rej. oddziałów, które w związku z ostatnią reorganizacją P.C.H. ulegają likwidacji.

Poniższe zestawienie przedstawia udział poszczególnych Central w ogólnych obrotach P.C.H.

Obroty P.C.H. w listopadzie 1947 r. (dane telegraficzne):

	w mil. zł
1. Centralne Biuro Hurtowni Spożywczo-Przemysłowych	2.291,1
2. Centralne Biuro Zakupów i Sprzedaży Produktów Rolnych	886,4
3. Powszechne Domy Towarowe	543,1
4. Oddział Morski	16,1
5. Centralne Biuro Sprzedaży Wrobów Cukierniczych	420,0
6. Centralne Biuro Sprzedaży Drożdży	125,0
7. Centralne Biuro Sprzedaży Surogatów Kawy i Namiastek Spożywczych	160,6
8. Centralne Biuro Sprzedaży Przetworów Ziemiaczanych	51,6
9. Centralne Biuro Sprzedaży Olejów Roślinnych	35,0
10. Centralne Biuro Sprzedaży Win, Octu i Przetworów	22,0
Razem	4.550,3

Największy udział w powyższych obrotach przypada na hurtownie spożywczo-przemysłowe (50,4%) i na hurtownie produktów rolnych (19,4%).

Główną pozycję obrotów P.C.H. w miesiącu październiku br. stanowiły artykuły spożywcze, w tym przede wszystkim cukier (1.497,2 mil. zł).

Obroty Wojewódzkich i Rejonowych Oddziałów P.C.H. w październiku br. wynosiły 304 mil. zł, obroty zaś wszystkich Centr. Biur Sprzedaży i Hurtowni — 4.587 mil. zł.

W dniu 29 listopada br. Ministerstwo Przemysłu i Handlu wydało zarządzenie, na mocy którego z dniem 1 stycznia 1948 r. Powszechne Domy Towarowe będą wyłączone z P.C.H. i staną się samodzielnym przedsiębiorstwem państwowym.

Rola Powszechnych Domów Towarowych polega na zaopatrywaniu mieszkańców miast w materiały i surowce po cenach możliwie niski skalkulowanych. P.D.T. pomyślane są jako wielobranżowe sklepy detaliczne. Na koniec 1947 roku liczba P.D.T. ma wynosić 54. W roku przyszłym plan przewiduje dalszą rozbudowę sieci P.D.T. do liczby 150 jednostek. W najbliższej przyszłości ma powstać wzorowy Dom Towarowy w Łodzi, następnie zaś w Szczecinie, Sopotcie, Katowicach, Krakowie, Warszawie oraz w wielu innych miejscowościach. Na inwestycje związane z budową nowych Domów oraz na rozbudowę już istniejących — przeznaczono w 1948 r. sumę zł 1.800 mil. zł.

b) Handel spółdzielczy „Społem”. Obroty w listopadzie br. utrzymały się na poziomie ubiegłego miesiąca i osiągnęły sumę 17.453 mil. zł. Obroty za 11 miesięcy wyniosły 141.434 mil. zł, tj. 104,4% preliminowanych obrotów na 1947 r. (135.447 mil. zł).

Tabela 22
Obroty „Społem” w mil. zł.

Wydział	Październik 1947 r.		Listopad 1947 r.	
	zewnątrz.	wewnątrz.	zewnątrz.	wewnątrz.
Ogółem . . .	17 591	12 602	17 453	12 778
w tym Wydziały:				
Spożywczy . . .	13 836	8 000	13 274	7 609
Rolniczy . . .	2 099	1 648	1 562	1 044
Przemysł.-Rolny	439	173	295	143
Mleczno-Jajcz. .	396	305	1 502	269
Handlu Zagran.	13	1 621	17	2 713
Produkcji	170	381	182	436
Zboż.-Młynarski	517	290	591	404
Gł. Dz. Transp.	121	184	30	160

Spadek obrotów nastąpił w Wydziale Spożywczym o 562 mil. zł tj. 4,1%, w Wydziale Rolniczym o 527 mil. zł tj. 25,6% oraz w Wydziale Przemysłowo-Rolnym o 144 mil. zł tj. o 32,2%.

W Wydziale Spożywczym zmniejszyły się obroty głównie wyrobami monopolowymi. Wskutek zmniejszenia się obrotów artykułami monopolowymi, zmniejszył się ich udział w obrotach Wydziału Spożywczego z 53,3% w październiku do 50,3% w miesiącu sprawozdawczym. Udział obrotów wolnorynkowych wzrósł z 39,3% do 43,3%.

Obroty Wydziału Mleczarsko-Jajczarskiego wzrosły o 348 mil. zł. W listopadzie zakupiono 1.567.038 szt. jaj, zaś od początku roku ogółem 161.945.387 szt. jaj przy planowanym skupie na rok 1947 — 160 mil. szt.

Eksportowano towarów w miesiącu sprawozdawczym za łączną sumę 9.048 tys. zł.

W ramach umów eksportowych wysłano do Szwajcarii 1.008 tys. szt. jaj. Od początku roku wysłano zagranicę jaj 34.663.120 szt.

Importowano różnych towarów na sumę 147,4 mil. zł.

W ramach akcji zleconych importowano 86.433 t zboża siewnego, pszenicy, mąki pszennej z Danii i USA oraz 4.168 szt. koni z państw skandynawskich.

Na odcinku artykułów żelaznych sytuacja w listopadzie nie uległa większym zmianom. Rynek nie wykazywał w dalszym ciągu większej chłonności tak maszyn i narzędzi rolniczych, jak i wyrobów emaliowanych. Nasylenie rynku wyrobami emaliowanymi nastąpiło dzięki wzrastającej produkcji krajowej.

Zarządzenie z dn. 3.X.1947 r. o zniesieniu obowiązku dostawy zboża przy zakupie nawozów sztucznych pozwoli na szybsze rozprowadzenie remanentów pozostałych z sezonu jesienno-

Dostawy materiałów budowlanych w związku z kończącym się sezonem budowlanym, zmniejszyły się.

W ramach akcji wolnorynkowych zakupiono w listopadzie 20.793 t zboża.

W ramach akcji „Przemysł dla wsi“ rozprowadzono ogółem towarów przemysłowych na sumę 1436,6 mil. zł, tj. o 39,6% mniej, niż w ubiegłym miesiącu.

c) Fundusz Apropowizacyjny.
W związku z zakończeniem prac polowych oraz trudnościami na odcinku pasz treściwych, podaż trzody chlewnej w miesiącu sprawozdawczym wzrosła poważnie w stosunku do miesięcy ubiegłych. Umożliwiło to zrealizowanie planu zakupów mięsa i tłuszczów w tym okresie w 125% — zaplanowano 7.029 t, zakupiono 8.797 t.

Zakupy mięsa i przetworów mięsnych, dokonane przez Fundusz Apropowizacyjny w listopadzie b.r. przedstawiały się następująco:

Rodzaj mięsa i przetworów mięsnych	Zakupiona ilość w tonach
Wieprzowe	5 598
Wołowe	2 855
Konserwy	344
razem	8 797

Ponadto w ramach Akcji Kontraktowej dostarczono Funduszowi 49,3 t, zaś w ramach Akcji Młyńskiej — 0,3 t mięsa wieprzowego.

Zakup mleka w październiku b.r. wyniósł 3.012.856 l, co stanowi 81,9% preliminowanego zakupu. Akcja zakupu mleka na reglamentowane zaopatrzenie ludności, została usprawniona i rozszerzona, szczególnie na terenie Ziemi Odzyskanych. Należy się spodziewać, że dostawy mleka ulegną w listopadzie b.r. dalszemu zwiększeniu, na skutek akcji premiowania otrębami.

Rynek zbożowy w listopadzie b.r. cechowało wybitne zmniejszenie się podaży zbóż spowodowane intensywnym wpłacaniem przez rolników podatku gruntowego w naturze. Wskutek tego plan zakupu zbóż został zrealizowany tylko w 48,5%. Na planowane 100.000 t Fundusz Apropowizacyjny zakupił w listopadzie b.r. ogółem 48.533 t zbóż w tym żyta 16.596 t, pszenicy 6.412 t, jęczmienia 19.239 t owsa 6.113 t, innych 173 t.

Akcję skupu zbóż przeprowadzał Fundusz Apropowizacyjny za pośrednictwem placówek handlowych — sektora państwowego, spółdzielczego i prywatnego.

Największe dostawy zbóż dla Funduszu Apropowizacyjnego wykonał sektor spółdzielczy — 55,3% oraz sektor państwowy — 29,7%, zaś sektor prywatny — 15%. Zakupy zbóż dokonywane były z reguły sposobem wiazanym.

Sprzedawca zboża otrzymywał poza zapłatą pieniężną talon na kupno artykułów przemysłowych po cenach zniżkowych. W listopadzie b.r. rozdysponowano w ramach powyższej akcji:

49 628 t węgla, 34,7 t skór oraz tekstylii za 113 mil. zł.

d) Handel zagraniczny wykonał w październiku b.r. w porównaniu z wrześniem wzrost wwozu przy jednoczesnym spadku przewozu. Na wzrost eksportu wpłynął przede wszystkim zwiększony o ca 30% wwóz węgla i koksu, między innymi do ZSRR, Szwecji, Danii, Norwegii. Natomiast na spadek importu złożyły się głównie mniejsze niż we wrześniu ilości sprowadzonej z zagranicy rudy.

	Import i eksport w tys. dolarów amerykańskich	
	Import	Eksport
Wrzesień 1947 r.		
a) w ramach umów	37.758	18.901
b) obroty pozaumowne	3.222	4.292
Październik 1947 r.		
a) w ramach umów	19.238	21.292
b) obroty pozaumowne	14.238	4.039

W omawianych miesiącach nastąpiło w imporcie przesunięcie obrotów w ramach umów międzypaństwowych na obroty pozaumowne.

Głównymi artykułami przywozu październikowego były: celuloza, surowce włókiennicze i skórzane, artykuły spożywcze, metale kolorowe, części samochodowe, maszyny, przetwory chemiczne, nawozy sztuczne i konie.

Eksportowano głównie: węgiel, cukier, jaja, sól, drób, cynk, cement, papę, szkło, wiklinę, tkaniny bawełniane, wełniane, lniane, gwoździe i drut.

Ogólny tonaż węgla eksportowanego w październiku b.r. wzrósł w stosunku do września i zajął drugie miejsce po USA.

Ogólnie przywóz wyniósł ilościowo 331.874 ton, podczas gdy wywóz 1.286.079 ton.

Przywóz z Anglii, Belgii, Holandii, Danii wykazuje w październiku wobec września b.r. pewien spadek, przy jednoczesnym wzroście przywozu z ZSRR, Norwegii, Danii, Finlandii. Eksport do Anglii i Norwegii wzrósł w tym czasie kosztem zmniejszonego wywozu do Szwecji.

e) Sprawy morskie. Obroty towarowe w czterech najważniejszych portach naszego Wybrzeża morskiego wykazały w listopadzie b.r. ogółem 1.187.253 t. Na pierwszym miejscu pod względem ilości dokonanych przeładunków stał Gdańsk (542.586 t).

Udział w przeładunkach poszczególnych portów przedstawiał się w miesiącu sprawozdawczym następująco:

	Przywóz	Wywóz	Razem
1. Gdańsk	108 346 t	434 240 t	542 586 t
2. Gdynia	106 559 t	375 919 t	482 478 t
3. Szczecin	16 275 t	114 727 t	131 002 t
4. Ustka	—	31 188 t	31 188 t

Ogólny przeładunek w portach Gdańsku i Gdyni uległ w listopadzie b.r. w porównaniu z miesiącem poprzednim nieznacznemu zmniejszeniu o 3%, głównie wskutek zmniejszenia przywozu (Gdańsk o 30%, Gdynia o 35%) w związku ze spadkiem importu rudy. Wzrosły natomiast obroty w pozostałych portach — w Ustce i Szczecinie (o ca 27%). Wywóz z Gdyni wzrósł w listopadzie b.r. w porównaniu z październikiem o 15%, podczas gdy w Gdańsku wzrost ten wyniósł 7%. Również wzrósł wywóz przez port w Szczecinie (o 25%) i w Ustce.

W porównaniu z listopadem ub. r. obroty portowe w listopadzie b.r. przedstawiają wyżkę o ca 60%, przy czym w przywozie nastąpiła zniżka o ca 15,6%, w wywozie zaś wyżka o 78%.

W sumie ogólnych obrotów naszych portów wywóz stanowi 58%. Wśród towarów wywozo-

nych przez nasze porty najważniejsze pozycje stanowiły: węgiel, bunkier, koks, cement, cukier i wyroby metalowe. Wzrost wywozu węgla i koksu w okresie sprawozdawczym dotyczył w pierwszym rzędzie Szwecji, Finlandii, Norwegii, Danii i Włoch, zmniejszył się natomiast do ZSRR, Anglii i Belgii.

Udział krajów pozaeuropejskich w przywozie listopadowym uległ znacznemu zmniejszeniu; dla Gdyni wyniósł on tylko 8%, dla Gdańska jeszcze mniej. W przywozie na pierwszym miejscu stała Szwecja i ZSRR.

Udział towarów masowych w obrotach Gdańska i Gdyni wyniósł w listopadzie b.r. ca 91%, przy czym w przywozie ca 78%, w wywozie zaś 95%. Należy podkreślić, że w okresie sprawozdawczym udział ładunków drobnicowych w obrotach Gdańska i Gdyni był rekordowo wysoki: w Gdyni osiągnął w przywozie 30%, zaś w wywozie 7,5%, a w Gdańsku odpowiednio 16% i 2,8%.

Ruch okrętowy w czterech najważniejszych naszych portach w okresie sprawozdawczym przedstawiał się następująco:

1. Weszło ogółem 559 statków o pojemności 455.886 NRT z czego do:

Gdyni	— 210 statków o pojemności 205 881 NRT
Gdańska	— 169 " " 179 799 "
Szczecina	— 112 " " 56 503 "
Ustki	— 68 " " 13 683 "

2. Wyszło ogółem 602 statków o pojemności 509.832 NRT z czego z:

Gdyni	— 221 statków o pojemności 229 546 NRT
Gdańska	— 189 " " 206 426 "
Szczecina	— 124 " " 60 177 "
Ustki	— 68 " " 13 683 "

W omawianym okresie reprezentowanych było w naszych portach 17 bander.

21. Praca. Na rynku pracy nie zanotowano w miesiącu sprawozdawczym żadnych znaczących zmian. Wprawdzie fakt kończącego się sezonu budowlanego i zakończenia właściwych prac w polu mógł wpłynąć perturbacyjnie na układ stosunków w dziedzinie zatrudnienia, tym niemniej udało się zjawisku temu zapobiec. W dużej mierze zawdzięczać to należy, polityce planowego zatrudnienia, realizowanej konsekwentnie przez Min. Pracy i Opieki Społecznej. Sprawność akcji tej ocenić można właśnie brakiem wzrostu bezrobocia w miesiącu sprawozdawczym.

Odmierna nieco sytuacja wytworzyła się w odniesieniu do robotników rolnych (sposoby

rozładowania bezrobocia w miastach podawaliśmy w ostatnim numerze „Wiadomości”, których miejsce zamieszkania jest znacznie oddalone od większych skupisk ludności tj. rezerwuarów zdolnych wchłonąć nadwyżki poszukujących pracę.

Liczba poszukujących pracy, zarejestrowana w Urzędach Zatrudnienia, ich oddziałach i instytucjach zastępczych wynosiła w listopadzie br. (w nawiasach podane są cyfry z ub. miesiąca) 110.626 (123.008), w tym 36.699 (41.793) kobiet. W tym samym czasie zgłoszono 91.216 (117.916) wolnych miejsc, zapośredniczono 63.423 (98.001) w tym 23.521 (29.562) kobiet.

Poniższa tabela przedstawia działalność Urzędów Zatrudnienia ich oddziałów i instytucji zastępczych w poszczególnych obwodach na dzień 31 listopada 1947 r.

Tabela 23

Ogólny stan rynku pracy na dzień 30. XI 1947 r.

Obwód	Zarejestrowano poszukujących pracy		Zgłoszono wolnych miejsc		Zapośredniczono		Pozostało wolnych miejsc łącznie z poprzedn. miesiąc.	
	mężczyzn	kobiet	mężczyzn	kobiet	mężczyzn	kobiet	mężczyzn	kobiet
Białystok	763	515	627	215	506	169	289	3 227
Bydgoszcz	5 133	2 929	5 067	2 132	4 884	1 922	608	341
Gdańsk	5 099	2 186	4 396	1 285	3 889	1 199	1 807	334
Katowice	23 204	9 248	21 852	6 788	18 620	6 252	7 957	812
Kraków	4 135	1 999	2 964	1 074	3 515	901	1 923	525
Lublin	711	255	360	107	317	69	20	3
Łódź	6 990	6 010	5 877	4 633	5 710	4 490	1 703	1 510
Olsztyn	1 356	481	1 644	235	1 271	230	650	40
Poznań	6 660	3 256	6 237	2 132	5 173	1 991	2 028	847
Radom	3 435	1 650	2 518	1 052	2 732	922	90	86
Rzeszów	1 010	292	45	12	1 018	242	467	73
Szczecin	2 757	1 162	2 582	1 000	2 415	930	2 704	406
Warszawa	3 948	2 231	3 862	697	1 654	357	91	67
Wrocław	8 726	4 485	7 733	3 810	8 198	3 847	5 926	1 326
Razem	73 927	36 699	66 044	25 172	39 902	23 521	26 323	9 597

Przy analizie powyższych cyfr, ustalających stan rynku pracy w omawianym okresie notujemy dalszy nieznaczny spadek bezrobocia rejestrowanego. Przewyżka podaży pracy nad popytem (bezrobocie rejestrowane) wynosiła w miesiącu ubiegłym 46.447, a obecnie wynosi 46.225.

Największe nasilenie bezrobocia rejestrowanego występuje (w nawiasach podany stan z ub. miesiąca) w Bydgoszczy — 5.928 (6801), w Katowicach — 8.549 (8.862), w Łodzi — 7.010 (6.580), w Radomiu — 8.620 (9.767).

Zanotowana w ostatnich miesiącach zmiana w strukturze bezrobocia rejestrowanego uległa w listopadzie b.r. dalszemu pogłębieniu. W miesiącu ub. liczba 46.447, określająca przewyżkę

podaży pracy nad popytem, obejmowała 7.786 mężczyzn i 38.651 kobiet, natomiast teraz ogólną liczbę bezrobotnych rejestrowanych (46.225) tworzy 13.355 mężczyzn i 32.870 kobiet. Stanowi to wzrost bezrobocia rejestrowanego mężczyzn w listopadzie w porównaniu do października br. o 72%, a spadek odnośnie kobiet o 15%.

Charakterystyczną jest ponadto analiza jakościowa bezrobocia rejestrowanego. Otóż zapotrzebowanie ze strony zakładów pracy, skierowanych do Urzędów Zatrudnienia, obejmuje przeważnie element kwalifikowany, natomiast poszukujący pracy reprezentują tu w przeważającej większości element surowy — niewykwalifikowany.

22. Ceny. Analizując ruch cen w miesiącu sprawozdawczym obserwowujemy brak większych zmian w ich poziomie. Jedynie ceny niektórych

artykułów żywnościowych nieznacznie wzrosły, ze względów sezonowych (zakupy jesienne). Obniżka cen wyrobów przemysłu państwowego była jednym z czynników hamujących zwykłe sezonowe ruchy cen. Systematyczny wzrost produkcji ilościowy i jakościowy, wzrost wydajności pracy, polepszenie bazy surowcowej itp. — gwarantuje realność gospodarczą tej zniżki oraz zdolność interwencyjnego oddziaływania na rynek towarowy. Drugim elementem, hamującym proces zwykły cen było uporządkowanie rynku na odcinku organizacji dystrybucji i normowanie cen artykułów pierwszej potrzeby (urzędowo ustalone marże zysku). Lekkie odprężenie notuje się na rynku mięsny, jakkolwiek skutki

posuchy wiosennej i stąd wynikający dotkliwy brak paszy nie zostały zażegnane, tym niemniej w miesiącu sprawozdawczym nie zanotowano żadnych poważniejszych zmian w poziomie cen na artykuły mięsne.

Również na rynku zbóż nie zanotowano żadnych poważniejszych zmian w porównaniu do ub. miesiąca.

Dla lepszego zobrazowania ruchu cen w omawianym okresie może służyć niżej umieszczone zestawienie cen artykułów spożywczych.

Przy analizie powyższych cen uderza nas brak poważniejszych zmian w poziomie cen. Przeciętna w kraju cena chleba pytowego (w 15 największych miastach) w listopadzie b.r. w po-

nia niżka ceny masła, wynosząca 2%, przy czym widzimy znaczne natężenie spadku w pierwszej oraz lekkąwyżkę w drugiej połowie miesiąca sprawozdawczego. Również cena mięsa wołowego spadła o 2%.

Tabela 25 pokazuje nam, jak się kształtowały w omawianym okresie wskaźniki kosztów wyżywienia w niektórych większych miastach.

Koszty wyżywienia w okresie od 12 maja do 9 czerwca 1945 r. przyjęto za 100 oddzielnie dla każdego miasta. Stąd wzajemna porównywalność wysokości wskaźników nie istnieje.

Można porównywać tylko stopień wzrostu lub spadku. Jak widzimy wzmiankowany na wstępie lekki wzrost niektórych artykułów ży-

Tabela 24 Ceny artykułów żywnościowych w niektórych większych miastach (w złotych)

Miejscowość	Czasokres 1947 r.	Chleb pytl.	Mąka pszenna	Fasola	Ziemniaki	Masło	Słonina	Wieprzow.	Wołowina	Jaja	Cukier
		1 kg	1 kg	1 kg	1 kg	1 kg	1 kg	1 kg	1 kg	1 szt.	1 kg
Warszawa	16-31.10	100	160	60	10	560	300	280	180	20	180
	1-15.11	100	160	70	10	560	320	280	185	25	180
	16-30.11	100	160	70	11	650	320	280	185	25	180
Łódź	16-31.10	110	135	76	12	650	380	300	185	18	180
	1-15.11	110	135	75	12	585	410	300	185	23	180
	16-30.11	105	140	85	13	630	400	300	185	25	180
Kraków	16-31.10	75	130	60	18	650	415	300	200	18	180
	1-15.11	80	150	60	18	700	420	300	200	23	180
	16-30.11	85	150	60	20	680	450	300	200	24	180
Katowice	16-31.10	—	120	65	11	650	340	320	290	18	180
	1-15.11	—	130	55	12	700	360	320	290	19	180
	16-30.11	—	130	55	12	680	360	320	290	20	180
Poznań	16-31.10	70	75	70	10	650	330	280	260	19	180
	1-15.11	70	75	70	9	550	350	280	260	20	180
	16-30.11	70	75	70	9	670	350	280	260	20	180
Lublin	16-31.10	80	130	80	10	480	360	245	170	15	180
	1-15.11	80	130	80	10	480	340	250	170	20	180
	16-30.11	88	130	80	10	550	340	250	170	20	180

równaniu do października wzrosła zaledwie o 3%, mąki pszennej I gatunek o 2%, fasoli o 4% i słoniny o 5%. Nieco poważniejszy wzrost wynoszący 24%, zanotowano w odniesieniu do jaj, co zresztą ma swoje uzasadnienie w sezonowym spadku nośności kur. Rynek jest zaopatrywany obecnie z zapasów jaj konserwowanych.

Żadnych zmian cen nie zanotowano w odniesieniu do ziemniaków (przeciętna cena krajowa 11 zł), wieprzowiny (przeciętna cena krajowa 289) i cukru (180). Natomiast jest do zanotowa-

nościowych odzwierciedlił się także w wielkości powyższych wskaźników.

Ogólny wskaźnik cen, obliczony przez Instytut Gospodarstwa Narodowego wyniósł w miesiącu sprawozdawczym 152,5 (IV 1945 r. = 100). Ponieważ ten sam wskaźnik z ub. miesięcy był określany tą samą liczbą, widzimy więc, że lekki wzrost niektórych artykułów żywnościowych skompensowany został przez zmiany cen w obrębie art. przemysłowych i innych.

Tabela 25 Wskaźniki kosztów wyżywienia 15.5. - 9.6. 1945=100

Czasokres	Warszawa	Łódź	Kraków	Białystok	Lublin	Bydgoszcz	Gdynia	Katowice	Poznań
31.10. 47	148	159	170	113	185	165	123	130	167
15.11. 47	151	159	176	110	188	167	131	135	161
30.11. 47	159	165	185	128	196	166	132	138	168

23. Rynek pieniężny w listopadzie. a) Dynamika środków pieniężnych. Stan środków pieniężnych w miesiącu wrześniu, październiku i listopadzie oraz ich dynamikę obliczoną przy podstawie z ultimo 1946 r. przedstawia niżej zamieszczona tabela.

się przede wszystkim z charakterem kredytów gospodarczych, udzielanych w omawianych miesiącach. Większa część tych kredytów miała charakter sezonowy i udzielana była na finansowanie przemysłów przetwarzających płody rolne (przemysł cukrowniczy, konserwowy, fer-

Tabela 26 Dynamika środków pieniężnych (w mil zł)

1	2	3	4	5	6	7
Stan na ultimo m-ca 1947	Bilety bankowe w obiegu	Wskaźnik stanu ult. 1946 r. = 100	Pieniądz żyrowy i natychmiast płatne zobow. N.B.P.	Wskaźnik stanu ult. 1946 r. = 100	Pieniądz bankowy	Wskaźnik stanu ult. 1946 r. = 100
Wrzesień . . .	75 353	125	28 663	122	50 631	184
Październik . .	85 638	142	36 022	153	49 872	181
Listopad . . .	85 920	142	48 393	205	55 651	202

Tabela uwzględnia wszystkie elementy obiegu pieniężnego, tzn. pieniądz gotówkowy, pieniądz wkładowy Narodowego Banku Polskiego oraz pieniądz wkładowy innych instytucji kredytowych.

Przed obliczeniem ogólnego potencjału siły nabywczej na rynku, które to obliczenie będzie wymagało specjalnej analizy pieniądza wkładowego, omówimy rozwój poszczególnych pozycji pieniądza.

Bilety bankowe w obiegu wzrosły w listopadzie zupełnie nieznacznie. W cyfrach absolutnych wzrosły zaledwie o 282 mil., a w stosunku procentowym o niecałe 1/2%. Natomiast w październiku wzrost obiegu biletów bankowych był bardzo duży i wynosił 10.285 mil., a w stosunku procentowym (do podstawy ultimo 1946 r.) 17%.

Należy tutaj wyjaśnić dwie kwestie. Po pierwsze, co spowodowało takie duże wahania w przyroście pieniądza gotówkowego w omawianych miesiącach, a następnie jakie były przyczyny tak silnego wzrostu środków pieniężnych właśnie w formie gotówki.

Otóż w pierwszym wypadku należy stwierdzić, że taka duża różnica w przyroście pieniądza gotówkowego w październiku i listopadzie była spowodowana tym, że w listopadzie wzrost obiegu banknotów był wybitnie złagodzony na skutek dużych wpłat Ministerstwa Skarbu na rachunek żyrowy w N.B.P. To znaczy, że gdyby nie wspomniane wpłaty, wzrost obiegu banknotów w listopadzie wyrażałby się znacznie większą kwotą niż 282 mil. i prawdopodobnie nie odbiegłby zbyt od kwoty z miesiąca października. Obecnie należy jeszcze wyjaśnić drugą postawioną kwestię, a mianowicie co spowodowało stosunkowo duży wzrost środków pieniężnych w formie gotówkowej. Otóż zjawisko to wiąże

mentacyjny i kawowy) i kredyty te w dużym stopniu wpływały w formie gotówki, wypłacanej rolnikom, a okres powrotu gotówki od rolników, zamykający cykl obrotu pieniądzem może być długi i nie da się ująć w pewne określone ramy.

Przechodząc z kolei do dynamiki pieniądza wkładowego, stwierdzamy silny wzrost pieniądza żyrowego, a mianowicie o 12.371 mil. w procentach (do podstawy z ultimo 1946 r.) o 52%, oraz nieco słabszy pieniądza bankowego, a mianowicie o 5.779 mil., a w procentach do tej samej podstawy o 21%. Dynamika pieniądza żyrowego jest wykazana ściśle według cyfr bilansów N.B.P. Analizując jednak zagadnienie pod kątem widzenia potencjału siły nabywczej na rynku, musimy w cyfrach podanych uczynić szereg poprawek. Nie wszystkie pozostałości na rachunkach żyrowych mają charakter pieniądza. Niektóre rachunki mają charakter raczej przejściowy i lokacyjny. Otóż suma pozostałości na rachunkach żyrowych o charakterze lokacyjnym wynosiła w listopadzie kwotę 12.764 mil. Po odjęciu powyższej kwoty od kwoty pozostałości wykazanej w tabeli, otrzymamy ogólną sumę pieniądza żyrowego w wysokości 35.629 mil.

Pieniądz bankowy, wykazany w tabeli stanowi pozostałości na rachunkach natychmiast płatnych (bez oszczędności a vista i rachunków „Loro“) w bankach operacyjnych, P.K.O., K.K.O. i Spółdzielniach Oszczędnościowo Pożyczkowych. Z punktu widzenia potencjału siły nabywczej na rynku, musimy od kwoty tej odjąć pokrycie tego pieniądza, a więc rezerwy kasowe, banków oraz rezerwy na rachunkach żyrowych, tj. te rezerwy, które już zostały objęte obiegiem pieniężnym w elemencie pieniądza gotówkowego i żyrowego. Rezerwy te w listopadzie wyno-

siły 9.440 mil. Po odjęciu tej kwoty od sumy pieniądza bankowego, wykazanego w tabeli, uzyskamy ogólną sumę kreowanego pieniądza bankowego w wysokości 46.211 mil. Ścisła analiza potencjału siły nabywczej na rynku w naszym systemie finansowym wymaga ponadto podziału pieniądza wkładowego według sektorów, a to z uwagi na zupełnie odmienny charakter pieniądza wkładowego w każdym sektorze.

Podział ten podamy w następnym numerze „Wiadomości Narodowego Banku Polskiego“, w sprawozdaniu z sytuacji na rynku pieniężnym za rok 1947.

b) Operacje kredytowe. Poniższa tabela ilustruje stan udzielonych kredytów w miesiącach wrzesień, październik, listopad z podziałem na kredyty krótko i średnioterminowe oraz ich dynamikę w odniesieniu do podstawy z ultimo 1946 r.

Tabela 27

Ogólny stan kredytów udzielonych na finansowanie życia gospodarczego (w mil. zł)

1	2	3	4	5	6	7
Stan na ultimo m-ca 1947	Kredyty krótko-terminowe obrotowe	Wskaźnik stanu ult. 1946 = 100	Kredyty średnio-terminowe inwestycyjne	Wskaźnik stanu ult. 1946 = 100	Ogółem kredyty	Wskaźnik stanu ult. 1946 = 100
Wrzesień . .	106 588	206	64 119	248	170 707	220
Październik .	119 430	231	70 511	273	189 941	245
Listopad . .	134 130	259	75 842	294	209 972	271

Ogólna suma udzielonych kredytów wykazuje w miesiącu sprawozdawczym wzrost o 26% (przy podstawie ultimo 1946), a w cyfrach absolutnych o 20.031 mil. do sumy 209.972 mil., z której to kwoty na kredyty krótkoterminowe przypada 134.130 mil., a na średnio terminowe 75.842 mil. Silniejszą dynamikę wykazują kredyty krótkoterminowe, wzrosły one bowiem w porównaniu z miesiącem poprzednim o 12%, podczas gdy średnioterminowe o 8%.

Wzrost kredytów w listopadzie został spowodowany potrzebami sezonowymi, a mianowicie

okresem kampanijnym w przemyśle przetwarzających płody rolne oraz koniecznością zaopatrzenia się w surowce przed nadchodzącą zimą. Tam samo odnośnie kredytów inwestycyjnych, wzrost operacji tłumaczy się między innymi kończącym się sezonem budowlanym.

c) Operacje bierne. Zamieszczona tabela Nr 28 przedstawia stan operacji biernych banków pośredniczących i K.K.O. w miesiącu wrześniu, październiku, listopadzie oraz ich dynamikę w odniesieniu do podstawy z ultimo 1946 r.

Kapitały obce typu wkładów obejmujące wkłady a vista i wkłady terminowe wzrosły w miesiącu sprawozdawczym o 21% (przy podstawie z ultimo 1946), a w cyfrach absolutnych o 5.383 mil. do sumy 54.279 mil. Silniejszą dynamikę wykazują wkłady terminowe, które w porównaniu do miesiąca poprzedniego (przy

podstawie jak wyżej) wzrosły o 33%, do 6.158 mil., podczas gdy wkłady a vista wykazały wzrost o 20% do 48.121 mil.

Na skutek poważnych wpłat Ministerstwa Skarbu na finansowanie inwestycji (głównie do B.G.K. i P.B.R.) oraz wpłat dokonanych przez przemysły na fundusze inwestycyjne i amortyzacyjne — wzrósł bardzo poważnie w miesiącu sprawozdawczym ogólny stan lokat celowych. Lokaty te wzrosły w listopadzie w stosunku procentowym (przy podstawie z ultimo 1946 r.) o 108%, a w cyfrach absolutnych o 6.592 mil. do kwoty 34.151 mil.

Tabela 28

Kapitały obce banków operacyjnych i K. K. O. (w mil. zł)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Stan na ultimo m-ca 1947	Kapitały typu wkładów						Lokaty celowe	Wskaźnik stanu ult. 1946 = 100	Środki uzyskane z N. B. P.	Wskaźnik stanu ult. 1946 = 100
	à vista	wskaźnik stanu ult. 1946 = 100	terminowe	wskaźnik stanu ult. 1946 = 100	razem	wskaźnik stanu ult. 1946 = 100				
Wrzesień	74 104	201	4 724	240	51 828	204	25 953	427	68 225	181
Październ.	43 395	185	5 501	279	48 896	192	27 559	454	76 444	203
Listopad	48 121	205	6 158	312	54 279	213	34 151	562	80 044	212

Środki uzyskane przez banki operacyjne w N.B.P. wzrosły w listopadzie o 3.600 mil. do wysokości 80.044 mil., jednak w stopniu mniejszym niż w miesiącu poprzednim, co znalazło swe odbicie w procentowym spadku stopnia refinansowania o 1,7% do 51,3%. Powyższy spadek znajduje uzasadnienie w relatywnie dużym wzroście lokat celowych i kapitałów obcych typów wkładów.

d) **Działalność poszczególnych banków operacyjnych.** Stan operacji czynnych i biernych, wysokość lokat celowych, wielkość środków pieniężnych uzyskanych z N.B.P. oraz stopień refinansowania akcji kredytowej w poszczególnych bankach operacyjnych i K.K.O. podaje niżej zamieszczona tabela.

stępnie przemysł w 26%, transport i komunikacja w 10%, inne grupy łącznie w 3%.

Kredyty inwestycyjne wykazały w miesiącu sprawozdawczym wzrost o 4.739 mil. do sumy 63.747 mil.

Stan kapitałów obcych typu wkładów wykazuje w listopadzie wzrost w porównaniu z miesiącem poprzednim o 1.581 mil. do sumy 18.586 mil. Największy wzrost osiągnęły wkłady a vista o 1.144 mil., następnie wkłady terminowe o 616 mil. i rachunki bieżące o 154 mil., spadła natomiast pozycja banki „Loro“ o 332 mil. oraz wkłady oszczędnościowe o 1 mil.

Stan lokat celowych zwiększył się w miesiącu sprawozdawczym o 5.601 mil. do kwoty 25.995 mil. W powyższym wzroście najsilniej

Tabela 29 Akcja czynna i bierna banków operacyjnych i K.K.O. stan na ultimo listopada 1947 r. (w mil. zł)

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Nazwa instytucji kredytowej	Kredyty udzielone	Wskaźnik stanu ult. 1946 r. = 100	Kapitały o typie wkładów	Wskaźnik stanu ult. 1946 r. = 100	Lokaty celowe	Środki uzysk. w N. B. P.	Wskaźnik stanu ult. 1946 r. = 100	Stopień refin. akcji w N. B. P.
Bank Gospod. Krajowego	92 605	273	18 586	243	25 995	50 395	223	54,4
Państwowy Bank Rolny	23 468	227	10 593	200	4 532	10 169	180	43,3
Bank Gospodar. Spółdz.	28 434	241	8 789	183	2 500	18 360	206	64,5
Bank Handlowy w W-wie	1 629	206	1 559	83		428	201	26,2
Bank Związku Spółek Zarobkowych	1 889	279	1 744	239	110	518	266	27,4
Polski Bank Komunalny	1 744	278	1 639	275		80	44	4,5
Komun. Bank Kredytowy	417	307	820	189	1 014	88	800	21,1
Komun. Kasy Oszczędn.	5 700	310	10 549	260	—	6	100	0,1
Razem:	155 886	260	54 279	213	34 151	80 044	212	51,3

Bank Gospodarstwa Krajowego (B.G.K.). Ogólna suma udzielonych przez B.G.K. kredytów wzrosła w miesiącu sprawozdawczym w porównaniu z miesiącem poprzednim w procentach o 17% (przy podstawie z ultimo 1946 r.), a w cyfrach absolutnych o 6.058 mil. do sumy 92.605 mil.

Wzrosły zarówno kredyty krótkoterminowe na finansowanie produkcji i wymiany, jak i kredyty średnioterminowe, inwestycyjne, w przeciwieństwie do miesiąca poprzedniego, w którym kredyty krótkoterminowe wykazały spadek.

Kredyty obrotowe wzrosły w listopadzie o 1.319 mil. do sumy 28.858 mil., przy czym wzrost nowej akcji wyniósł około 3.800 mil., a dalszy spadek kredytów dla przemysłów przejętych przez N.B.P. około 2.500 mil.

Z kredytów na finansowanie produkcji i wymiany podobnie jak w okresach poprzednich korzystał przede wszystkim handel w 61%, na-

partycypowały lokaty skarbowe, mianowicie wpływy z realizacji na naszym rynku nieodpłatnego importu łącznie z wpływami ze sprzedaży towarów UNRRA, następnie wpłaty przedsiębiorstw na fundusze inwestycyjne i amortyzacyjne. Pierwsze wzrosły o 677 mil. do 4.968 mil., drugie o 269 mil. do 1.731 mil.

Pogotowie płatnicze B.G.K. wzrosło na ultimo listopada o 1,9 mlrd. do 3,2 mlrd., w procentach o 17%, w stosunku do zobowiązań a vista.

Stopień refinansowania w akcji kredytowej w N.B.P. spadł w miesiącu sprawozdawczym o 2,9% do 54,4%, co przy dość wydatnym wzroście akcji kredytowej należy uznać za moment korzystny.

Państwowy Bank Rolny (P.B.R.) Ogólna suma udzielonych kredytów przez P.B.R. wzrosła w miesiącu sprawozdawczym w porównaniu z miesiącem poprzednim w cyfrach absolutnych

o 3.195 mil. do sumy 23.468 mil., a w procentach przy podstawie z ultimo 1946 r. o 31%.

Wzrost dotyczy zarówno kredytów krótkoterminowych, jak i średnioterminowych, przy czym silniej wzrosły kredyty obrotowe, stan ich bowiem powiększył się o 2.843 mil. do 15.827 mil., a inwestycyjnych o 352 mil. do sumy 7.641 mil. W wykorzystaniu kredytów krótkoterminowych przez poszczególne grupy gospodarcze partycypuje przede wszystkim przemysł rolny w 50%, następnie rolnictwo w 42%, głównie w kredytach dla gospodarstw rolnych oraz na siewi orkę.

Odnosnie kredytów średnioterminowych, to największe zadłużenie wykazuje na ultimo listopada rolnictwo — 63% (kredyty dla gospodarstw rolnych oraz kredyty na siew), następnie budownictwo 21% oraz przemysł rolny 14%.

Stan kapitałów obcych typu wkładów wzrósł w porównaniu z miesiącem poprzednim o 959 mil. do sumy 10.593 mil., głównie w pozycji rachunki bieżące. Natomiast stan wkładów terminowych i wkładów oszczędnościowych nie uległ zmianie. Lokaty celowe wzrosły w miesiącu sprawozdawczym silniej niż w miesiącu poprzednim. O ile bowiem w październiku wzrost wyniósł 256 mil., to w listopadzie osiągnął kwotę 1.030 mil. (do 4.532 mil.) na skutek przelewu dokonanego przez Ministerstwo Skarbu w wysokości około 1 mlrd. na finansowanie inwestycji.

Stopień refinansowania akcji kredytowej P.B.R. w N.B.P. spadł o 1,8% do 43,3% mimo silniejszego wzrostu, w cyfrach absolutnych, akcji kredytowej (o 3.195 mil.) od wzrostu lokat celowych i kapitałów obcych typu wkładów. (o 1989 mil.).

Bank Gospodarstwa Spółdzielczego. (B.G.S.)

Akcja kredytowa B.G.S. wzrosła w miesiącu sprawozdawczym w cyfrach absolutnych o 1.809 mil., a w procentach przy podstawie z ultimo 1946 r. o 15%. Kredyty obrotowe wzrosły o 1.690 mil. do sumy 25.411 mil., a kredyty inwestycyjne o 119 mil. do kwoty 3.023 mil. Większą część kredytów krótkoterminowych udzielono na finansowanie handlu spółdzielczego — około 90%, zaś kredyty średnioterminowe zostały udzielone w głównej mierze na potrzeby rolnictwa — około 62% oraz budownictwa — 30%.

Kapitały obce typu wkładów wzrosły w listopadzie o 1.055 mil. do sumy 8.789 mil. prawie wyłącznie w pozycji rachunki bieżące.

Stan lokat celowych w wysokości 2.500 mil. nie uległ zmianie w miesiącu sprawozdawczym.

Stopień refinansowania akcji kredytowej w N.B.P. zwiększył się w listopadzie o 1,8% do 64,5%.

Banki akcyjne — Bank Handlowy w Warszawie i Bank Związku Spółek Zarobkowych. Ogólna akcja kredytowa banków akcyjnych wzrosła w miesiącu sprawozdawczym o 154 mil. do 3.518 mil. Wzrost akcji dotyczy jedynie Banku Handlowego, gdyż w Banku Związku Spółek Zarobkowych stan udzielonych kredytów wykazał spadek.

W Banku Handlowym kredyty wzrosły o 167 mil. do sumy 1.629 mil. w tym: krótkoterminowe o 163 mil. a średnioterminowe o 4 mil. Natomiast kredyty Banku Związku Spółek Zarobkowych spadły o 13 mil. do kwoty 1.889 mil. Jeśli chodzi o wykorzystanie kredytów przez poszczególne grupy gospodarcze, to przede wszystkim partycypuje w kredytach w obydwóch bankach handel i przemysł, a następnie w Banku Związku Spółek Zarobkowych — rzemiosła.

Kapitały obce typu wkładów wykazały w bankach akcyjnych wzrost o 152 mil. do 3.303 mil., w Banku Handlowym o 87 mil. do 1.559 mil., w Banku Związku Spółek Zarobkowych o 65 mil. do 1.744 mil. O ile w Banku Związku Spółek Zarobkowych wzrost dotyczy wszystkich rodzajów kapitałów obcych z wyjątkiem wkładów terminowych, które pozostały bez zmiany, to w Banku Handlowym wzrosły jedynie rachunki bieżące i wkłady oszczędnościowe, a wkłady a vista i wkłady terminowe spadły. Stan lokat celowych pozostał w obydwu bankach w miesiącu sprawozdawczym bez zmiany w wysokości 110 mil.

Stopień refinansowania akcji kredytowej w N.B.P. spadł w Banku Handlowym o 0,4% do 26,2% mimo wzrostu działalności kredytowej, natomiast w Banku Związku Spółek Zarobkowych wzrósł o 0,9% do 27,4% mimo spadku akcji kredytowej a zwiększeniu stanu kapitałów obcych typu wkładów.

Banki Komunalne — Polski Bank Komunalny i Komunalny Bank Kredytowy. Stan udzielonych kredytów w bankach komunalnych osiągnął w miesiącu sprawozdawczym kwotę 2.161 mil., wykazując wzrost w porównaniu z miesiącem poprzednim o 90 mil., głównie w zakresie kredytów średnioterminowych.

W Polskim Banku Komunalnym akcja kredytowa wzrosła o 84 mil. do sumy 1.744 mil. (głównie na budownictwo). W tym kredyty średnioterminowe o 74 mil. do 1.203 mil., a krótkoterminowe o 10 mil. do 541 mil.

Stan udzielonych kredytów w Komunalnym Banku Kredytowym wykazał w miesiącu sprawozdawczym wzrost o wiele słabszy. Powiększyły się bowiem jedynie kredyty średnioterminowe o 6 mil. do 77 mil. zaś krótkoterminowe pozostały bez zmiany w kwocie 340 mil.

Kapitały obce typu wkładów wzrosły w obydwóch bankach. W Polskim Banku Komunalnym o 287 mil. do 1.639 mil., w Komunalnym Banku Kredytowym o 57 mil. do 820 mil.

Lokaty celowe spadły w Bankach Komunalnych w miesiącu sprawozdawczym o 39 mil. do 1.014 mil.

Stopień refinansowania akcji kredytowej w N.B.P. jest w obydwóch bankach nieznaczny i wzrósł w Polskim Banku Komunalnym o 1,5⁰/₀ do 4,5⁰/₀, a w Komunalnym Banku Kredytowym o 1,4⁰/₀ do 21,1⁰/₀.

Komunalne Kasy Oszczędności. (K.K.O.). Komunalne Kasy Oszczędności udzielają jedynie kredytów krótkoterminowych. Stan kredytów w miesiącu sprawozdawczym wzrósł o 368 mil. do 5.700 mil. Jeśli chodzi o wykorzystanie kredytów przez poszczególne grupy gospodarcze, to pierwsze miejsce zajmuje rolnictwo — 42⁰/₀, następnie budownictwo — 15⁰/₀, handel — 14⁰/₀, przemysł — 11⁰/₀, rzemiosło — 9⁰/₀, inne — 11⁰/₀. Kapitały obce typu wkładów wzrosły w listopadzie o 1.292 mil. do 10.549 mil., przy czym najpoważniejszy wzrost wykazują rachunki bieżące, gdyż o 1.173 mil. Wkłady terminowe utrzymały się mniej więcej na tym samym poziomie. W akumulowaniu wkładów zajmują K.K.O. trzecie miejsce, po B.G.K. i P.B.R. Z kredytów refinansowych w N.B.P. korzystają K.K.O. w stopniu minimalnym.

Narodowy Bank Polski (N.B.P. kredyty bezpośrednie). Bezpośrednia akcja kredytowa N.B.P. uległa w miesiącu sprawozdawczym dalszemu rozszerzeniu. Wzrost kredytów spowodowany był przede wszystkim potrzebami produkcji, a szczególnie sezonowością produkcji nie-

których przemysłów (np. przemysł cukrowniczy).

Do wzrostu akcji kredytowej bezpośrednio przyczyniło się również dalsze przejmowanie kredytów przez N.B.P. a mianowicie kredytów udzielanych przez B.G.K. tym przemysłom, których kontrola i finansowanie przeszły z dniem 1 października 1947 r. do kompetencji N.B.P.

Nie wszystkie jednak przemysły wykazały wzrost obliiga. Przemysł włókienniczy oraz sprzętu i taboru kolejowego wykazały spadek zadłużenia, który wynosi 277 mil. w przemyśle włókienniczym oraz 326 mil. w przemyśle sprzętu i taboru kolejowego.

e) **Rachunki żyrowe N.B.P.** Stan pozostałości na rachunkach żyrowych oraz obroty z rozbiciem na obroty gotówkowe i bezgotówkowe w miesiącach wrzesień, październik i listopad przedstawia niżej zamieszczona tabela. Dynamika tych pozycji obliczona jest analogicznie jak w miesiącach poprzednich przy podstawie ultimo 1946 r.

Jak widać z podanych w tabeli cyfr, pozostałości na rachunkach żyrowych wzrosły w miesiącu listopadzie bardzo poważnie, gdyż w cyfrach absolutnych o 12.294 mil., a w procentach przy podstawie ultimo 1946 r. o 52⁰/₀. Jednak nie odzwierciedla to faktycznego stanu rzeczy na rynku, gdyż powyższa dynamika została spowodowana wzrostem pozycji specjalnej. Chodzi tu o rachunek Ministerstwa Skarbu w wysokości 11.8 mld., który powstał w miesiącu sprawozdawczym na skutek wpłat ministerstwa.

Natomiast stan innych rachunków żyrowych, zmniejszył się na ultimo listopada o 1.200 mil. Spadek powyższy wywołany był odpływem sum z rachunku przedsiębiorstw państwowych bezpośrednio nie kredytowanych. Stwierdzić więc należy, że obserwowana od dłuższego czasu stała tendencja wzrostu pozostałości na rachunkach żyrowych została w miesiącu sprawozdawczym zahamowana. Jeśli chodzi o obroty na rachun-

Tabela 30 Stan i pozostałości na rachunkach żyrowych N. B. P. (w mil. zł)

1	2	3	O b r o t y				8	9	10
			4	5	6	7			
Stan na ultimo miesiąca 1947 r.	Pozostałości na r-kach żyrowych	wskaźnik stanu ult. 46 r. = 100	gotówkowe	wskaźnik stanu ult. 46 r. = 100	bezugotówkowe	wskaźnik stanu ult. 46 r. = 100	Razem	wskaźnik stanu ult. 46 r. = 100	Stosunek obrotów bezgot. w obrót ogólnych
wrzesień	26 624	114	40 323	132	535 359	177	575 682	173	92,9
paździer.	33 502	143	47 524	156	770 483	254	818 007	245	94,2
listopad	45 796	195	43 721	144	644 358	212	688 079	206	93,6

kach żyrowych, to zaznaczył się w listopadzie dość poważny spadek obrotu, który wynosi w cyfrach absolutnych 129.928 mil., a w procentach przy podstawie ultimo 1946 r. — 39°/. Spadek powyższy dotyczy zarówno obrotów gotówkowych i wynosi 12% jak i bezgotówkowych, które spadły o wiele poważniej, gdyż o 42°/%.

W związku z tym stosunek obrotów bezgotówkowych w obrotach ogólnych spadł o 0,6% do 93,6^o/%.

Obroty Małej Izby Rozrachunkowej mimo wzrostu dokumentów przedstawionych do rozrachunku spadły o ca 3.000 mil. Obniżeniu uległy również obroty z P.K.O. oraz obroty żyro-telegraficzne, natomiast wzrosły obroty czekami potwierdzonymi i przekazami bankowymi.

f) Bilety skarbowe. Sprzedaż poszczególnych emisji biletów skarbowych po uwzględnieniu wymiany na gotówkę przedstawiała się według stanu na ultimo listopada na-

stępująco: stan sprzedaży biletów I emisji nie uległ zmianie i wynosił 14 mil., również nie zmienił się stan biletów II emisji, który wynosił 170 mil. Natomiast wzrosła sprzedaż biletów III emisji o 471 mil. do 8.076 mil. Ogółem wpływy Skarbu Państwa z tytułu sprzedaży biletów skarbowych wyniosły na ultimo listopada 8.260 mil. i wzrosły o 471 mil.

Jeśli chodzi o rozmieszczenie biletów skarbowych na rynku, to kwestia przedstawia się następująco: większość biletów skarbowych ulokowana jest w instytucjach kredytowych, z czego najpoważniejsza suma w P.K.O., mianowicie 6.020 mil., następnie w bankach komunalnych 353 mil., w K.K.O. 658 mil., w bankach państwowych 404 mil., w bankach akcyjnych 40 mil., w B.G.S. i Spółdzielniach Oszczędnościowo-Pożyczkowych 35 mil. Reszta biletów skarbowych w zupełnie nieznacznej kwocie, gdyż w wysokości 150 mil. znajduje się na rynku poza instytucjami kredytowymi.

Ważniejsze pozycje bilansowe banków biletowych

(w milionach odnośnych jednostek monetarnych)

Wyszczególnienie	1	9	4	7	Wyszczególnienie	1	9	4	7
	X	IX	VIII	VIII		X	IX	VIII	VIII
Narodowy Bank Polski *)					Pożyczki rządowi:				
Kredyty gospodarcze	122 565	106 240	97 736		a) za koszty okupacji niemieck.	426 000	426 000	426 000	
Dług Skarbu Państwa	—	—	1 237		b) pożyczki tymczasowe	127 600	139 700	124 900	
Obieg biletów bankowych	85 638	75 353	73 086		c) pożyczki stałe (2 poz.)	115 000	115 000	103 000	
U.S.A.					Obieg banknotów	837 700	873 916	838 442	
12 banków Fed. Rez.					Salda kred. r-ków bieżących	81 702	68 929	71 401	
paritet menn. 1 \$ = 0,8887 g czystego złota					Bank Belgii				
Certyfikaty złote	21 044	20 723	20 524		paritet 1 \$ = 43,83 fr.				
Walory państwowe	20 689	21 195	22 107		Złoto	26 260	28 288	28 454	
Dyskonto, poz. przem. i akcepty	377	162	135		Dewizy	13 074	12 531	12 161	
Obieg banknotów	24 453	24 480	24 255		Prywatne pożyczki i rachunki	1 836	2 103	3 872	
Wkłady banków członkowskich	16 859	17 034	16 493		Pożyczki rządowi	50 672	49 717	48 947	
Wkłady rządowe	1 355	1 053	915		Rachunki zablokowane	78 530	78 534	78 545	
Inne i zagr. wkłady	916	832	1 123		Obieg banknotów	78 402	79 647	77 818	
Bank Anglii					Prywatne rachunki bieżące	2 662	1 883	2 281	
paritet 1 \$ = 0,248 £					Bank Holenderski				
Banknoty — w obiegu	1 360	1 376	1 393		paritet 1 \$ = 2,65 guld.				
Banknoty — w depart. bankow.	89	75	57		Złoto	504	502	502	
Złote monety i sztaby					Dewizy	287	374	410	
Rządowe długi i walory	1 449	1 449	1 444		Pożyczki i dyskonta	156	5 4	160	
Wkłady publiczne	14	10	14		Długi rządowe i oblig.	3 600	3 600	3 600	
Wkłady banków	289	297	282		Obieg bank. (nowych i starych)	2 955	2 982	2 977	
Inne wkłady	96	95	93		Wkłady rządowe	967	860	859	
Bank Francji					„ zablokowane	95	79	82	
paritet 1 \$ = 119,107 fr.					„ inne	467	647	706	
Złoto	52 817	52 817	64 817						
Portfel walorów pryw. i publ.	133 172	105 307	98 248						

*) Dane bardziej aktualne podajemy w dziale: „Sytuacja Ekonomiczna Polski — Rynek Pieniężny”.

(c. d. na str. 25)

(dokończenie ze strony 24)

Wyszczególnienie	1 9 4 7			Wyszczególnienie	1 9 4 7		
	X	IX	VIII		X	IX	VIII
Narodowy Bank Szwajcarii							
paritet nie podany do M.F.M.							
Złoto	5 374	5 307	5 234	Lombard walorów	2 938	2 112	2 063
Dewizy	32	65	70	Bankn. w obiegu (nowe i stare)	50 933	48 946	47 288
Pożyczki i dyskonta	122	132	98	Rachunki żyrowe	7 657	6 193	7 730
Banknoty w obiegu	4 192	4 108	4 021	Węgierski Bank Narodowy			
Natychmiast płatne zobowiązania	1 098	1 174	1 132	paritet menn. 1 forint = = 0.7570 gr czystego złota			
Bank Szwecji				Złoto	491	486	466
paritet nie podany do M.F.M.				Dewizy	98	92	111
Złoto	223	204	277	Dyskonto i walory	1 398	1 291	1 178
Walory państw. i pożyczki dla Narodowego Urzędu Długów	2 689	2 462	2 531	Dług rządowy	340	340	340
Weksle krajowe i pożyczki	147	291	176	Obieg banknotów	1 869	1 834	1 754
Obieg banknotów	2 694	2 664	2 632	Natychmiast płatne zobowiązania	216	139	133
Wkłady państwowe	557	570	478	Bank Finlandii			
„ inne	279	135	317	paritet nie podany do M.F.M.			
Czechosłowacki Bank Narodowy				Złoto	3	3	3
paritet 1 \$ = 50 kor. cz.				Dewizy	730	776	762
Złoto i dewizy	5 002	4 833	4 925	Weksle krajowe	33 118	31 890	32 209
Dyskonto	5 788	2 836	2 445	Walory krajowe	298	466	730
				Banknoty w obiegu	24 551	24 484	23 945
				Salda rachunków bież.	1 603	1 302	1 011
				Salda zagranicznych rachunków clearingowych	2 558	2 813	3 920

Z BIEŻĄCYCH ZAGADNIENIŃ GOSPODARCZYCH

Stanisław Sopiński

WIELKOŚĆ KOSZTÓW WŁASNYCH PRODUKCJI, A PLANOWANIE FINANSOWE PRZEDSIĘBIORSTW PAŃSTWOWYCH

1. Wstęp. Uchwała Rady Ministrów z dn. 21.8.1947 r. w sprawie zasad systemu finansowego w Polsce wkłada na Narodowy Bank Polski obowiązek sporządzania ogólnego planu kredytowego, obejmującego działalność kredytową wszystkich banków. Banki te z NBP na czele kontrolować będą wykonanie planu kredytowego zarówno pod względem formalnym jak i rzeczowym. Rozciągnięcie daleko idącej pod względem finansowym kontroli nad działalnością produkcyjną finansowanych przedsiębiorstw winno eliminować obawy irracjonalnej konsumpcji uzyskanych przez przedsiębiorstwa kredytów.

Nadzór wykonywany przez banki winien obejmować także zagadnienie udoskonalenia stanu finansowego poszczególnych przedsiębiorstw, przy czym opinia banków ma tu charakter głosu doradczego (fakultatywny). Zrealizo-

wanie tego postulatu możliwe jest jedynie na drodze podniesienia rentowności przedsiębiorstw, co można uzyskać przez zwiększenie wydajności pracy, uzyskanie odpowiednich oszczędności materiałowych i osobowych (likwidacja przerostów zatrudnienia).

Przebieg wykonania planu produkcyjnego i zbytu przez dane przedsiębiorstwo i konfrontacja planu finansowego, zbudowanego na podstawie dwóch powyższych planów, z rzeczywistością winny być szczególnie pilnie śledzone przez nadzór bankowy.

Wielkość kosztów własnych wytwarzania stanowi jeden z głównych wskaźników ekonomicznego funkcjonowania przedsiębiorstw w gospodarce socjalistycznej — wyrażony w pieniądzach.

Obniżenie wielkości tych kosztów winno być jednym z zasadniczym celów nadzoru banku fi-

nansującego dane przedsiębiorstwo. Wielkość kosztów własnych produkcji przemysłowej zależy od całego szeregu powiązanych między sobą czynników — między innymi od rozmiarów produkcji, asortymentu wyrobów, ilości i jakości zaangażowanej pracy, wielkości płacy robotniczej, jakości i ilości zużytych surowców i materiałów, ceny tychże surowców i materiałów, wysokości amortyzacji i innych wydatków produkcyjnych.

Obniżenie kosztów własnych produkcji, mogące nastąpić przez odgórne wyznaczenie minimalnych norm zużycia surowców, materiałów i paliwa, przyspieszenie obrotu wszystkimi środkami przedsiębiorstwa, a w szczególności zmniejszenie ilości środków obrotowych zamrożonych w postaci materiałów, jakie znajdują się w magazynach, warsztatach, stanowi źródło powiększenia społecznych zysków powodując tym samym procesy akumulacji kapitału społecznego. Obniżenie kosztów własnych jest równoznaczne ze zwolnieniem części siły roboczej, narzędzi produkcji, surowców, materiałów itp., które mogą być z powodzeniem wykorzystane na innych odcinkach gospodarstwa narodowego, i odwrotnie, zwiększenie kosztów własnych produkcji wywołuje ujemne skutki, albowiem hamuje się w tym wypadku tempo wzrostu produkcji, a co za tym idzie, tempo odbudowy kraju.

2. Koszty produkcji w przedsiębiorstwie przemysłowym. Wszystkie koszty produkcyjne dzielą się w zasadzie na dwie grupy — koszty stałe (budynki, maszyny, urządzenia techniczne itp.) i koszty zmienne (surowce, robocizna itp.). Koszty stałe, ściśle biorąc, są kosztami względnie stałymi, albowiem w tzw. długim okresie wszystkie koszty stają się zmiennymi.

Wielkość kosztów stałych nie zależy bezpośrednio od rozmiarów produkcji, tzn. nie istnieje związek funkcjonalny między tymi dwoma wielkościami, czyli, konkretnie rzecz biorąc, wzrostowi rozmiarów produkcji nie towarzyszy proporcjonalny wzrost kosztów stałych.

Natomiast wielkość kosztów zmiennych jest ściśle związana z rozmiarami wykonanej produkcji. W związku z tym, że pewne koszty produkcyjne stanowią dla danego przedsiębiorstwa wielkość więcej lub mniej stałą, suma ich przypadająca na jednostkę produkcji pozostaje w stosunku odwrotnie proporcjonalnym do rozmiarów produkcji.

Jakkolwiek podział kosztów produkcji na stałe i zmienne jest podziałem względnym, albowiem nie ma kosztów produkcji bezwzględnie

niezależnych od rozmiarów wykonanej produkcji, podobnie jak nie ma kosztów produkcji ściśle proporcjonalnych do jej rozmiarów, tym niemniej pewne rodzaje kosztów znajdują się w większej a inne w mniejszej zależności od rozmiarów wykonanej produkcji. Tak np. koszty związane z wykorzystywaniem środków zasadniczych (składników majątku stałego), amortyzacja, bieżące remonty, a w pewnych wypadkach wydatki na opał i światło, zazwyczaj traktowane są jako wydatki stałe, jednakże one również podlegają wahaniom w zależności od rozmiarów produkcji.

Stosunkowa stałość tzw. stałych kosztów produkcji przejawia się jedynie wówczas, gdy rozmiary produkcji ulegają tylko nieznacznym wahaniom (od 10—50%). Natomiast dwukrotne lub trzykrotne powiększenie produkcji zwiększa niewątpliwie także i wysokość wydatków stałych. Ale i w tym wypadku zmieniają się one w stopniu znacznie słabszym aniżeli rozmiary produkcji i dlatego są one nazywane kosztami degresyjnymi.

Koszty produkcji dzielimy również na pośrednie koszty wytwarzania i na bezpośrednie. Do grupy kosztów bezpośrednich wytwarzania zaliczyć należy przede wszystkim:

- 1) surowce i materiały do wytwarzania,
- 2) materiały pomocnicze,
- 3) robociznę bezpośrednią,
- 4) koszty specjalne
 - a) koszty specjalne wytwarzania (modele, rysunki, specjalne przyrządy itp.),
 - b) koszty specjalne sprzedaży (opakowanie wysyłkowe, ekspedycja sprzedanych towarów, podatek obrotowy itp.).

Jest rzeczą łatwą i prostą obliczyć wielkość powyższych kosztów przypadającą na jednostkę gotowego wyrobu.

Grupę kosztów pośrednich wytwarzania stanowią:

- 1) materiały techniczne ruchu (węgiel, olej, smary, pasy transmisyjne, materiały do bieżącej konserwacji i remontów),
- 2) robocizna pośrednia,
- 3) ogólne koszty materiałowe (koszty magazynowania),
- 4) ogólne koszty wytwarzania (zużycie materiałów technicznych ruchu, prąd, gaz, woda, para, konserwacje, naprawy i ubezpieczenie budynków fabrycznych, amortyzacja maszyn, budynków fabrycznych itp.),

5) ogólne koszty administracji fabrycznej (pensje dyrekcji, kierownictwa i personelu administracyjnego itp.),

6) ogólne koszty sprzedaży (koszty personelu wydz. sprzedaży, koszty magazynowania wyrobów gotowych, propaganda, reklama itp.).

Wprawdzie koszty pośrednie wytwarzania wchodzi w skład wartości wytworzonego dobra, tym niemniej jednak nie można dokładnie obliczyć, ile ich przypada na daną jednostkę gotowego wyrobu. Dopiero sporządzenie arkusza rozliczeniowego kosztów pozwala na dokładniejszy przydział tych kosztów na poszczególne wyroby

Konsekwentna realizacja zasad planowości w naszym modelu gospodarki narodowej postuluje konieczność posługiwania się szczegółowo i wszechstronnie opracowanymi planami, ilościowym czy wartościowym, cząstkowym czy też ogólnym (plany ogólnokrajowe). Stąd też planowanie gospodarcze znalazło także swój wyraz i w rachunkowości poszczególnych przedsiębiorstw przemysłowych, gdzie metody dotychczas stosowane (w gospodarce kapitalistycznej) — nastawiane zazwyczaj na szczegółową analizę finansowych wyników działalności przedsiębiorstwa, rozumianych *ex post* (bilans majątkowy i bilans wyników za minione okresy), okazały się nie wystarczające, gdyż nie zawsze stwarzały możliwość dokładnej analizy kosztów własnych produkcji, aczkolwiek przy założeniu ówczesnej dążności do maksymalizacji zysku mogły być dobre. Dopiero wprowadzenie do rachunkowości przedsiębiorstw przemysłowych tzw. kosztów planowanych („standard cost”) i ich konfrontacja z kosztami rzeczywiście poniesionymi całkiem dokładnie informuje nas o niedociągnięciach w dziedzinie kosztów. Tak więc powstał jeszcze jeden podział kosztów produkcji na rzeczywiste koszty wytwarzania i na planowane koszty wytwarzania.

Zaleta metody księgowania kosztów w wysokości planowanej (przy równoczesnym księgowaniu kosztów rzeczywistych) tkwi przede wszystkim w możliwościach racjonalnego opracowania norm wielkości odpowiednich kosztów, jakie przypadają na jednostkę danego wyrobu, posługując się jednocześnie ostatnimi osiągnięciami na polu naukowej organizacji pracy i w dziedzinie nowych zdobyczy techniki.

3. Analiza kosztów produkcji

Jednym z głównych zadań polityki finansowej poszczególnych przedsiębiorstw znajdujących się pod nadzorem bankowym jest postu-

lat ogólnopolskiej walki o oszczędność w gospodarowaniu zasobami państwowymi. Tłumacząc na język rachunkowości oznacza to intensywną walkę o właściwą wielkość kosztów produkcji, tzn. o obniżkę kosztów produkcji. Wprawdzie w początkowym powojennym okresie (rok 1945) chodziło przede wszystkim o uruchomienie i rozwinięcie zakładów produkcyjnych, przy czym nie zwracano specjalnej uwagi na opłacalność uruchamianych przedsiębiorstw, tym niemniej jednak zagadnienie opłacalności i rentowności naszej produkcji urastało w miarę postępu procesów stabilizacyjnych do znaczenia ogólnonarodowego problemu gospodarczego.

W związku z szeroko zakrojoną akcją uren-towniania uspołecznionych przedsiębiorstw wy-daje się koniecznym postawienie każdemu poszczególnemu przedsiębiorstwu i każdemu od-cinkowi produkcyjnemu konkretnego zadania obniżki kosztów własnych produkcji. W wypadku gdy poszczególnemu przedsiębiorstwu nie można z uwagi na specyficzny charakter procesu technologicznego określić konkretnego zadania w dziedzinie obniżki kosztów własnych, trzeba wówczas planowo normować czas pracy, rozchód surowca, paliwa, energii elektrycznej itd., a więc te wszystkie elementy, które określają poziom kosztów własnych. Przede wszystkim należy szczególnie podkreślić moment udoskonalenia systemu płac, co nastąpić może przez osobiste zainteresowanie każdego robotnika w obniżeniu kosztów własnych produkcji. System akordowo-premiowy coraz szerzej stosowany w przedsiębiorstwach państwowych w dużym stopniu rozwiązuje to zagadnienie.

Ogół czynników wpływających na wielkość kosztów produkcji można podzielić na dwie zasadnicze grupy — grupę czynników zewnętrznych i wewnętrznych. Czynniki zewnętrzne (np. wysokość taryfy kolejowej, opłata za energię obcą, wodę, podatki itp.) są zasadniczo niezależne od polityki przedsiębiorstwa, aczkolwiek i tu się nie wyklucza możliwości oddziaływania na te czynniki, albowiem przez oszczędność wydatków na te cele możemy w pewnym stopniu rekompensować ujemny wpływ tych czynników. Najbardziej istotne z punktu widzenia polityki finansowej poszczególnych przedsiębiorstw jest uchwycenie właśnie czynników wewnętrznych (np. surowce, robocizna, koszty materiałowe, koszty ogólne), tj. zależnych od gospodarowania w przedsiębiorstwie.

Przy analizie działalności przedsiębiorstw w zakresie obniżenia kosztów własnych produk-

eji koniecznym staje się jednoczesne uwzględnienie wpływu czynników zarówno zależnych jak i niezależnych od polityki finansowej danego przedsiębiorstwa.

Przed ustaleniem ogólnej sumy planowanej obniżki kosztów własnych musimy przeprowadzić wszechstronną analizę tych kosztów. Polega ona przede wszystkim na rozbięciu ogólnych kosztów prowadzenia przedsiębiorstw na poszczególne składniki. Ogólne koszty prowadzenia przedsiębiorstwa dzielimy na:

- 1) koszty (nakłady) operacyjne,
- 2) koszty (nakłady) pozaoperacyjne.

W niniejszym rozdziale zajmiemy się kosztami operacyjnymi. W skład kosztów operacyjnych wchodzi wszystkie nakłady bezpośrednio związane z produkcją zasadniczego artykułu, są to:

- 1) materiały do wytwarzania (surowce),
- 2) ogólne koszty materiałowe (koszty magazynowania),
- 3) robocizna bezpośrednia (produkcyjna),
- 4) ogólne koszty wytwarzania wydziałowe,
- 5) ogólne koszty administracji fabrycznej,
- 6) koszty (straty) związane z postojami, wywołanymi przyczynami zewnętrznymi.

Wyłączenie w specjalną pozycję z ogólnych kosztów wytwarzania — wydziałowych kosztów (strat) związanych z postojami wywołanymi przyczynami zewnętrznymi o tyle jest słuszne, o ile koszty te mają charakter permanentny i są znaczne co do swojej wielkości.

Bardzo celowe wydaje się przy analizie wielkości kosztów własnych sporządzenie procentowego zestawienia udziału poszczególnych elementów kosztów do ogólnego nakładu operacyjnego

Analityczne zestawienie kosztów

Rodzaje kosztów	Koszty rzeczywiste w b. r.		Koszty planowane w b. r.		Koszty rzeczywiste w ub. r.	
	suma w zł	0/0%	suma w zł	0/0%	suma w zł	0/0%
Materiały do wytwarzania	6 000	45	6 500	52	7 000	48
Ogólne koszty materiałowe	400	3	400	3	500	3
Robocizna bezpośrednia	4 000	34	3 300	26	4 500	30
Ogólne koszty wydziałowe i administracji fabrycznej	2 100	16	2 300	19	2 300	16
Koszty związane z postojami wywołanymi przyczynami zewnętrznymi.	200	2	—	—	400	3
Razem	12 700	100	12 500	100	14 700	100

Zakładamy, że ilości i asortymenty wyrobów gotowych, jak również ceny czynników produkcji nabywanych przez przedsiębiorstwa na rynku w obu badanych okresach są jednokowe.

Przekroczenia i oszczędności wszystkich pozycji mogą być notowane nie tylko w liczbach bezwzględnych lecz i w procentach. Z przytoczonej powyżej tabeli widać, że uzyskano oszczędność w obrębie kosztów w porównaniu z kosztami planowanymi i z kosztami rzeczywistymi z ub.r. jedynie w odniesieniu do pozycji „materiały do wytwarzania“.

Wyniosła ona w stosunku do kosztów planowanych 500,— zł, w stosunku do kosztów rzeczywistych z ub.r. — 1.000,— zł. Zmniejszenie pozycji „materiały do wytwarzania“ wywołane zostało oszczędną gospodarką surowcami. Obniżce uległy także koszty rzeczywiste w porównaniu do kosztów rzeczywistych z ub.r. w następujących pozycjach: ogólne koszty materiałowe — 100 zł (500—400 zł), robocizna bezpośrednia — 500 zł (4.500—4.000 zł), ogólne koszty administracji fabrycznej — 200 zł (2.300—2.100 zł), koszty związane z postojami, wywołanymi przyczynami zewnętrznymi — 200 zł (400—200 zł). Obniżenie kosztów własnych rzeczywistych w porównaniu z rokiem ubiegłym o 2.000 zł (14.700—12.700 zł) jest wynikiem walki o obniżkę kosztów. Natomiast koszty rzeczywiste br. są o 200 zł wyższe od kosztów planowanych w br., co w porównaniu do ogólnej sumy kosztów planowanych oznacza niewykonanie planu w 1,6%, a więc odchylenie rzeczywistych kosztów od planu uznać należy za nieznaczne.

W wypadku większej różnicy zamierzeń (planów) z rzeczywistością należy gruntownie zbadać przyczyny tych odchyżeń, aby w ten sposób móc zaradzić złu.

W odniesieniu do materiałów do wytwarzania ważną rolę odgrywa z punktu widzenia polityki finansowej przedsiębiorstwa nie tylko oszczędna gospodarka materiałami (surowcami), ale także sama wielkość surowców tkwiąca w magazynach, jak również koszt magazynowania tych surowców. Wielkość surowców znajdujących się w magazynach nie oznacza nic innego jak tylko stopień zamrożenia pewnej części środków obrotowych, co jest zagadnieniem specjalnie ważnym, jeśli się zważy konieczność normowania zapasów na poziomie najbardziej racjonalnym.

Znamy wszyscy znaczenie odpowiedniej wielkości zapasów materiałowych dla poszczegól-

gólnego przedsiębiorstwa, wiemy także i to, że tylko nieliczne przedsiębiorstwa posiadają w swoich magazynach racjonalną ilość surowców w wytwarzaniu, tj. w takiej ilości, żeby nie zakłócać normalnego procesu produkcji.

Wartość używanych do produkcji surowców jest zawsze pozycją, jeśli nie największą, to przynajmniej jedną z największych. Ustalenie potrzebnej do produkcji ilości materiałów następuje zazwyczaj przez wyliczenie tzw. norm magazynowych dla materiałów do wytwarzania (surowców). Przy czym ze względów czysto praktycznych ogranicza się te obliczenia do najważniejszych materiałów.

Ustalenie właściwych norm magazynowych dokonywa się przy pomocy następującego wzoru spotykanego zresztą często w praktyce

$$z = \frac{q \cdot w}{c} \cdot t$$

gdzie z = norma magazynowa (zapas)

q = ilość wyrobów wykonywanych przez daną fabrykę w danym cyklu operacyjnym,

w = wartość surowca zużywanego na jednostkę wyrobu,

c = czas trwania cyklu operacyjnego,

t = czas upływający od momentu zamówienia do momentu otrzymania surowca przez fabrykę.

Dla lepszego zilustrowania powyższego zagadnienia służyć może poniższy przykład liczbowy.

Jeżeli np. fabryka produkuje w przeciągu 60 dni (cykl operacyjny) 30 sztuk wyrobu x , do produkcji którego zużywa się za 1.000 zł surowca, a dostawa jego do fabryki następuje w 30 dni od momentu zamówienia, to zapas (norma magazynowa) powyższego surowca winna wynosić

$$z = \frac{30 \cdot 1000}{60} \cdot 30 = 15.000 \text{ zł}$$

Niekiedy dla celów czysto praktycznych wskazane jest obliczanie szybkości obrotu przeciętnym zapasem materiałów. Wzór na obliczenie szybkości obrotu przeciętnym zapasem (remanentem) jest następujący

$$v = \frac{k}{z}$$

gdzie v = szybkość obrotu przeciętnym zapasem materiału,

k = kapitał potrzebny do sfinansowania zakupów materiału w pewnym okresie czasu np. w roku,

z = zapas materiałów w magazynie (norma magazynowa).

Stosunek kosztów magazynowania materiałów do wartości materiałów będzie też jednym z ważniejszych wskaźników analitycznych działalności gospodarczej danego przedsiębiorstwa. Opierając się na naszym przykładzie stosunek ten wyniesie

$$\frac{400 \cdot 100}{60.000} = 6,7\% \text{ (przy kosztach rzeczywistych b.r.)}$$

$$\text{lub } \frac{400 \cdot 100}{6.500} = 6,2\% \text{ (przy kosztach planowanych b.r.)}$$

Następną według ważności pozycją kosztów produkcji jest robocizna bezpośrednia, tj. płaca robotników zajętych przy produkcji. Płaca robotnicza innego rodzaju personelu włączona jest do wydatków poszczególnych warsztatów i do wydatków ogólnofabrycznych. Przyczyny wpływające bezpośrednio na wielkość robocizny prowadzą się do zmiany norm zużycia czasu robotnika na wytworzenie jednostki wyrobu, tj. do zmiany produktywności (wydajności) pracy i zmiany przeciętnej płacy robotniczej. Przy założeniu, że księgujemy koszty wysokości planowanej i rzeczywistej, sposób obliczania wpływu obu tych czynników zilustrować można przy pomocy następującego przykładu:

	koszty rzeczywiste	koszty planowane
Zużycie robocizny bezpośredniej (robotniko-godziny) na jednostkę wyrobu	180	200
Przeciętna płaca za godzinę	6	5
Suma płacy robotniczej	1.080	1.000

Analizując powyższe cyfry stwierdzamy przekroczenie płacy robotniczej przypadającej na jednostkę produktu w wysokości 80 zł (1.080—1.000). Wzrost produktywności płacy (wydajności pracy) określony jest sumą 100 zł, którą otrzymaliśmy przez odjęcie od wartości robocizny bezpośredniej, obliczonej według planowego zużycia czasu i planowej przeciętnej płacy (200 × 5), od płacy robotniczej, obliczonej tym razem według rzeczywiście zużytego czasu i planowanej przeciętnej płacy za godzinę (180 × 5).

Tak więc zmniejszenie zużycia czasu trwania pracy, tj. zwiększenie produktywności pracy, dało oszczędność w zakresie robocizny bezpośredniej w wysokości 100 zł (1.000—900).

Natomiast wysokość robocizny bezpośredniej obliczonej według rzeczywistego zużycia czasu i rzeczywistej przeciętnej płacy za godzinę wynosi 1.080 zł (180 × 6). Suma ta zestawiona z wartością płacy robotniczej, obliczoną według rzeczywiście zużytego czasu i planowanej przeciętnej płacy za godzinę (180 × 5 = 900) daje

w wyniku złotych 180, które odzwierciedlają wpływ podniesienia przeciętnej płacy za godzinę na koszty własne.

Rekapitułując powyższy przykład widzimy, że możemy wyodrębnić i przedstawić cyfrowo wpływ zmian produktywności pracy i przeciętnej płacy za godzinę na wielkość produkcji. Ogólnie biorąc wzrost produktywności pracy spowodował obniżkę kosztów własnych o 100 zł, natomiast wpływ zmiany przeciętnej płacy za godzinę, wyrażający się sumą 180 złotych przyczynił się do wzrostu kosztów własnych produkcji o tę sumę, czyli ogólnie biorąc koszty własne wzrosły o 80 zł (180—100). Chcąc zachować dodatni wpływ wzrostu produktywności pracy na koszty produkcji należałoby wyeliminować wahania w poziomie przeciętnej płacy za godzinę, co mogłoby nastąpić jedynie poprzez gruntowną rewizję stawek płacy. Oczywiście proces wzrostu produktywności pracy przyspieszony być może przez szerokie zastosowanie nowych udoskonaleń technicznych, ulepszenie technicznego wyposażenia robotników, mechanizację pracy, zwiększenie kwalifikacji robotników, udoskonalenie metod pracy (naukowa organizacja pracy), lepsze wykorzystanie czasu i pracy robotników itd. Dużą nadzieję żywić może-

my w związku z coraz bardziej rozpowszechniającym się we wszystkich gałęziach przemysłu współzawodnictwie pracy. Doniosłą rolę w zwiększaniu produktywności pracy odgrywa wynagradzanie robotników zajętych przy produkcji, według systemu płacy akordowej. Naturalnie powstaje tu obawa prześcignięcia wzrostu produktywności pracy przez wzrost płacy.

Ogólno-fabryczne koszty (ogólne koszty wytwarzania w działowe i administracji fabrycznej) są to wydatki odnoszące się do nieokreślonego rodzaju produkcji, czy też stanowiska pracy, lecz do całej produkcji przedsiębiorstwa. Przeprowadzając analizę przyczyn niezgodności wydatków rzeczywiście poniesionych z planowanymi określić musimy środki zaradcze, jakie mogłyby zapobiec marnotrawstwu w obrębie tej grupy kosztów.

Szczególną uwagę przy przeprowadzaniu analizy kosztów własnych należy zwrócić na tzw. wydatki nieprodukcyjne (w przykładzie naszym — koszty związane z postojami wywołanymi przyczynami zewnętrznymi). Dopiero na podstawie wyników szczegółowej analizy powinny być zaprojektowane zarządzenia — instrukcje zmierzające do obniżenia kosztów własnych produkcji.

DZIAŁ ARTYKUŁOWY

Dr Stefan Perczyński

BANK BILETOWY W ŚWIETLE NOWYCH REFORM MONETARNYCH

I. W myśl statutów przedwojennych zadania banku biletowego w gospodarce narodowej polegały przede wszystkim na utrzymywaniu stałości pieniądza oraz regulowaniu obiegu pieniężnego i kredytu. Regulowanie środków pieniężnych przeprowadzane było drogą dostosowywania ich do usprawiedliwionych gospodarczo potrzeb. Realizacja zasady „dostosowywania“ nadawała polityce banku biletowego cechę bierności. Polityka bierno-konstatująca, dostosowywana do wymogów istniejącego już stanu gospodarczego kraju, musiała jednak w miarę doświadczeń koniunkturalnych ulec zasadniczej rewizji. Banki biletowe przeszły do stosowania aktywnej polityki pieniężno-kredytowej, starając się wpływać mniej lub więcej skutecznie na kształtowanie przebiegu procesów i rozwoju gospodarczego. Zagadnienie reform kredytu, do którego przywiązywano początkowo główną wagę, ustąpiło z biegiem czasu analizie celowości udzielenia i wykorzystania przyznanych kredytów. Na miejsce do-

stosowywania pieniądza i kredytu do istniejącego stanu, postanowiono świadomie dążyć drogą elastycznej polityki pieniężno-kredytowej do osiągnięcia możliwie pełnego zatrudnienia czynników produkcyjnych kraju. Ewolucja pojęć, odnoszących się do zadań banku biletowego w gospodarce narodowej, została w końcu ujęta w formę prawną w związku z przeprowadzeniem w ostatnich latach reform monetarnych w niektórych krajach europejskich i południowo-amerykańskich. W artykule niniejszym ograniczymy się do tych ostatnich.

Reformy monetarne, dokonane ostatnio w krajach południowo-amerykańskich, stanowią wyraźny zwrot odnośnie określeń statutowych celów i zadań banku biletowego oraz środków jego polityki pieniężno-kredytowej i walutowej. Duży wpływ na inowacyjną treść tych reform wywarły wydarzenia ostatnich dziesiątek lat, które osłabiły poważnie niektóre z powszechnie stosowanych instrumentów polityki banków biletowych,

a jednocześnie uwypukliły konieczność wynalezienia efektywnych środków interwencyjnych na odcinku monetarnym. Dokonane w świetle tych rozważań amerykańskie reformy monetarne wyposażyły odnośne banki biletowe w nowoczesne, wprost drastyczne w skutkach działania instrumenty kontroli pieniężno-kredytowej i walutowej, stanowiące odzwierciedlenie rozwoju teorii i techniki monetarnej w dobie obecnej a nie ujęte dotychczas systematycznie w ustawodawstwie bankowym. Reformy amerykańskie przeprowadzone w duchu ściśle praktycznym, uwzględniły przede wszystkim warunki i potrzeby poszczególnych krajów, niemniej jednak w koncepcjach zasadniczych objęły one szersze podstawy, dzięki czemu zasługują na uwagę zarówno z punktu widzenia teoretycznego jak i możliwości praktycznego zastosowania ich w innych krajach. W artykule niniejszym omówimy reformy monetarne dwóch krajów: Paragwaju i Argentyny.

II. Paragwaj. Reforma monetarna w Paragwaju przeprowadzona została mocą następujących ustaw: a) monetarnej z 5.X.1943 r., b) o banku centralnym z 8.IX.1944 r., c) o bankowości ogólnej z 27.IX.1944 r., d) o kontroli dewizowej z 29.VIII.1945 r. Narodowy Bank Paragwaju podzielono na trzy odrębne, niezależne od siebie departamenty: monetarny, bankowy i oszczędnościowo-hipoteczny. Podział ten ma charakter wybitnie lokalny, wynikał bowiem wyłącznie ze specyficznych warunków strukturalnych bankowości Paragwaju, gdzie działające banki handlowe stanowią nadal jeszcze w ogromnej większości filie banków zagranicznych, zainteresowanych głównie lub wyłącznie obsługą handlu zagranicznego a nie zaspakajaniem istotnych potrzeb gospodarki paragwajskiej. Podział funkcji banku biletowego między trzy samodzielne departamenty uważany był w tych warunkach za najdoskonalsze rozwiązanie w kierunku sprostowania zasadniczym potrzebom gospodarczym kraju.

Władza banku biletowego skoncentrowana została w Departamencie Monetarnym z Radą Monetarną na czele. Departament Monetarny, mający wyłączne prawo emisji, wyposażony został w nowoczesne potężne instrumenty kontroli pieniężnej, kredytowej i walutowej, stanowiące doniosłą innowację w tradycyjnej rutynie banków biletowych. Departament ten łączy funkcje nadzoru bankowego i kontroli dewizowej, przy czym funkcja nadzoru bankowego nie ogranicza się już tylko do ochrony interesów właścicieli wkładów, lecz obejmuje szerszy problem polityki pieniężno-

kredytowej. Działalność bankowa, jaką Departament Monetarny wykonuje w zakresie redyskonta i udzielania pożyczek oraz przyjmowania wkładów, odnosi się wyłącznie do pozostałych departamentów i banków handlowych, przy wyraźnym zakazie ustawowym dokonywania wymienionych czynności na rzecz publiczności lub rządu.

Departament Bankowy, pomyślany jako zwykły bank handlowy, działa na prawach ogólnobankowych. Jest on uprawniony do udzielania kredytów krótkoterminowych publiczności i rządowi, do przyjmowania od nich wkładów, z wyjątkiem oszczędnościowych, oraz do wykonywania w ogólności wszelkich innych operacji, wchodzących w zakres normalnych czynności banku handlowego. Przyjmowanie wkładów oszczędnościowych należy do zakresu działalności trzeciego departamentu tj. do departamentu oszczędnościowo-hipotecznego.

Departament oszczędnościowo-hipoteczny ma prawo udzielać kredytów średnio — i długoterminowych wyłącznie na cele inwestycyjne. Finansowanie tych pożyczek ograniczone zostało ściśle do źródeł charakteru nieinflacyjnego; podstawą udzielanych kredytów inwestycyjnych musi być bądź kapitał własny i zyski departamentu, bądź wkłady oszczędnościowe, bądź też środki, uzyskane z lokowania na rynku własnych listów zastawnych. Nadmierna emisja listów zastawnych mogłaby jednak łatwo spowodować wzrost stopy procentowej oraz ograniczenie operacji obligacjami rządowymi na rynku kapitałowym. stąd też celem uniknięcia ujemnych skutków musi ona odbywać się w określonych z góry granicach maksymalnych. Na uwagę zasługuje jeszcze jedna nowość, mająca na celu popieranie oszczędzania przez społeczeństwo. Właściciele wkładów mogą zobowiązać się do okresowego powiększania salda swoich rachunków oszczędnościowych o ustalone z góry sumy w zamian za płacone przez departament oszczędnościowo-hipoteczny odsetki dodatkowych.

Po ogólnym naszkicowaniu struktury Narodowego Banku Paragwaju omówimy obecnie szerzej jego zadania i środki działania. Ustawowym celem Banku Paragwajskiego jest popieranie, stworzenie i utrzymanie takich warunków pieniężnych, kredytowych i walutowych, któreby sprzyjały rozwojowi i postępowi gospodarki narodowej możliwie w największym stopniu. Na odcinku wewnętrznym Bank zobowiązany jest stosować środki pieniężne i uprawiać politykę kredytową w tym kierunku, by zaspakajać naj-

istotniejsze, realne potrzeby gospodarki krajowej, popierać normalny rozwój działalności produktywnej a zarazem przeszkadzać wszelkim objawom inflacyjnym i spekulacyjnym, szkodliwym dla interesu narodowego, prowadzącym nie do zwiększenia produkcji i dobrobytu, lecz do wzrostu cen oraz deprecjacji waluty — wewnętrznej i zewnętrznej. Spełniając misję regulowania kredytu i środków płatniczych, Bank nie ogranicza się tylko do kontroli kwantytatywnej. Popierając płynność i wypłacalność systemu bankowego, Bank Narodowy ma wpływać moralnie na pozostałe banki odnośnie dystrybucji kredytów, zgodnej z ogólnymi interesami gospodarki narodowej. Współpraca Banku Narodowego z bankami pozostałymi ma odbywać się bez presji ze strony instytucji centralnej; w szczególności Bank ma unikać przymusu w stosunku do wykonywania przez banki prywatne zwykłych ich czynności bankowych i lokowania wkładów. Współpraca Banku z rządem ma polegać na koordynowaniu polityki pieniężno-kredytowej z polityką fiskalną i gospodarczą państwa.

W celu wypełnienia zadań statutowych Bank Paragwajski wyposażony został w potężne instrumenty polityki pieniężno-kredytowej i walutowej, gwarantujące skuteczność interwencji banku biletowego na rynku pieniężnym. Posiada on szerokie możliwości regulowania i kontrolowania pieniądza i kredytu. Najbezpośredniejszym instrumentem jego akcji na odcinku kontroli wewnętrznej są własne operacje kredytowe. Jest on upoważniony do nakładania koniecznych restrykcji na udzielanie przez banki prywatne kredytów na cele spekulacyjne. Innowacją na polu bankowości biletowej jest uprawnienie udzielania przez Departament Monetarny Banku pożyczek zabezpieczonych saldami debetowymi kredytów na rachunkach bieżących, stanowiących ze swej strony w Paragwaju najpopularniejszą formę kredytu bankowego. Uprawnienie to może być jeszcze bardziej rozszerzone w okresach stanu wyjątkowego, zagrażającego bezpośrednio stałości monetarnej lub bankowej; Departament Monetarny może wówczas udzielać kredytu za zabezpieczeniem jakiegokolwiek aktywów bankowego, który Rada Monetarna w komplecie uzna jednogłośnie za zabezpieczenie przejściowo wystarczające. Uprawnienia powyższe Banku mają umożliwić mu przede wszystkim skuteczne zwalczanie wszelkiego rodzaju kryzysu, jaki może nastąpić w systemie bankowym Paragwaju.

Jednym ze środków regulowania rynku pieniężno-kredytowego przez Bank Paragwajski jest

uprawnienie do kontrolowania stopy dyskontowej i procentowej banków. Bank Narodowy ma prawo określenia maksymalnej różnicy, jaka może istnieć między stopą redyskontową Departamentu Monetarnego a stopami dyskontowymi i procentowymi pozostałych departamentów i banków. Należy podkreślić tu równe traktowanie banków prywatnych z Departamentem Bankowym. Banki pośredniczące chronione są ponadto przez obecność swego reprezentanta w Radzie Monetarnej, której obowiązujące pod tym względem uchwały muszą zapadać w komplecie jednogłośnie.

Istniejąca struktura bankowa oraz brak rozwiniętego rynku kapitałowego przesądzały z góry skuteczność stosowania w Paragwaju wyłącznie tradycyjnych instrumentów banku biletowego w formie redyskonta i operacji otwartego rynku. Nieodzownym środkiem pomocniczym okazał się tu system elastycznych rezerw bankowych, utrzymywanych obowiązkowo przez banki pośredniczące w banku biletowym w stosunku procentowym do wykazywanych wkładów, ew. i innych zobowiązań. Środek ten, stosowany początkowo celem ochrony interesów właścicieli wkładów, stał się następnie w niektórych krajach (np. U.S.A.) jednym z najbardziej bezpośrednich i skutecznych instrumentów aktywnej polityki banku biletowego. Bank Paragwajski posiada szeroką władzę odnośnie ustalania wysokości rezerw bankowych. Może on ustanawiać i zmieniać wysokość omawianych rezerw w granicach od 10% do 50% wkładów bankowych plus salda niewykorzystanych kredytów na rachunkach bieżących. Należy podkreślić, że system ten w pierwotnej, prostej formie ma pewne wady. Ogólnie zwiększone wymagania rezerwowe zmniejszają fundusze obrotowe banków, ograniczając przez to rozmiar nowych pożyczek bankowych, podczas gdy obniżenie tych rezerw uwalnia środki i ułatwia bankom rozszerzenie kredytów. Płynność banków jest jednak z zasady bardzo różnorodna. Zwiększenie stawki ustawowych rezerw bankowych do wysokości takiej, któraby była skuteczna również w stosunku do najbardziej płynnych banków, mogłaby spowodować mniejsze lub większe trudności dla pozostałych, mniej płynnych instytucji kredytowych. Rozwiązanie problemu poszło więc w kierunku informowania banków handlowych przez bank biletowy o zamiarze podniesienia w przyszłości wysokości rezerw ustawowych, by nakłonić w ten sposób słabsze banki do ograniczenia udzielania nowych

kredytów. Dla celów zapobiegawczych, by silniejsze banki nie uprawiały nadal ekspansji kredytowej na podstawie swoich nadwyżek ponad rezerwy ustawowe, Bank Paragwajski ma prawo, w dodatku do podstawowych wymagań rezerwowych, zwiększyć stopę rezerw bankowych w odniesieniu do wzrostu wkładów w przyszłości aż do 100%. Dzięki temu uprawnieniu Bank Paragwajski może kontrolować efektywniej silniejsze banki, nie stawiając słabszych w trudnościach płatniczych. Ustawowe rezerwy płatnicze muszą być utrzymywane w Departamencie Monetarnym w formie wkładów na żądanie.

W okresie inflacji, zagrażającej stałości monetarnej, Bank Paragwajski posiada ponadto dodatkową broń odnośnie kontroli nadmiernej ekspansji kredytu bankowego. Wymagania minimalne, by kapitał i zyski odnośnego banku wynosiły 20% całości aktywów, Bank Paragwajski ma prawo zwiększyć wówczas do 30%. Obniżenie tego stosunku nie może przekraczać poziomu 15%.

Obok ustalania odrębnych wymagań rezerwowych dla poszczególnych klas wkładów, Bank Paragwajski ma prawo określać wysokość maksymalnej stopy procentowej, płaconej przez Departament Bankowy i Oszczędnościowo-Hipoteczny oraz pozostałe banki od poszczególnego rodzaju wkładów.

W okresie zdecydowanej inflacji, kiedy omawiane powyżej środki interwencyjne łatwo mogą zawieść, Bank Paragwajski może wzmocnić swą akcję antyinflacyjną przez emisję z. zw. obligacji stabilizacyjnych, wypompowując w ten sposób nadmiar środków obiegowych. Obligacje te mogą być następnie w okresie deflacji wycofane z rynku. Operacje obligacjami stabilizacyjnymi Banku Paragwajskiego odgrywają więc rolę polityki otwartego rynku w innych krajach. Celem przyzwyczajenia społeczeństwa do tej innowacji i stworzenia chłonnego rynku, emisje obligacji stabilizacyjnych mają być początkowo dokonywane w warunkach nader atrakcyjnych. Obligacje pierwsze mają być w złocie lub walutach zagranicznych i to ze stosunkowo krótkim terminem płatności. Bank Paragwajski może ponadto gwarantować ich wykup al pari w każdym żądanym czasie. Późniejsze emisje obligacji stabilizacyjnych mają mieć już dłuższe i ściśle określone terminy wykupu.

Omawiane powyżej środki Bank Paragwajski może stosować nie tylko przy kontroli lub neutralizowaniu wewnętrznych przyczyn zaburzeń monetarnych, lecz również celem zwalczania

wszelkich wpływów zakłcających krajowy rynek pieniężny, a pochodzących z fluktuacji w bilansie płatniczym. Obok nich Bank posiada ponadto środki kontroli bezpośredniej czynników zaburzających pochodzenia zewnętrznego. Jednym z takich środków jest t. zw. sterylizacja dewizowa. Użycie rezerw monetarnych i kredytów zagranicznych celem obrony zewnętrznej stałości waluty przy deficytowym charakterze bilansu płatniczego nie rozwiązuje jeszcze wewnętrznego problemu monetarnego. Problem ten występuje szczególnie jaskrawo przy dodatnich bilansach płatniczych, kiedy bank biletowy, absorbując dopływ dewiz, płaci za nie własną walutą, co może w konsekwencji doprowadzić do wewnętrznej ekspansji o cechach wybitnie inflacyjnych. Celem zapobieżenia temu, Bank Paragwajski upoważniony jest w okresie nadmiernego przyływu dewiz do ich częściowego sterylizowania w drodze przymusowego oszczędzania, nałożonego na eksporterów, bądź przy pomocy innego rodzaju operacji, które neutralizują wewnętrzne zaburzenia monetarne, wynikające z nabycia dewiz. Bank może płacić za dewizy obligacjami stabilizacyjnymi, jednak nie wyżej 20% sumy transakcyjnej. Należy podkreślić, że właściciele dewiz mają prawo wyboru co do nabycia certyfikatów stabilizacyjnych względnie innych operacji absorbujących równie dobrze wpływy reperkusyjno-inflacyjne wewnątrz kraju. Prawo opcji zastosowano tu celem uniknięcia środków przymusu. Takie substytucje stanowią m. in. nadzwyczajne inwestycje w formie importu maszyn i innych dóbr produkcyjnych, repatriacja papierów narodowych z zagranicy, odkup z rąk cudzoziemców przedsiębiorstw położonych w Paragwaju itp. Podobne operacje, absorbujące dewizy z korzyścią dla gospodarki krajowej, może wykonywać również Bank we własnym zakresie. Jeśli rezerwy Monetarnego Funduszu Stabilizacyjnego przewyższają znacznie potrzeby deficytowe bilansu płatniczego, wówczas część takiej nadwyżki może być użyta na kupno za granicą obligacji rządowych, co prowadzi jednocześnie do redukcji zobowiązań zagranicznych kraju i ciężaru ich obsługi. Wysokość tych operacji nie może jednak przekraczać pewnej granicy; rezerwy netto Monetarnego Funduszu Stabilizacyjnego nie mogą być zredukowane poniżej 50% przeciętnej rocznej z trzech poprzednich lat, w których była dokonywana sprzedaż dewiz. Ostatnie powyższe operacje bezpośrednie Banku Paragwajskiego nie wywierają wpływu na krajowy rynek pieniężny. Duży wpływ ma tu natomiast kontrola ruchu kapita-

łów — kontrola dopływu i odpływu kapitałów zagranicznych. Pomijając potencjalny nacisk na rezerwy monetarne Banku, wynikający z przyszłej obsługi i amortyzacji pożyczek zagranicznych, nadmierne korzystanie z kredytów zagranicznych może spowodować w kraju ruchy inflacyjne, przekreślające wszelką możliwą kontrolę władz monetarnych. Stąd też Bank Paragwajski przyjmuje odpowiedzialność za konsekwencje monetarne zagranicznych operacji kredytowych rządu i instytucji państwowych, jeśli odnośne kredyty zaciągane są przy uwzględnieniu rad i wskazań Rady Monetarnej Banku. W stosunku do banków pozostałych wymagane jest bezwzględnie uprzednie zezwolenie Banku na dokonanie poszczególnej transakcji kredytowej z zagranicą, z wyjątkiem tych operacji, które stanowią zwykłe czynności bankowe, jak np. kupno-sprzedaż wexli zagranicznych itp.

We wszystkich zagranicznych operacjach kredytowych lub ruchach kapitałów w ogóle, Bank Paragwajski może zastosować przepisy kontroli dewizowej. Kontrola ta może stanowić wprawdzie użyteczną broń Banku w okresie przejściowych trudności walutowych, jest ona jednak bezskuteczna w wypadku stałej i podstawowej nierównowagi gospodarki krajowej na odcinku zagranicznym, gdyż nie jest zdolna sama przez się wyrzucić wpływu korekcyjnego na tego rodzaju nierównowagę.

Na szczególną uwagę zasługuje tzw. prawo modyfikacji ustawowych kursów wymiennych, podejmowanej celem utrzymania stałości zewnętrznej waluty. Ustawa monetarna z 1943 roku wprowadza nowe pojęcie dla określenia zewnętrznej stałości waluty krajowej — tzw. standard waluty złożonej (The composite exchange standard). Standard ten wyraża się w stosunku do tych walut zagranicznych, które oddziałują na bilans płatniczy Paragwaju w największym stopniu. Jak długo wybrane waluty zagraniczne będą zachowywać względem siebie niezmienną relację, to waluta paragwajska ma pozostawać względem nich stała. W wypadku jednak zmian kursowych między tymi walutami Bank Paragwajski ma prawo decyzji przedsięwzięcia takiej akcji, która w odnośnych okolicznościach doprowadzi do najniższego rozdźwięku w gospodarce narodowej. Waluta paragwajska może być wówczas przywiązana do jednej z głównych walut, wpływających najsilniej na bilans płatniczy kraju, względnie może być ustalana według średniego kursu tych walut. Ustawa Paragwajska zajęła więc pośrednie miejsce między teorią złotej waluty

ty a teorią elastycznych kursów walutowych. Kursy wymienne mają do pewnego stopnia elastyczność, lecz w jasno określonych granicach. Rezerwy monetarne mają służyć dla potrzeb bilansu płatniczego, a nie utrzymywania stałości waluty krajowej, przy czym wysokość tych rezerw ma być szacowana z punktu widzenia płatności zagranicznych, a nie wielkości obiegu pieniężnego w kraju. Rezerwy monetarne Banku Paragwajskiego mają umożliwić zastosowanie odpowiedniej polityki pieniężno - kredytowej, łagodzącej szkodliwe skutki zmian w bilansie płatniczym, jakie mogą wystąpić na odcinku podaży pieniądza i kredytu oraz w ogólnej działalności gospodarczej kraju. Należy podkreślić, że standard waluty złożonej pomyślany jest jako prowizoryczny, przejściowy, do czasu kiedy zostanie odtworzona międzynarodowa stabilizacja monetarna. Uznając dążenia w kierunku odtworzenia międzynarodowego standardu monetarnego, Paragwaj stara się w międzyczasie ujmować realnie obecną sytuację monetarną w świecie i zapewnić walucie krajowej maksymalny stopień stałości — zewnętrznej i wewnętrznej. W uzupełnieniu do ustalania ustawowych kursów wymiennych, w sposób wyżej omówiony, Bank Paragwajski może ponadto ustanawiać aktualny kurs wymienny kupna - sprzedaży zgodnie z dziennym notowaniem międzynarodowym. Określone w ten sposób kursy nie mogą jednak odchyłać się w obu kierunkach więcej, niż o 2% od opisanego powyżej kursu prawnego.

III. Argentyna. Zadaniem Banku Centralnego Argentyny, wyrażone w statucie z maja 1946 r., polegają na udoskonalaniu, kierowaniu i stosowaniu polityki ekonomicznej, zapewniającej utrzymanie wysokiego poziomu działalności gospodarczej, jak największe wykorzystanie rozporządzalnych zasobów materialnych i ludzkich oraz harmonijny rozwój gospodarki. Wzrost bogactwa narodowego ma służyć przede wszystkim jako środek podniesienia poziomu życia społeczeństwa. W dążeniu do lepszego wykorzystania źródeł krajowych w interesie całego narodu Bank Centralny stał się na mocy serii dekrétów z okresu 25.III — 29.V.1946 r. organem dystrybucyjnym i regulującym wobec sieci banków rządowych i prywatnych, zarówno w odniesieniu do wkładów jak i kredytów. W zakres podstawowej działalności Banku Centralnego, stanowiącego instytucję autonomiczną i korzystającego z pełnej niezależności w wykonywaniu swej funkcji, wchodzi między innymi czynności, związane

z interwencją na rynku pieniężnym i kapitałowym oraz kontrola dewiz i operacji charakteru międzynarodowego. Działając w charakterze banku depozytowo - dyskontowego, Bank Centralny przyjmuje wkłady za pośrednictwem banków handlowych, redyskontuje tym bankom walory handlowe, udziela im pożyczek na rachunkach otwartych oraz ustala wysokość stóp procentowych dla poszczególnego rodzaju operacji. Bank Centralny zajmuje się ponadto emisją, kupnem i sprzedażą papierów państwowych. Nabywanie papierów wartościowych w celach lokacyjnych odbywa się w granicach, określonych przepisami statutu. Kupno i sprzedaż walorów narodowych, czyli operacje otwartego rynku, mają być podejmowane przez Bank Centralny w celu regulowania rynku pieniężnego i kapitałowego, zarówno z punktu widzenia krajowego jak i zewnętrznego. Kontrola dewiz i operacji charakteru międzynarodowego, skupiająca w ręku Banku Centralnego całość zagadnień polityki dewizowej, ma iść w kierunku popierania handlu zagranicznego oraz lepszego gospodarowania dewizami. Bankowi Centralnemu przysługuje wyłączne prawo przydzielania dewiz, fiksowania kursu wymiennego, ustalania środków kontroli. Bankowi Centralnemu przysługuje również wyłączna kompetencja odnośnie operacji, wynikających z umów międzynarodowych w sprawach finansowych i płatniczych. Posługując się rezerwami monetarnymi i innymi, dysponowanymi środkami, Bank Centralny ma dążyć do łagodzenia skutków perturbacyjnych, działających ujemnie na wartość pieniądza i działalność gospodarczą, a powstałych na skutek wahań w handlu zagranicznym oraz ruchów w kapitałach międzynarodowych.

Chroniąc się nabywcą przed niebezpieczeństwem zmian w wartości wymiennej na rynku wewnętrznym, Bank Centralny reguluje rozmiary kredytu i środków płatniczych w drodze przystosowywania ich do efektywnego wolumenu transakcyj. Popieranie dobrego funkcjonowania kredytu a zarazem płynności banków wiąże się między innymi z zagadnieniem wkładów bankowych. W myśl nowych przepisów prawnych banki handlowe stały się, na odcinku wkładów, agentami Banku Centralnego. Banki te przyjmują wszystkie rodzaje wkładów na rachunek i ryzyko Banku Centralnego.

Ustawa bankowa z 1935 r. przewidywała dla wkładów, z uwagi na płynność, minimalne rezerwy kasowe w wysokości 8% względnie 16%, w zależności od rodzaju wkładów (wkłady

oszczędnościowe względnie awistowe). System minimalnego pokrycia pozbawiony był jednak cechy elastyczności. Nie umożliwiał on dostosowywania kredytu bankowego i środków płatniczych do efektywnego wolumenu transakcji. Dopiero ustawa z 1946 r. przynosi radykalną zmianę, czyniąc wszystkie banki pośredniczące, odnośnie wkładów, mandatariuszami Banku Centralnego. Nowy system polega na przejściu przez Bank Centralny odpowiedzialności za wkłady w bankach bez wprowadzania zmian w istniejące stosunki między bankami i właścicielami wkładów. Ci ostatni mogą nadal utrzymywać swe rachunki w dowolnie wybranych bankach oraz swobodnie dysponować wkładami bez żadnej, dodatkowej formalności czy ograniczenia. Wkłady bankowe bez względu na ich rodzaj, nie mogą służyć bankom pośredniczącym za podstawę finansową przy czynnościach kredytowych. Udzielenie kredytu na podstawie środków, otrzymanych w formie wkładów, może nastąpić wyłącznie za uprzednią zgodą Banku Centralnego. Niezbędne fundusze na dokonywanie bieżących operacji kredytowych otrzymują banki pośredniczące przede wszystkim w drodze redyskonta weksli i innych walorów lokacyjnych. Należy podkreślić, że nowy system pozbawiając banki pośredniczące wolności dysponowania wkładami, związał je nader ściśle z Bankiem Centralnym. Banki te stały się nie tylko agentami na odcinku wkładów lecz również instrumentami polityki kredytowej Banku Centralnego. Wyłączność zarządzania wkładami na cele kredytowe oraz stworzenie nowego systemu redyskontowego wzmocniło siłę kontroli Banku Centralnego nad bankami pośredniczącymi, umożliwiając mu jednocześnie efektywne wykonywanie roli kierowniczej na odcinku kredytowym.

W przeciwieństwie do wkładów wszystkie kredyty udzielane są przez banki pośredniczące na ryzyko i odpowiedzialność własną. Z wyjątkiem pożyczek, przyznawanych w granicach kapitału zakładowego i nadwyżek operacyjnych, banki pośredniczące udzielają kredytów z funduszy, uzyskiwanych od Banku Centralnego — a więc de facto wyłącznie za zezwoleniem Banku Centralnego. Zależność ta nie ogranicza jednak swobody banków pośredniczących w wykonywaniu czynności kredytowych według własnego uznania, o ile tylko ocena taka pokrywa się z wytycznymi ogólnej polityki kredytowej Banku Centralnego. Należy podkreślić, że korzystanie przez banki pośredniczące z redyskonta względnie zezwoleń Banku Centralnego na użycie wkładów

przy operacjach kredytowych czyni Bank Centralny rzeczywiście bankiem banków. Dzięki nowemu systemowi Bank Centralny jest w stanie

Dr Stefan Rozmaryn

Profesor Uniwersytetu Warszawskiego

KONTROLA BANKU PAŃSTWA ZSRR NAD PŁACAMI (cz. I)

Uwagi wstępne. Wykonywanie przez Bank Państwa ZSRR kontroli nad płacami możliwe jest dzięki przeprowadzonemu ściśle obowiązkowi przedsiębiorstw, władz, urzędów, instytucji i organizacji lokowania wszystkich środków pieniężnych w Banku Państwa ZSRR, na rachunkach rozrachunkowych i bieżących. Bank Państwa ZSRR wydaje z kasy Banku właścicielowi rachunku periodicznie gotówkę konieczną dla dokonania bieżącej wypłaty uposażenia (płac), posiada więc skuteczną możliwość kontroli nad płacami. Sumy przeznaczone na płace wypłacane są właścicielowi przez Bank zawsze w gotówce bez względu na wysokość dokonywanej wypłaty. Oczywiście Bank wydaje potrzebną na ten cel gotówkę jedynie w granicach dodatniego salda na rachunku rozrachunkowym lub bieżącym¹⁾. Ze względu na powiązanie kontroli płac z obowiązkiem lokowania funduszy, kontrola Banku Państwa ZSRR nad płacami rozciąga się z reguły na te same organizacje, które podlegają obowiązkowi posiadania rachunku bankowego (rozrachunkowego lub bieżącego), a więc na: a) przedsiębiorstwa państwowe i spółdzielcze i ich organizacje nadrzędne; b) urzędy i władze, mające prawo rozporządzania kredytami budżetowymi; c) organizacje społeczne (związki zawodowe, jednostki organizacyjne WKP (b)^{1a)}, stowarzyszenia itp.). Formy kontroli nad wymienionymi podmiotami względnie jednostkami organizacyjnymi są jednak różne, w zależności od kategorii podmiotu (jednostki) i rodzaju personelu. Inaczej ukształtowana jest kontrola nad płacami w urzędach, władzach i organizacjach społecznych (pkt. b i c), inaczej zaś nad przedsiębiorstwami. W przedsiębiorstwach z kolei innym zasadom podlega kontrola płac personelu administracyjno-biurowego, innym zaś — personelu produkcyjnego.

Nie zajmuję się w pracy niniejszej kontrolą nad płacami, wykonywaną przez t. zw. banki spec-

¹⁾ O tym zagadnieniu szczegółowo *Rozmaryn*: „Organizacja obrotu bezgotówkowego w ZSRR“ (wyd. NBP, na prawach rękopisu), część I rozdział III i VII.

^{1a)} WKP(b) — oznacza Wszechrosyjską Komunistyczną Partię (bolszewików).

regulować skuteczniej niż uprzednio rozmiary kredytów i środków płatniczych oraz dostosowywać je do wolumenu efektywnej transakcji.

jalne (Prombank, Torgbank, Selchozbank, Cekombank). Jednakże kontrola ta, która związana jest ściśle z działalnością inwestycyjną, wykonywana jest przez banki specjalne w znacznym stopniu według tych samych zasad, co kontrola nad płacami Banku Państwa ZSRR²⁾. Nie omawiam także kontroli nad wydatkami administracyjno-rzeczowymi (t. zw. „wydatki administracyjno-gospodarcze“).

Zaznaczyć należy odrazu, że Bank Państwa ZSRR nie ma żadnego bezpośredniego wpływu na wysokość płac i ilość personelu, zatrudnionego w podległych jego kontroli podmiotach. Kontrola Banku Państwa ZSRR nie obejmuje więc prawa lub możliwości bezpośredniego kontrolowania zawieranych umów, ustalanych płac (stawek), określania ilości potrzebnego personelu itp. Sprawami tymi Bank może zająć się tylko pośrednio, i to tylko w przypadku ujawnienia nadużyć, złej gospodarki finansowej itp. (o tym będzie mowa w dalszym ciągu). Prawa merytorycznej kontroli nad płacami i ilością personelu Bank Państwa ZSRR nie ma co do żadnego z wymienionych wyżej pod Nr 2 podmiotów i co do żadnej z kategorii personelu. Zadaniem Banku Państwa ZSRR jest natomiast czuwanie nad tym, aby ustalone przez inne właściwe organa płace i ilość personelu były w rzeczywistości przestrzegane.

Ogromne znaczenie kontroli nad płacami w gospodarce narodowej wynika z cyfr planu gospodarki narodowej ZSRR na 1947³⁾. W myśl tego planu, zatwierdzonego przez Radę Ministrów ZSRR, liczba robotników i pracowników umysłowych w gospodarce narodowej zaplanowana była na 31,6 milionów ludzi, a ich fundusz płacy w wysokości 280 miliardów rubli rocznie. Nawet jeden procent oszczędności daje tu ogromną sumę 2,8 miliarda rubli⁴⁾.

²⁾ O tym por. *Rozmaryn*: Finansowanie inwencji przemysłowych w ZSRR (wyd. BGK, na prawach rękopisu). Rozdział XVI.

³⁾ Uchwała Rady Ministrów ZSRR o Państwowym Planie Rozwoju i Odbudowy Gospodarki Narodowej ZSRR na 1947 r. Rozdział „Praca i kadry“.

⁴⁾ Mimo tego gospodarczego i społecznego znaczenia kontroli nad płacami zagadnienie to pominięte

Podkreślić należy na koniec, że kontrola wykonywana przez Bank Państwa ZSRR nad płacami jest ograniczeniem swobody dyspozycji rachunkiem rozrachunkowym względnie bieżącym. Przedstawiony w pracy niniejszej system kontroli bankowej nad płacami dotyczy jedynie i wyłącznie wypłacania przez Bank pieniędzy z salda rachunku klienta temuż klientowi. W zasadzie, jak wiadomo, posiadacz rachunku (przedsiębiorstwo, instytucja, organizacja, urząd, władza) swobodnie dysponuje sumami znajdującymi się na jego rachunku. Kontrola nad płacami należy do przypadków wyjątkowego ograniczenia przez Bank tej swobody dyspozycji).

CZĘŚĆ I. KONTROLA NAD PŁACAMI PERSONELU PRODUKCYJNEGO

Praca personelu zajętego w bezpośrednich procesach produkcyjnych, przede wszystkim w przemyśle, może być ilościowo normowaną, jego płace można więc uzależnić od wydajności pracy indywidualnego pracownika. Ogromną większość tej kategorii pracowników stanowią robotnicy, pracujący w fabrykach, kopalniach, elektrowniach, warsztatach, itp. Rzecz oczywista, że zagadnienie kontroli nad płacami tej najliczniejszej i mającej ze wszystkich największe znaczenie gospodarce i socjalne kategorii pracujących, posiada ogromną wagę dla gospodarki narodowej.

Kontrola nad płacami tej najpoważniejszej kategorii pracowników gospodarki narodowej (robotników przemysłu) musiała być zorganizowana na innych zasadach aniżeli kontrola nad płacami pozostałych pracowników, a to z tej przyczyny, iż: 1) ilość robotników fabryki czy kopalni nie podlega określeniu z góry w drodze zatwierdzenia etatów (jak to ma miejsce co do personelu administracyjno-biurowego); 2) płace robotników nie mają formy uposażeń stałych, lecz uzależnione są od rezultatu pracy, tzn. od produktywności pracy danego pracownika.

Każde przedsiębiorstwo przemysłowe posiada natomiast ustalony i zatwierdzony przez organizację nadrzędną „fundusz płacy“, tj. plan wydatków przedsiębiorstwa na płace, oparty na planie produkcji, na określony okres (roczny, kwartalny,

miesięczny). Fundusz płacy związany jest ściśle z planem produkcyjnym, albowiem obliczany jest na podstawie obowiązujących norm pracy i stawek płacy, w zależności od ustalonego dla danego przedsiębiorstwa planu produkcji. Nic więc dziwnego, że kontrola nad płacami personelu produkcyjnego (tzn. personelu, którego praca podlega ilościowemu normowaniu i opłacaną jest według wydajności pracy) **związana została z planem produkcyjnym przedsiębiorstwa przemysłowego.**

Przypomnieć należy, że przedsiębiorstwa przemysłowe (fabryki, kopalnie itp.) prowadzone są na zasadach komercjalizacji, czyli t. zw. rozrachunku gospodarczego, nie są więc finansowane z budżetu, lecz obowiązane są pokrywać wszystkie swe rozchody z własnych dochodów. Płace jego personelu nie są przewidywane w budżetach publicznych⁶⁾.

1. Ustalanie funduszu płacy. Corocznie Rada Ministrów ZSRR, ustalając plan gospodarki narodowej na dany rok i kwartał, wydziela w jego ramach roczne i kwartalne fundusze płacy. Fundusze płacy wydziela się w rocznym (kwartalnym) planie gospodarki narodowej osobno: a) dla każdego Ministerstwa Związku SRR (gdy chodzi o gospodarkę Związku) i b) dla każdej republiki związkowej (gdy chodzi o gospodarkę republikańską i miejscową). Projekt rocznego i kwartalnego planu gospodarczego, z wydzieleniem funduszy płac a) i b) opracowuje Państwowa Komisja Planowania ZSRR (t. zw. Gosplan). W ramach rocznych i kwartalnych funduszy a). Ministerstwa ZSRR ustalają roczne i kwartalne fundusze płac dla podległych im głównych rządów, trustów i przedsiębiorstw t. zw. autonomicznych (podporządkowanych bezpośrednio Ministerstwu). Główne zarządy i trusty z kolei, w ramach powyższych funduszy płac, ustalają fundusz płac dla każdego indywidualnego podległego im przedsiębiorstwa i zawiadamiają o tym przedsiębiorstwo nie później jak na 10 dni przed początkiem kwartału. Ustalony w ten sposób kwartalny fundusz płac przedsiębiorstwa podzielony jest na miesiące, tak, iż każde przedsiębiorstwo Związku posiada ustalony przez nadrzędną organizację indywidualny miesięczny plan wydatków na płace („miesięczny fundusz płacy przedsiębiorstwa“).

zostało w książce Bogolepov: Radziecki System Finansowy, Moskwa, 1945 (por. moją recenzję „Państwo i Prawo“, 1946, Nr. 9—10). Pomija ją też Gachkel: Le mécanisme des finances soviétique, Paris, 1946.

⁶⁾ Rozmaryn: Organizacja obrotu bezgotówkowego w ZSRR (wyd. NBP na prawach rękopisu), część I, rozdział II.

⁶⁾ Rozmaryn: Fundusze obrotowe przedsiębiorstw państwowych w ZSRR („Państwo i Prawo“, 1946, Nr 8), str. 30 i nast.

Co do funduszu płacy b), Rada Ministrów Republiki Związkowej dokonuje podziału rocznie i kwartalnie na fundusze płacy resortów republikańskich (dla gospodarki republiki) oraz na fundusze płacy dla poszczególnych obwodów i krajów (dla gospodarki miejscowej). Z kolei ministerstwa republiki względnie władze miejscowe dokonują dalszego podziału, tak, iż w rezultacie każde przedsiębiorstwo republikańskie i miejscowe otrzymuje również indywidualny miesięczny plan wydatków na płace („miesięczny fundusz płacy przedsiębiorstwa“).

Wynika stąd, że dla każdego przedsiębiorstwa ustalony jest wiążąco fundusz płacy roczny i kwartalny (z podziałem na okresy miesięczne)⁷⁾.

„Fundusz płacy“ nie jest oczywiście żadnym funduszem (w ścisłym znaczeniu) tzn. nie jest wydzieloną masą majątkową, przeznaczoną na określony cel. Termin „fundusz płacy“ równoznaczny jest z pojęciem planu wydatków na płace, a nie oznacza żadnego wydzielenia specjalnych sum. Wszystkie środki pieniężne przedsiębiorstwa gromadzą się bowiem na jego rachunku rozrachunkowym w Banku Państwa ZSRR i nie tworzą odrębnych mas pieniężnych lub majątkowych. Cyfry „funduszu płacy“ mają więc znaczenie wyłącznie planowe.

2. Zakres bankowej kontroli płac. Każde przedsiębiorstwo ma ustalony „fundusz płacy“ (por. wyżej Rozdział 2). Nie wszystkich przedsiębiorstw dotyczy jednak omawiana tu bankowa kontrola nad zużyciem tego funduszu, tzn. sum, zaplanowanych na płace. Bankowa kontrolę nad zużyciem funduszu płac wprowadzono w przemyśle, bez względu na jego administracyjne podporządkowanie. Kontroli tej podlegają więc państwowe przedsiębiorstwa przemysłowe Związku, republik i miejscowe. Różnica między tymi rodzajami przemysłu państwowego (związkowy, republikański, miejscowy) polega zresztą jedynie na różnicach organizacyjnego podporządkowania⁸⁾. Kontrola, oparta na analogicznych zasadach, wprowadzoną została później w przemyśle budowlanym i przy finansowaniu inwestycji przez banki specjalne⁹⁾. Nie podlegają natomiast dotąd takiej kontroli przedsiębiorstwa handlowe, Zbytu i Zaopatrzenia, gastronomiczne, użyteczności pu-

⁷⁾ Prawo Finansowe (praca zbiorowa). Moskwa, 1946, str. 54.

⁸⁾ *Rozmaryn*: Finansowanie inwestycji przemysłowych w ZSRR (wyd. „Życia oświatowego“, osobna odbitka), Katowice, 1947, str. 5.

⁹⁾ Rozporządzenie Rady Komisarzy Ludowych z 12.II.1941, Nr 287.

blicznej, łączności itp., jak również rolnictwo (sowchozy)¹⁰⁾. Przedsiębiorstwa przemysłowe spółdzielcze podlegają tej samej kontroli co przedsiębiorstwa przemysłowe państwowe.

3. Rozwój kontroli bankowej. Pierwotne formy kontroli bankowej nad płacami personelu produkcyjnego ustalone zostały w Rozporządzeniu Rady Komisarzy Ludowych ZSRR z 21.III.1933 r.¹¹⁾.

Zadaniem kontroli bankowej nad płacami w tym okresie było prawie wyłącznie zapobieżenie przekroczeniu przez przedsiębiorstwo funduszu płacy, ustalonego dla przedsiębiorstwa. Bankowa kontrola przeszkodzić miała otrzymaniu przez przedsiębiorstwo sum, przeznaczonych na płace, powyżej granicy ustalonej w funduszu płacy. Bank obowiązany był wydawać klientowi gotówkę na wypłatę płac jedynie w granicach kwartalnego funduszu płacy. Wysokość kwartalnego funduszu płacy dla danego przedsiębiorstwa, stwierdzało zaświadczenie organizacji nadrzędnej. Jeśli więc fundusz płacy ustalony był np. na 300.000 rubli kwartalnie, Bank obowiązany był odmówić wydania gotówki na płace po wyczerpaniu sumy 300.000 w danym kwartale. Możliwość przekroczenia tej granicznej sumy („limitu“) przewidzianą była jedynie w przypadkach przekroczenia planu produkcji. Jeśli więc planowe wydatki z tytułu płac na jednostkę produkcji wynosiły 2 ruble, a wyprodukowano ponad kwartalny plan 50.000 jednostek, przedsiębiorstwo otrzymać mogło ponad swój fundusz płacy jeszcze dalszych $50.000 \times 2 = 100.000$ rubli na kwartał.

Nie było natomiast żadnej kontroli Banku nad płacami, dopóki ogólna suma wypłat nie przekroczyła sumy funduszu, bez względu na to, czy przedsiębiorstwo wykonało swój plan produkcji, czy też nie, mogło ono otrzymać z Banku gotówkę na płace w pełnych granicach funduszu płacy. Wykonując plan produkcji tylko w 50%, przedsiębiorstwo mogło mimo to otrzymać na płace 100% funduszu płacy, aczkolwiek wysokość jego funduszu płacy zaplanowaną była proporcjonalnie do planu produkcji. Innymi słowy: w granicach ogólnego funduszu płacy nie było żadnego powiązania między wykorzystaniem tego funduszu a faktycznym wykonaniem planu produkcji.

Nowy system kontroli bankowej nad płacami w przedsiębiorstwach przemysłowych wprowadza-

¹⁰⁾ Załącznik do Instrukcji Zarządu Banku Państwa ZSRR, Nr 187 i 188.

¹¹⁾ Prof. *Parfanjak*: Kontrola finansowa nad wydatkowaniem funduszy płacy, Moskwa, 1945, str. 24.

dzono w 1939 r. (Rozp. Rady Komisarzy Ludowych ZSRR z 15.VIII. 1939 Nr 1215¹²⁾). Główna zasada, na której oparto obecnie kontrolę bankową nad płacami personelu produkcyjnego w przemyśle, opiewa: Bank z reguły wydaje przedsiębiorstwu z jego rachunku rozrachunkowego gotówkę na płace w ramach miesięcznego funduszu płacy jedynie w takiej wysokości, jaka odpowiada procentowi wykonania przez przedsiębiorstwo miesięcznego planu produkcji. Jeśli więc miesięczny plan produkcji wykonany został np. w 70%, to przedsiębiorstwo ma prawo zużyć w zasadzie jedynie 70% swego miesięcznego funduszu płacy. Dopuszczalny procent zużycia miesięcznego funduszu płacy odpowiadać musi procentowi wykonania miesięcznego planu produkcji — oto podstawowa myśl nowego uregulowania. Zasada ta oczywiście kształtuje się w różny sposób w zależności od różnych możliwych wariantów sytuacji, o których będzie mowa poniżej.

W związku z wprowadzeniem nowego systemu kontroli nad płacami w Zarządzie Banku Państwa ZSRR zorganizowano osobny Oddział Kontroli nad płacami i powołano odpowiednie jednostki organizacyjne w organach terenowych Banku.

4. Rodzaje przekroczenia funduszu płacy¹³⁾.

Fundusz płacy może być przekroczony w dwójaki sposób:

- a) absolutnie,
- b) względnie.

Absolutnym przekroczeniem funduszu płacy nazywa się przekroczenie ustalonej w funduszu płacy granicy, niezależnie od wykonania lub niewykonania planu produkcji. Względny przekroczeniem funduszu płacy nazywa się naruszenie proporcji między funduszem płacy a planem produkcji.

Formy kontroli bankowej, wprowadzone w 1931 r. zwalczały tylko absolutne przekroczenie funduszu płacy, podczas gdy nowe formy kontroli, ustanowione w 1939 r., kierują się zarówno przeciw absolutnemu, jak i przeciw względnemu przekroczeniu funduszu płacy.

Rzecz oczywista, że absolutne i względne przekroczenia funduszu płacy mogą mieć miejsce przy normalnym wykonaniu planu produkcji, przy niewykonaniu albo też przy przekroczeniu planu produkcji.

W pracy przedsiębiorstw przemysłowych zdarzają się następujące typowe wypadki przekroczeń miesięcznego funduszu płacy:

1. Przekroczenie względne: Miesięczny plan produkcji nie został wykonany, a także nie zostaje wykorzystany w pełni miesięczny fundusz płacy. Jednakże procent wykorzystania funduszu płacy jest wyższy aniżeli procent wykonania planu.

Przykład Nr 1

w tysiącach rubli

Wskaźniki	Plan	wykonanie	% wykonania
1. Ogólna produkcja	100	80	80
2. Fundusz płacy	50	45	90

Niema w danym przypadku przekroczenia absolutnego, a nawet jest „oszczędność“ 50.000 — 45.000 = 5.000 rubli. Jednakże kierując się procentem wykonania planu produkcji, przedsiębiorstwo powinno było wydać na płace $50.000 \times 80 =$

100

40.000 rubli, zamiast 45.000 rubli. Przekroczenie względne wynosi $45.000 - 40.000 = 5.000$ rubli.

2. Przekroczenie względne: Miesięczny plan produkcji nie został wykonany w całości, fundusz płacy natomiast zostaje zużyty w całości.

Przykład Nr 2

w tysiącach rubli

Wskaźniki	Plan	wykonanie	% wykonania
1. Ogólna produkcja	100	80	80
2. Fundusz płacy	50	50	100

Niema w danym przypadku przekroczenia absolutnego. Jest jednak przekroczenie względne, a mianowicie:

$$\frac{50.000 \times 80}{100} = 40.000; 50.000 - 40.000 = 10.000 \text{ rubli.}$$

3. Najpoważniejszym przypadkiem jest równoczesne przekroczenie absolutne i względne, polegające na tym, że przedsiębiorstwo nie wykonuje planu produkcji w całości, a zużywa na płace więcej aniżeli wynosi fundusz płacy w ogóle.

Przykład Nr 3

w tysiącach rubli

Wskaźniki	Plan	wykonanie	% wykonania
1. Ogólna produkcja	100	90	99
2. Fundusz płacy	50	55	110

W tym przypadku zachodzi przekroczenie absolutne o 5000 rubli, oraz przekroczenie względne o 10.000 rubli według formuły:

$$\frac{50.000 \times 90}{100} = 45.000; 55.000 - 45.000 = 10.000 \text{ rubli.}$$

¹²⁾ Zbiór Rozporządzeń Rządu ZSRR, 1939, Nr 49, poz. 396.

¹³⁾ Parfanjak: l. c., Rozdział I.

Absolutne i względne przekroczenia mogą jednak mieć miejsce także przy całkowitym wykonaniu planu produkcji, a nawet przy jego przekroczeniu.

I tak:

4. Równoczesne przekroczenie absolutne i względne: Przedsiębiorstwo wykonało w pełni swój plan produkcyjny, lecz wydało na płace więcej, aniżeli wynosił fundusz płacy.

Przykład Nr 4 w tysiącach rubli

Wskaźniki	Plan	wykonanie	% wykonania
1. Ogólna produkcja . . .	100	100	100
2. Fundusz płacy . . .	50	55	110

Absolutne i względne przekroczenia są tu równe, gdyż wynoszą 5.000 rubli każde.

5. Absolutne i względne przekroczenie ma miejsce także w przypadku, gdy przedsiębiorstwo przekroczyło wprawdzie swój plan produkcji, ale równocześnie przekroczyło także fundusz płacy w procencie większym, aniżeli przewyżka produkcji ponad plan.

Przykład Nr 5 w tysiącach rubli

Wskaźniki	Plan	wykonanie	% wykonania
1. Ogólna produkcja . . .	100	110	110
2. Fundusz płacy . . .	50	60	120

Absolutne przekroczenie wynosi tu $60.000 - 50.000 = 10.000$ rubli. Względne przekroczenie wynosi tylko 5.000 rubli według formuły:

$$\frac{50.000 \times 110}{100} = 55.000; 55.000 - 50.000 = 5.000 \text{ rubli.}$$

6. Trzeba wreszcie podkreślić, że absolutne przekroczenie może mieć miejsce także w braku przekroczenia względnego, a nawet przy istnieniu względnej oszczędności na płacach, jak to wynika z następującego przykładu:

Przykład Nr 6 w tysiącach rubli

Wskaźniki	Plan	wykonanie	% wykonania
1. Ogólna produkcja . . .	100	110	110
2. Fundusz płacy . . .	50	55	110

Niema tu względnego przekroczenia, albowiem procent wykonania planu produkcji równy jest procentowi zużycia funduszu płac (w obu przy-

padkach 110%); ma jednak miejsce absolutne przekroczenie funduszu płac $55.000 - 50.000 = 5.000$ rubli.

Wprowadzone w 1939 r. nowe unormowanie bankowej kontroli ogarnia wszystkie te typowe¹⁴⁾ wypadki przekroczenie funduszu płacy, zarówno absolutne jak i względne, podczas gdy istniejący dawniej system miał na celu jedynie zwalczanie nieuzasadnionego przekroczenia absolutnego.

5. Techniczne przesłanki kontroli. W celu umożliwienia Bankowi Państwa ZSRR (ściślej: filiom Banku, obsługującym dane przedsiębiorstwo przemysłowe) skutecznej kontroli nad płacami w myśl nowych zasad, a więc w celu umożliwienia Bankowi porównania procentu wykorzystania funduszu płacy z procentem wykonania planu produkcji, przedsiębiorstwa przemysłowe obowiązane są dostarczać Bankowi potrzebnych danych, według ustalonego wzoru.

A mianowicie:

1) Przedsiębiorstwo przemysłowe obowiązane jest przedstawić Bankowi Państwa ZSRR potwierdzone przez organizację nadrzędną poświadczenie o wysokości funduszu płacy na rok, kwartał i miesiąc (por. Rozdział 1).

2) Przedsiębiorstwo przemysłowe obowiązane jest przedstawić Bankowi Państwa ZSRR podpisaną przez Dyrektora i głównego Buchaltera deklarację o przypadających do wypłaty placach i procencie wykonania przez przedsiębiorstwo miesięcznego planu produkcji za ubiegły miesiąc, według ustalonego wzoru.

Dokumenty powyższe¹⁴⁾ muszą znajdować się w ręku Banku (1), względnie być każdorazowo przedstawiane (2) Bankowi wraz z czekiem, w którym przedsiębiorstwo poleca Bankowi wypłacenie gotówki potrzebnej na płace za dany miesiąc. Na podstawie powyższych danych Bank przeprowadza kontrolę w celu ustalenia: a) czy w żądanej sumie nie mieści się absolutne przekroczenie funduszu płac; b) czy nie ma miejsca względnego przekroczenie funduszu płacy (mimo utrzymania się w granicach absolutnej wysokości funduszu płacy).

Za przedstawienie w deklaracji świadomie fałszywych danych grozi odpowiedzialność karna jak za przedstępstwo urzędnicze.

¹⁴⁾ ibid., str. 20.

¹⁵⁾ Wzór ustalony w Rozporządzeniu Nr 1215 („Biuletyn Finansowy i Gospodarczy”, 1939, Nr. 29—30, str. 20).

6. Prawa i obowiązki Banku Państwa. Kontrola uprzednia Banku polega na kontroli, wykonywanej przy każdej wypłacie gotówki na płace w oparciu o dane, o których mowa w Rozdziale 5 (wysokość żądanej sumy na płace tzn. suma czekowa; fundusz płacy; procent wykonania planu).

Prawa i obowiązki Banku ukształtowane są różnie w zależności od:

- a) rodzaju przekroczenia (absolutne czy względne),
- b) wysokości przekroczenia miesięcznego funduszu płac,
- c) ilości przekroczeń miesięcznego funduszu płac, jakich dopuściło się przedsiębiorstwo w danym roku kalendarzowym,
- d) czasowych interwałów między przekroczeniami, które miały miejsce w danym roku kalendarzowym w poszczególnych miesiącach,
- e) wykonania lub niewykonania planu produkcji.

1) Względne przekroczenia funduszu płacy przyniewykonaniu planu produkcji.

A. „Pierwsze przekroczenie“.

W przypadku, gdy przedsiębiorstwo nie wykonało swego miesięcznego planu produkcji, a żądana na płace suma (wysokość czeku) stanowi względne przekroczenie miesięcznego funduszu płacy (przykłady nr. 1 i 2 z Rozdziału 4), Bank pokrywa czek, tzn. wydaje przedsiębiorstwu żadaną przez nie gotówkę, mimo względnego przekroczenia, pod warunkiem:

a) że przekroczenie to ma miejsce po raz pierwszy od początku danego roku kalendarzowego („pierwsze przekroczenie“), i

b) że to względne przekroczenie wynosi nie więcej, niż 10% miesięcznego funduszu płacy.

Za „pierwsze przekroczenie“ uważa się także każde przekroczenie, które ma miejsce po raz drugi i następny, jeżeli w bezpośrednio poprzedzającym miesiącu nie było przekroczenia¹⁸⁾. A więc: „Pierwszym przekroczeniem“ jest oczywiście zawsze przekroczenie, które zdarza się w styczniu. Jeśli jednak w lutym przekroczenia nie było, to ewentualne takie samo przekroczenie w marcu będzie uważane również za „pierwsze“. To samo w dalszych miesiącach. Innymi słowy: interwał jakiegokolwiek jednego miesiąca bez przekroczenia sprawia, że następujące bezpośrednio po tym interwale przekroczenie w następnym miesiącu

uważane jest zawsze za „pierwsze“. Ma to bardzo istotne znaczenie, albowiem reżim ustalony dla „pierwszych przekroczeń“ jest łagodniejszy, aniżeli reżim przy przekroczeniu drugim, trzecim itd.

Przedsiębiorstwo otrzymuje przy „pierwszym przekroczeniu“ żadaną sumę (o ile nie wynosi ona więcej niż 10% miesięcznego funduszu płacy) bez trudności, obowiązane jest jednak w następnym miesiącu postarać się o przywrócenie równowagi między faktycznym wykonaniem programu produkcji, a faktycznym zużyciem funduszu płacy.

Przykład (por. przykład Nr 1 z Rozdziału 4): Przedsiębiorstwo przemysłowe przedstawiło Bankowi deklarację dotyczącą płacy obliczonej za styczeń 1948 r., z której to deklaracji wynikają następujące dane:

ustalony fundusz płacy za styczeń .. 50,000 rubli
obliczono płace za styczeń w sumie .. 45,000 rubli
plan produkcji wykonano w 80%.

Przekroczenie, które jest oczywiste w tym roku „pierwszym“ (styczeń!), należy do rzędu względnych i wynosi 5,000 rubli, a więc nie przekracza 10% funduszu płac. Bank wyda więc żadaną sumę (mimo względnego przekroczenia), przedsiębiorstwo winno jednak w przyszłości zapobiec dalszym przekroczeniom.

Podkreślić trzeba, że Bank wydaje przedsiębiorstwu w ramach funduszu płacy zaliczkowo gotówkę na wypłatę płac w ciągu miesiąca, nie kontrolując, czy istnieje proporcja między wykonaniem planu i zużyciem funduszu płac. Kontrola taka nie byłaby bowiem w ciągu miesiąca możliwą, albowiem stopień wykonania planu ocenia się w stosunku miesięcznym. Z tej przyczyny deklarację (Rozdział 5) przedkłada się tylko przy ostatecznym rozliczeniu za miesiąc. Zaliczki te uwzględnia się natomiast przy ostatecznym rozliczeniu za dany miesiąc¹⁹⁾.

W przypadku natomiast, gdy względne przekroczenie wynosi więcej niż 10% miesięcznego funduszu płacy, Bank nie może samodzielnie wydać żądanej ponad tę granicę sumy (tj. stanowiącej względne przekroczenie o więcej niż 10% miesięcznego funduszu płacy). Dla wypłaty przedsiębiorstwu sumy, stanowiącej przekroczenie o więcej niż 10% wymagane jest każdorazowo specjalne zezwolenie Ministra (względnie w dziedzinie spółdzielczości centralnych władz spółdzielczych¹⁹⁾), choćby przekroczenie było „pierwszym“. Zezwolenie podpisuje minister lub

¹⁸⁾ ibid., § 2.

¹⁹⁾ Rozporządzenie Nr. 1215, art. 4.

¹⁸⁾ Instrukcja Zarządu Banku Państwa ZSRR z 3.IX.1939, Nr. 187, § 8 ust. 2.

wiceminister. Jeśliby więc w przytoczonym poprzednio przykładzie suma płać za styczeń wyniosła nie 45.000, lecz np. 48.000 rubli, to Bank mógłby samodzielnie wydać 45.000 rubli (=40.000 rubli + przekroczenie 5.000 rubli) a na dalszą sumę 3.000 rubli wymagane byłoby specjalne zezwolenie ministra.

B. Powtórne przekroczenie.

Powtórny przekroczeniem jest przekroczenie, które ma miejsce bezpośrednio po miesiącu, w którym nastąpiło przekroczenie uważane za „pierwsze“, oczywiście w ramach roku kalendarzowego.

Przykład: Jeśli w styczniu nastąpiło pierwsze przekroczenie, to ponowne względne przekroczenie funduszu płacy w lutym jest przekroczeniem powtórny. Jeżeli natomiast w marcu przekroczenia nie było, to ewentualne nowe przekroczenie w kwietniu będzie znów (ze względu na interwał miesiąca bez przekroczenia) „pierwszym“, a ewentualne przekroczenie w maju „powtórny“.

1) W przypadku powtórnego względnego przekroczenia miesięcznego funduszu płacy (przy niewykonaniu planu produkcji), Bank pokrywa czek, tzn. wydaje przedsiębiorstwu żadaną przez nie gotówkę, jedynie w poszczególnych wypadkach i pod warunkiem, że:

- a) przekroczenie powtórne wynosi nie więcej, niż 10% miesięcznego funduszu płacy, oraz
- b) przedsiębiorstwo uzyskało od swej organizacji nadrzędnej (Zarządu Głównego, trustu) specjalne zezwolenie na wypłatę sumy tego przekroczenia.

W braku takiego zezwolenia Bank Państwa ZSRR wydaje gotówkę na płace jedynie w wysokości, jaka wynika z zastosowania do miesięcznego funduszu płacy procentu wykazania planu produkcji w danym miesiącu²⁰⁾.

Przykład:

Przedsiębiorstwo przemysłowe przedstawiło Bankowi deklarację, dotyczącą płacy za luty 1948, stwierdzającą:

ustalony fundusz płacy za luty .. 50.000 rubli
suma obliczonych płać za luty .. 44.000 rubli
plan produkcji wykonano w 80%.

Ponieważ chodzi o „powtórne przekroczenie“, Bank mógłby wydać żadaną sumę 44.000 rubli tylko za zezwoleniem organizacji nadrzędnej przedsiębiorstwa (Zarządu Głównego, trustu), al-

bowiem suma przekroczenia wynosi 4.000 rubli, według formuły

$$\frac{50.000 \times 80}{100} = 40.000; 44.000 - 40.000 = 4.000 \text{ rubli.}$$

Suma 4.000 rubli mieści się w ramach 10% miesięcznego funduszu płać

$$\frac{(50.000 \times 10)}{100} = 5.000 \text{ rubli).}$$

Jeśli natomiast zezwolenia nadrzędnej organizacji nie przedłożono, Bank wogóle nie ma prawa wypłacać sum, stanowiących względne przekroczenie. W tym ostatnim przypadku przedsiębiorstwo przy powtórnym przekroczeniu mogłoby dostać tylko 80% swego miesięcznego funduszu płać (a więc 40.000 rubli, w myśl formuły $\frac{50.000 \times 80}{100}$), al-

100

bowiem plan produkcji wykonany został w lutym jedynie na 80%.

Jeśli natomiast, gdy powtórne względne przekroczenie wynosi więcej niż 10% miesięcznego funduszu płać, Bank Państwa ZSRR wypłacać może sumę, przewyższającą 10% każdorazowo jedynie za specjalnym zezwoleniem Ministra (centralnych władz spółdzielczych). Innymi słowy: wypłata sum, stanowiących względne przekroczenie o więcej niż 10% miesięcznego funduszu płacy, wymaga zawsze zezwolenia Ministra (centralnych władz spółdzielczych), bez względu na to, czy takie przekroczenie jest „pierwszym“, czy „powtórny“²¹⁾. Zezwolenie musi być podpisane przez Ministra lub Wiceministra.

Podkreślić trzeba, że przekroczenie funduszu płać w trzecim, czwartym itd. miesiącu, następujące kolejno po przekroczeniu powtórnym, uważane jest również za przekroczenie powtórne. Jeżeli natomiast ten łańcuch przekroczeń będzie przerwany przez jeden choćby miesiąc bez względnego przekroczenia, następne po przerwie przekroczenie uważane jest znów za „pierwsze“, a dopiero ew. następne mają charakter „powtórnym“²²⁾.

2) Względne przekroczenie funduszu płacy, przy niewykonaniu planu produkcji, z równoczesnym przekroczeniem absolutnym. Jeżeli względne przekroczenie miesięcznego funduszu płacy stanowi równocześnie przekroczenie absolutne (a miesięczny plan produkcji przedsiębiorstwa nie został wykonany), przedsiębiorstwo chcące skorzystać z możliwości opisanych pod 1) A i 1) B,

²¹⁾ Instrukcja, § 9.

²²⁾ *ibid.*, § 8.

²⁰⁾ *ibid.*, art. 3.

uzyskać musi od swej organizacji nadrzędnej dodatkowe podwyższenie miesięcznego funduszu płacy na dany miesiąc. Oczywiście podwyższenie to następuje już „ex post”. Organizacja nadrzędna (zarząd główny, trust) dokonuje podwyższenia normalnie w drodze „virement” między funduszami płacy podległych mu przedsiębiorstw; ewentualnie uzyskać musi od Ministerstwa podwyższenie funduszu płacy dla zarządu (trustu) w całości i z otrzymanych w ten sposób wyższych cyfr planowych, obdziela podległe mu przedsiębiorstwa, które dopuściły się absolutnego przekroczenia swego funduszu płacy. O podwyższeniu funduszu płacy przedsiębiorstwo przedkłada Bankowi odpowiednie zaświadczenie swych organizacji nadrzędnych (zarządu głównego, trustu).

O ile jednak w sprawie interweniował już Minister (władza centralna spółdzielcza), żadnych dodatkowych zaświadczeń o podwyższeniu funduszu płacy nie przedkłada się, albowiem — jak stwierdza Instrukcja Zarządu Banku ²³⁾ — „zezwoenie Ministra na wypłatę przekroczenia (ponad 10%) mieści w sobie implicite takie zezwolenie na wypłatę płac ponad granicę ustaloną w funduszu płacy”. Minister, udzielając zezwolenia, dokonuje równocześnie „virement” między funduszami płacy podległych mu przedsiębiorstw.

3) Absolutne przekroczenie funduszu płacy przy równoczesnym przekroczeniu planu produkcji. Jeśli przedsiębiorstwo przekroczyło swój miesięczny plan produkcji (np. wykonało go w 110%), ma ono prawo bez jakichkolwiek dodatkowych zezwoleń, otrzymać gotówkę na wypłatę płac w sumie przewyższającej ustalony na dany miesiąc fundusz płacy o ten sam procent, o jaki przekroczony został plan produkcji.

Przykład:

ustalony fundusz płacy ... 50,000 rubli
plan produkcji wykonano w 110%.

Obliczono płace w wysokości 55,000 rubli.

W danym przypadku przedsiębiorstwo otrzyma od Banku bez żadnych przeszkód i dalszych wymogów żadaną sumę 55,000 rb., która stanowi 110% miesięcznego funduszu płacy, co odpowiada procentowi wykonania miesięcznego planu produkcji.

4) Absolutne i względne przekroczenie funduszu płacy, przy równoczesnym przekroczeniu planu produkcji. Przypadek powyższy różni się od przypadku omówionego pod 3) tym, iż przedsię-

biorstwo przekroczyło wprawdzie swój miesięczny plan produkcji, ale równocześnie dopuściło się także względnego przekroczenia funduszu płac, zużytkowując go w procencie większym, aniżeli procent przekroczenia planu produkcji.

Przykład (por. przykład Nr 5 z Rozdziału 5):

Miesięczny plan produkcji wykonany w 110%
Ustalony fundusz płacy — 50,000 rubli.
Obliczono płace za miesiąc w sumie 60,000 rubli.

W danym przypadku ma miejsce absolutne przekroczenie 60,000 — 50,000 = 10,000 rubli i względne przekroczenie 5,000 rubli, w myśl formuły

$$\frac{50.000 \times 110}{100} = 55.000; 60.000 - 55.000 = 5.000 \text{ rubli.}$$

albowiem według procentu wykonania planu produkcji przedsiębiorstwo mogło pretendować na 110% funduszu płacy, tj. na 55,000 rubli (por. wyżej Nr 3), a faktycznie wydatkuje na płace 60,000 rubli, co stanowi 120% funduszu płacy.

Otóż w przypadkach tego rodzaju (przekroczenie absolutne i względne funduszu płacy, przy równoczesnym przekroczeniu planu produkcji) Bank wyda żadaną sumę 60,000 rubli, jednakże organizacja nadrzędna (zarząd główny, trust) obowiązana jest wydzielić przedsiębiorstwu dodatkowy fundusz płacy w sumie 5,000 rubli. To wydzielenie dodatkowego funduszu nie następuje jednak ani uprzednio ani równocześnie z wypłatą (jak to miało miejsce w omówionych wyżej przypadkach pod 2), lecz może mieć charakter następnny: nie stanowi ono więc warunku uzyskania żadanej sumy. W każdym razie jednak wydzielenie dodatkowego funduszu płacy nastąpić musi najdalej przed początkiem wypłaty płac za drugą połowę bezpośrednio następującego miesiąca. Jeśli więc omawiany tu przypadek miał miejsce w styczniu, to zaświadczenie o wydzieleniu dodatkowego funduszu musi być przedłożone Bankowi przed rozpoczęciem wydawania płacy za drugą połowę lutego. W razie nieprzedłożenia zaświadczenia w tym terminie, Bank potrąca odpowiednią sumę (w naszym przykładzie 5,000 rubli) z wypłaty za następny miesiąc (luty).

Innymi słowy: fundusz płacy musi być podwyższony, o ile miało miejsce przekroczenie absolutne i względne; jeżeli jednak równocześnie plan produkcji został przekroczony, przedsiębiorstwo uzyskuje „respiro” aż do następnego miesiąca dla przedstawienia zaświadczenia o takim podwyższeniu.

²³⁾ Pismo okólne Banku Państwa ZSRR. z 8.X.1933 (uzupełnienie Instrukcji Nr. 187), pkt. 3.

Jak już wspomniano, ustalony porządek kontroli (1 — 4) nie ma zastosowania do zaliczonych wypłat na płace, dokonywanych z rachunku rozrachunkowego. Chodzi tu przede wszystkim o gotówkę, wydawaną przedsiębiorstwu za I-szą połowę miesiąca, które to wypłaty mają charakter jedynie zaliczkowy. Jeśli przy rozrachunku końcowym (za drugą połowę miesiąca) okaże się, że suma wydanej przedsiębiorstwu zaliczkowo gotówki na płace przekracza sumy, należne przy zastosowaniu wyżej przedstawionych zasad kontroli, Bank Państwa ZSRR wstrzymuje wypłatę za drugą połowę miesiąca i potrąca nadwyżkę w miesiącu następnym. To samo ma miejsce, jeśli z jakichkolwiek przyczyn okaże się, że procent wykonania planu produkcji, podany w deklaracji uległ później zmianie (został obniżony).

7. Uwagi końcowe. Przewidziane w Rozporządzeniu Rady Komisarzy Ludowych ZSRR z 15.VIII.1939 Nr 1215 samoistne prawo Banku Państwa ZSRR uwzględniania „pierwszego“ przekroczenia do wysokości 10% miesięcznego funduszu płacy, tłumaczy się okolicznością, że takie przekroczenie powodowane jest zazwyczaj przyczynami o charakterze przejściowym, czasowym. Usunięcie tych przyczyn, naruszających proporcję między wykonaniem planu produkcji a zużyciem funduszu płacy nie powinno więc z reguły wymagać poważnych zmian organizacyjnych lub strukturalnych. W granicach stosunkowo wąskich (10%) wystarczy interwencja Banku Państwa, przewidziana wyraźnie przy takich „pierwszych“ przekroczeniach. Przedsiębiorstwo powinno bowiem (por. Rozdział 6 L. 1) lit. A.) postarać się o przywrócenie w następnym miesiącu równowagi między faktycznym wykonaniem programu a faktycznym zużyciem płac, a Bank zaś ma obowiązek czuwać nad tym, aby temu postanowieniu stało się zadość. Bank powinien zbadać działalność przedsiębiorstwa, ustalić konkretne przyczyny przekroczenia oraz możliwości i sposoby szybkiego ich usunięcia; w rezultacie Bank powinien zażądać od dyrekcji przedsiębiorstwa zastosowania właściwych środków (np. w dziedzinie organizacji pracy). Pamiętać trzeba, że sumy wydane w granicach 10% pierwszego przekroczenia nie są w następnych miesiącach potrącane ani też nie „kompensuje“ się ich przez dodatkowe przyznanie funduszu płacy.

Jeśli natomiast chodzi o względne przekroczenie w większym rozmiarze (przewyższającym 10%), wpływ Banku byłby zapewne niedostatecznym dla usunięcia przyczyn, powodujących to

przekroczenie i dlatego ustawodawca wymaga tu zawsze interwencji Ministra (centralnego organu spółdzielczego), w tym celu, aby przedsięwzięte zostały konieczne środki w celu reorganizacji systemu pracy przedsiębiorstwa. Dotyczy to, jak wiemy, wszelkiego rodzaju względnych przekroczeń, wyższych aniżeli 10% miesięcznego funduszu płac, a więc przekroczeń zarówno pierwszych jak i powtórnych. Z analogicznych przyczyn ustawodawca wprowadza interwencję **Zarządu Głównego, (trustu)** przy przekroczeniach względnych, w granicach 10%, ale powtórnych. Uważa się, że powtórne przekroczenie, aczkolwiek pozostaje w granicach 10%, jest sygnałem na tyle poważnym, iż wymaga ingerencji organizacji nadrzędnej.

Powtórne względne przekroczenie (przy niewykonaniu planu produkcji) pokryte być może tylko za specjalnym zezwoleniem organizacji nadrzędnej; przedsiębiorstwo musi więc — chcąc nie chcąc — zawiadomić swą organizację nadrzędną o powtórny przekroczeniu. Zadaniem Banku jest czuwać nad tym, aby ta organizacja nadrzędna zastosowała środki zaradcze na przyszłość. Te środki zaradcze polegać będą zazwyczaj na istotnych zmianach w organizacji i opłacie płacy na najważniejszych odcinkach produkcyjnych, reorganizacji aparatu administracyjnego itp. Takie zmiany wymagają kierownictwa i kontroli ze strony organizacji nadrzędnej, a Bank obowiązany jest w tym współdziałać. Bank nie powinien być biernym automatem, wykonującym zezwolenia organizacji nadrzędnej; ma on prawo **odmówić pokrycia powtórnego przekroczenia mimo zezwolenia organizacji nadrzędnej.** Bank pokrywa powtórne przekroczenie „jedynie w poszczególnych przypadkach“ i obowiązany jest czuwać nad właściwym wykonaniem przez organizację nadrzędną ciążącego na niej obowiązku zastosowania środków zaradczych. Przekonawszy się, że trust udziela zezwoleń na pokrycie powtórnych przekroczeń lekkomyślnie, Bank może zezwolenia trustu nie honorować. Nie może natomiast odmówić pokrycia przekroczenia, jeżeli zezwolenia udzielił Minister (organ centralny spółdzielczości).

We wszystkich omówionych w tym rozdziale przypadkach mówiło się o przekroczeniach względnych, bez równoczesnego przekroczenia absolutnego. Otóż w przypadku, gdy zaszło przekroczenie względne i absolutne, nastąpić musi „kompensata“ w drodze dodatkowego podwyższenia funduszu płacy, niezależnie od rozmiaru względnego przekroczenia oraz jego charakteru

(„pierwsze“ lub „powtórne“). Ponieważ podwyższenie to nastąpić musi przez organizację nadrzedną lub ministra, każde absolutne przekroczenie jest sygnałem dla tych organów o wadliwości pracy przedsiębiorstwa. Zadaniem Banku jest czuwać nad dokonaniem „kompensaty“ absolutnego przekroczenia w drodze wydzielania dodatkowego funduszu i zastosowania właściwych środków zaradczych na przyszłość. W braku takiego podwyższenia, jak wiemy, Bank obowiązany jest zmniejszyć o odpowiednią sumę (o sumę absolutnego przekroczenia) sumę wydawaną na płace w miesiącu następnym. Jedynym przypadkiem, gdy mimo absolutnego przekroczenia nie jest wymagana interwencja organów wyższych, jest przypadek, kiedy absolutne przekroczenie równe jest względnemu przekroczeniu (por. przykład Nr 6 z Rozdziału 4), a więc gdy procent przekroczenia miesięcznego funduszu płac równy jest procentowi przekroczenia miesięcznego planu produkcji.

Z powyższego widać, że zadania, spoczywające na Banku Państwa ZSRR w związku z przedstawianym tu systemem kontroli nad płacami

Mgr Alfred Siebeneichen

MIĘDZYPAŃSTWOWY CLEARING REGLAMENTOWANY (cz. I)

Przymusowy system beztransferowego rozrachunku należności w obrocie pieniężnym z zagranicą, który nazywamy międzypaństwowym clearingiem reglamentowanym, stosowany jest obecnie niemal powszechnie. Nie jest on bynajmniej wynalazkiem ostatnich lat, gdyż znany był również przed drugą wojną światową w całym szeregu państw europejskich i pozaeuropejskich, które odstąpiły od liberalnej polityki gospodarczej, wprowadzając niestosowane w okresie liberalizmu gospodarczego ograniczenia wymiany międzynarodowej.

Odstąpienie od zasad liberalizmu gospodarczego było konsekwencją stosunków gospodarczych i finansowych, jakie zapanowały po pierwszej wojnie światowej. Egoistyczne dążenia państw silnych z jednej strony, trudności gospodarcze i finansowe państw słabszych z drugiej — musiały pociągnąć za sobą głębokie zmiany do międzynarodowych stosunków gospodarczych, zwłaszcza, że dużą rolę odgrywały tu również momenty czysto polityczne.

Niewątpliwie, bezpośrednią przyczyną odstąpienia po pierwszej wojnie światowej od liberal-

w przedsiębiorstwach przemysłowych, są bardzo poważne i mają istotne znaczenie w gospodarce narodowej.²⁴⁾

Na koniec podkreślić trzeba, że Bank Państwa uprawniony i obowiązany jest kontrolować następczo zgodność przedkładanej mu deklaracji (Rozdział 6) z materiałami sprawozdawczymi przedsiębiorstwa (bilansami itp.) oraz dokumentami, a także dokonywać kontroli na miejscu. W przypadku wykrycia świadomie nieprawdźwanych danych, Bank obowiązany jest zawiadomić prokuratora. Kontrolę zgodności deklaracji z materiałami sprawozdawczymi i z rzeczywistością przeprowadzają systematycznie inspektorowie Banku Państwa ZSRR.²⁵⁾

(c. d. n.)

²⁴⁾ Krytyczne uwagi o wadliwym niekiedy stosowaniu obowiązującego systemu kontroli w artykułach *Batyżow* („Radzieckie Finanse“, 1942, Nr. 5—6) i *Kac* (*ibid.*, 1945, Nr. 12).

²⁵⁾ Stronę techniczną omawiają (dość pobieżnie) *Bogusławski*, *Grebień* i *Prosiolkow*: *Operacyjna technika i buchalteria w Banku Państwa Z.S.R.R.*, 2 wyd., Moskwa, 1946, Nr. 92—94.

nej polityki gospodarczej były zniszczenia wojenne, które zmusiły poszczególne państwa do kontynuowania reglamentacji obrotu towarowego z zagranicą, wprowadzonej w okresie wojny. Powszechny niemal głód towarowy, brak zarówno artykułów konsumpcji bezpośredniej, jak też surowców, półfabrykatów i innych środków produkcyjnych zmuszał do zatrzymania w kraju towarów, niezbędnych dla pokrycia zapotrzebowania własnego. W okresie późniejszym sytuacja zmieniła się o tyle, że wprawdzie państwa, które nie ucierpiały na skutek działań wojennych, lub które szybko odbudowały swe zniszczone gospodarstwa mogły pokrywać zapotrzebowanie państw deficytowych, te jednak, nie mogąc zrównoważyć koniecznego importu równorzędnym eksportem, musiały ograniczać import celem ratowania swego bilansu handlowego i płatniczego.

Obok tych bezpośrednich przyczyn działały również czynniki głębsze. Był to przede wszystkim brak zaufania do trwałości pokoju, wywołujący tendencję do uzyskania niezależności gospodarczej i pokrywania własnych potrzeb możliwie w ramach własnej produkcji. Dążenia do autar-

kii pociągały za sobą chęć powołania do życia własnych gałęzi przemysłu, poprzednio w danym kraju nie reprezentowanych. Z tego samego powodu poszczególne państwa utrzymywały nadal, a nawet rozszerzały nierentowne działy produkcji, powstałe w okresie wojny, co oczywiście utrudniało międzynarodową współpracę gospodarczą i wywoływało zastrzeżenia ze strony państw uprzemysłowionych. Zważyć ponadto należy, że te państwa uprzemysłowione były jednocześnie państwami kapitałowo silnymi i dysponującymi źródłami surowców. Rzecz prosta, że wskutek tego państwa słabsze, zamierzające dojść do samowystarczalności gospodarczej nie mogły liczyć na pomoc z ich strony przy realizacji swej polityki. Przeciwnie, natrafiały na trudności zarówno przy uzyskiwaniu kredytów, jak i przy ubieganiu się o zwiększenie własnego eksportu, koniecznego dla zdobycia środków płatniczych na zakup i tak trudnych do otrzymania towarów inwestycyjnych i surowców.

Rzecz prosta, wszystko to musiało pociągnąć za sobą daleko idące konsekwencje natury walutowej. Nie mówiąc o tym, że wojna spowodowała ogólne zubożenie państw europejskich odpływ rezerw kruszcowych przede wszystkim do Stanów Zjednoczonych A.P., zważyć należy, że po wojnie powstał szereg państw młodych, nie dysponujących zasobami kapitałowymi i w dodatku często zniszczonych przez działania wojenne. W państwach tych bezpośrednio po wojnie nastąpiło załamanie się waluty na skutek inflacji pieniądza emitowanego przede wszystkim na cele budżetowe. Mimo przeprowadzenia reformy walutowej, długotrwały brak równowagi bilansu handlowego musiał powodować pogłębianie się trudności płatniczych, a często arbitralnie ustanawiane relacje walut, niedostosowane do poziomu cen, bardziej jeszcze utrudniały wymianę towarową z zagranicą.

Sprzeczne tendencje polityki gospodarczej poszczególnych państw oraz brak współpracy międzynarodowej w dziedzinie gospodarczej i finansowej sprawiły, że w stosunkach gospodarczych świata musiał powstawać coraz większy chaos. Kraje słabsze, a za nimi nawet stosunkowo silniejsze, załamywały się finansowo, odpływ złota potęgował się coraz bardziej, wskutek czego poszczególne państwa zaczęły stosować swoiste metody celem ratowania swego gospodarstwa narodowego.

Gwałtowny kryzys cen w r. 1929 i powszechne załamanie się bilansów płatniczych spowodowały wyłonienie się dwóch koncepcyj jako środka

ratunku przed dalszym odpływem złota. Pierwsza koncepcja polegała na dewaluowaniu lub deprecjonowaniu waluty, przy zachowaniu swobody obrotu pieniężnego z zagranicą, dzięki czemu towary danego kraju miały odzyskać zdolność konkurencyjną na rynkach zagranicznych. Ten system zwany systemem elastycznych kursów dewizowych, zastosowała w r. 1931 Anglia, za którą poszła część kolonii i dominiów. Tą samą drogą, jakkolwiek z innych przyczyn, poszły Stany Zjednoczone A.P. w r. 1933. Deprecjacja dolara pociągnęła za sobą w r. 1936 odstąpienie od waluty złotej we Francji, Holandii, Belgii i Szwajcarii, które również zdeprecjonowały swój pieniądz, utrzymując względną swobodę zapłat międzypaństwowych.

Odmianą drogą poszły Niemcy, które formalnie pozostały przy walucie złotej, jednakże w r. 1931 zastosowały coraz bardziej zaostrzoną reglamentację zapłat międzypaństwowych. Wkrótce tę koncepcję ratowania sytuacji finansowej przyjęły inne kraje, a w szczególności: Węgry, Czechosłowacja, Grecja, Jugosławia, Austria, Bułgaria, Dania, a w późniejszych latach: Rumunia, Włochy, Polska i szereg państw pozaeuropejskich. Celem tej reglamentacji była chęć powstrzymania ucieczki kapitałów krajowych i zagranicznych, a w szczególności krótkoterminowych kredytów zagranicznych oraz dążenie do poprawy bilansu płatniczego.

Jak wiadomo, reglamentacja zapłat międzynarodowych polega na wyznaczaniu przez specjalną władzę, drogą bezpośrednich zarządzeń administracyjnych, kursów dewiz oraz rozmiarów i sposobów dokonywania zapłat międzynarodowych. Wskutek tego reglamentacja ta jest doniosłym narzędziem polityki gospodarczej i finansowej. Ponieważ w praktyce najbardziej dotyczy obrotu dewizami, nazywana jest potocznie reglamentacją, lub kontrolą dewizową, jakkolwiek w rzeczywistości obejmuje znacznie szerszy zakres działania.

Nie wchodząc tu w szersze omawianie tego tematu, ograniczymy się do stwierdzenia, że przy pomocy instrumentu reglamentacji zapłat międzynarodowych, władze państwowe mogą dowolnie regulować odpływ pieniądza krajowego i dewiz (również i innych środków płatniczych i wartości) zagranicę, a więc wpływać bezpośrednio na rozmiary i sposób płatności w obrotach z poszczególnymi krajami zagranicznymi. To ma oczywiście jeszcze dalej idące konsekwencje, niż reglamentacja obrotu towarowego, którą można sku-

tecznie uprawiać nawet wyłącznie przy pomocy reglamentacji zapłat.

Już bowiem połączone z reglamentacją zapłat międzynarodowych blokowanie należności zagranicznych, indywidualne przydzielanie potrzebnych dewiz na import lub pokrycie innych z tym związanych należności wierzyciela zagranicznego, przymus odprowadzania dewiz z eksportu itp. daje dostateczne środki do regulowania rozmiarów obrotu towarowego z danym krajem.

Reglamentacja dewiz obejmuje całość obrotów pieniężnych z zagranicą, a więc zarówno płatności towarowe jak i finansowe. Reguluje sposoby zapłat, decydując o ich formie czy to gotówkowej czy też niegotówkowej.

W systemie tym następuje przy tym podział dewiz na tzw. „wolne“, a więc dewizy tych krajów, które nie stosują u siebie ograniczeń dewizowych oraz na „dewizy reglamentowane“, co daje początek sposobowi zapłat drogą reglamentowanego clearingu lub rozrachunku między państwowego.

1. Istota między państwowego rozrachunku reglamentowanego. Powszechnie utarta nazwa „clearing“ jest pochodzenia angielskiego i znajduje w języku polskim odpowiednik w wyrazie „rozrachunek“, przyjęty w naszym ustawodawstwie i praktyce codziennej. Pierwotnie wyraz „clearing“ względnie „rozrachunek“ używany był dla określenia bezgotówkowych rozliczeń należności poszczególnych klientów tego samego banku, następnie zaś wzajemnych należności pomiędzy bankami w obrocie krajowym. W tym ostatnim celu powstały we wszystkich krajach o rozwiniętym systemie bankowym tzw. izby rozrachunkowe (clearing house), ułatwiające bezgotówkowe rozrachowywanie należności pomiędzy poszczególnymi bankami krajowymi.

Clearing znalazł również swe zastosowanie w międzynarodowych stosunkach bankowych jeszcze w okresie swobody obrotu pieniężnego i polegał na tym, że zamiast wyrównywania należności pieniądzem gotówkowym lub w międzynarodowym towarze monetarnym kraju wierzycielskiego, używano systemu regulowania należności poprzez banki, które rozliczały się między sobą, przekazując tylko saldo wzajemnych pretensji, o ile strona wierzycielska tego zażądała.

Tego rodzaju clearing, niekrepowany żadnymi ograniczeniami transferowymi, stosowany był dobrowolnie i dlatego nazywamy go clearingiem wolnym wzgl. między państwowym clearingiem bankowym. Chodzi tu raczej o technikę rozra-

chunku należności pomiędzy bankami i dlatego clearing wolny zaliczamy do systemów kompensacyjnych.

Istota między państwowego clearingu reglamentowanego polega natomiast na tym, że łączy się on ściśle z ograniczeniem swobody regulowania należności między państwowymi (reglamentacją dewiz) i opiera się na przymusie wynikającym z przepisów dewizowych co najmniej w jednym z państw, pomiędzy którymi miałyby nastąpić płatności ujęte w system clearingu.

W clearingu reglamentowanym dłużnicy krajowi obowiązani są wpłacać należności wierzycieli zagranicznych do funduszu rozrachunkowego, z którego są regulowane należności wierzycieli krajowych, przypadające im od dłużników zagranicznych. Wpłaty i wypłaty, bez względu na to, na jaką walutę opiewają zobowiązania, dokonywane są w walucie krajowej.

Ponadto przy clearingu reglamentowanym chodzi o koncentrację wszystkich płatności w jednej instytucji, która administruje powstającym w ten sposób funduszem clearingowym na zgóry określone cele, przewidziane w planach państwowych. W ten sposób między państwowy clearing reglamentowany stanowi wyraźne narzędzie polityki gospodarczej i finansowej państwa, nie zaś tylko techniczny sposób rozrachowywania należności.

2. Rodzaje clearingu. Clearing reglamentowany dzielimy na jednostronny i dwustronny

Clearing jednostronny polega na tym, że wyżej podany system stosowany jest jednostronnie przez dane państwo w stosunku do innego państwa, bez wzajemnego porozumienia. Ma on na celu zatrzymanie należności wierzycieli zagranicznych i przeznaczenia ich na zapłatę należności wierzycieli krajowych. Polega więc na tym, że:

1. dłużnicy krajowi regulują swe długi w stosunku do wierzycieli, znajdujących się w państwie zagranicznym, przez wpłacenie należności w pieniądzu krajowym do instytucji rozrachunkowej swojego kraju;
2. ta instytucja rozrachunkowa reguluje należności wierzycieli krajowych należne im od dłużników, znajdujących się w państwie zagranicznym, wypłacając je z funduszu clearingowego, powstałego z wpłat krajowych dłużników.

Oczywiście, że tego rodzaju clearing jednostronny, będąc raczej środkiem odwetu, zastosowanym do kraju zagranicznego, blokującego na-

leżności wierzycieli krajowych, nie może trwać czas dłuższy i kończy się z chwilą dojścia do porozumienia obu państw co do sposobu regulowania wzajemnych należności.

Najczęściej wynikiem takiego porozumienia jest ustanowienie clearingu dwustronnego, a więc umownego, bilateralnego, reglamentowanego clearingu państwowego.

Umowa międzypaństwowa, wprowadzająca taki system nazywana jest umową płatniczą, rozrachunkową lub clearingową. Umową taką oba państwa zobowiązują się całość lub część wzajemnego obrotu płatniczego oprzeć na rozrachunku beztransferowym, prowadzonym według zasad, ustalonych dwustronnie.

Przy dwustronnym clearingu stosowane są zasady następujące:

1. wpłata, dokonana przez dłużnika krajowego do krajowej instytucji rozrachunkowej na rzecz beneficjenta zagranicznego, stanowi podstawę dla dokonania wypłaty przez zagraniczną instytucję rozrachunkową odpowiedniej kwoty temu beneficjentowi z zagranicznego funduszu clearingowego;
2. wpłata, dokonana przez dłużnika zagranicznego do zagranicznej instytucji rozrachunkowej na rzecz beneficjenta krajowego stanowi podstawę dla dokonania wypłaty przez krajową instytucję rozrachunkową odpowiedniej kwoty temu beneficjentowi z krajowego funduszu clearingowego.

Wpłata należności na fundusz rozrachunkowy przez dłużnika nie polega na jego swobodnej decyzji, lecz na przymusie ustawowym, chociażby wynikającym z odnośnej umowy międzypaństwowej.

Nawiasem należy podkreślić, że w języku techniczno - bankowym używa się określenia „clearing jednostronny“ wzgl. „dwustronny“ w innym znaczeniu, w zależności od tego, czy dyspozycje wypłat wychodzą tylko od jednej instytucji po obu stronach (clearing jednostronny), czy też prawo dyspozycji przysługuje każdej z obu instytucji rozrachunkowych. W istocie w jednym i drugim wypadku mamy do czynienia z dwustronnym, reglamentowanym clearingiem międzypaństwowym.

W zależności od tego, czy clearing ma charakter nieoficjalny, czy też urzędowy, dzielimy go na clearing prywatny wzgl. państwowy. Clearing prywatny powstawał w państwach, które nie posiadały ograniczeń dewizowych i nie chciały początkowo uznać oficjalnie takich ograniczeń,

wprowadzonych przez inne kraje, uważając je za sprzeczne z postanowieniami traktatów handlowych. Ponieważ jednak życie samo zmuszało sfery gospodarcze takiego państwa do szukania dróg, umożliwiających dalszą wymianę towarową z krajem, stosującym ograniczenia dewizowe i zawieszającym lub odraczającym wypłaty, sfery te powoływały do życia instytucje prywatne o charakterze powierniczym, które porozumiewały się z bankami wzgl. instytucjami rozrachunkowymi zagranicznymi celem kontynuowania handlu, bądź na zasadach transakcyj kompensacyjnych, bądź też rozrachunkowych. Taka akcja sfer gospodarczych znajdowała nieoficjalną aprobatę własnego rządu i opierała się często tylko na wewnętrznych zarządzeniach reglamentacyjnych towarowych, nie zaś dewizowych. Wskutek tego clearing prywatny nie obejmował całości obrotów towarowych, lecz tylko tę część, która podpadała pod zakazy przywozu wzgl. wywozu.

Z chwilą zawarcia umowy rozrachunkowej pomiędzy zainteresowanymi państwami, clearing przechodzi na dwustronny rozrachunek oficjalny i ujmowany jest w ręce instytucji wyznaczonych przez państwo. Mogą to być przejściowo nawet instytucje prywatne, jednakże państwo bierze na siebie odpowiedzialność za ich działanie. W dalszym stadium instytucje prywatne z reguły są zastępowane przez instytucje prawa publicznego. W obu wypadkach mamy do czynienia z clearingiem państwowym.

3. Zakres płatności w clearing. Zależnie od tego, czy clearing obejmuje całość obrotów płatniczych, czy też tylko część, dzielimy go na totalny (całkowity) wzgl. częściowy.

Częściowy clearing obejmuje np. tylko płatności z tytułu wzajemnych obrotów towarowych wraz z kosztami „bocznymi“ (transport, asekuracja itp.). Taki clearing nazywamy clearingiem towarowym. Obok płatności towarowych bywają włączane do clearingu częściowego również niektóre usługi (clearing towarowo-usługowy) lub nawet niektóre płatności finansowe.

Dość skomplikowaną sprawą jest włączenie do clearingu kosztów przewozu przez kraje trzecie, wzgl. drogą morską, gdy kraje zawierające umowę nie sąsiadują bezpośrednio ze sobą. Faktowanie towarów eksportowanych franco granica lub cif porty kraju importującego pociąga za sobą otrzymanie należności za przewóz pomiędzy granicą kraju eksportującego a granicą kraju importującego w clearing, podczas gdy często koszty te muszą być płacone w wolnych dewizach.

Ponadto pociąga to za sobą konieczność włączenia tych kosztów do plafonu clearingowego, celem wzajemnego zrównoważenia płatności. Wreszcie taki system fakturowania powoduje konieczność dwukrotnego rozliczania należności za tranzyt: raz pomiędzy krajem eksportującym i importującym, drugi raz pomiędzy krajem eksportującym a krajem, przez który towar przechodził tranzytem. W wypadku przewozu drogą morską, przyjęcie zasady sprzedaży cif oddaje eksporterowi wybór flagi okrętu, co nie leży w interesie państwa importującego. To też przeważnie w umowach stosowana jest zasada przyjmowania do rozrachunku wartości towaru franco granica kraju wysyłającego wzgl. fob, co nie przesądza możliwości zawierania konkretnych transakcyj w ramach umowy franco granica kraju importującego lub franco miejsce dostawy wzgl. cif. Daje to elastyczność przy zawieraniu poszczególnych transakcyj, a wybór klauzuli może być indywidualnie regulowany przez władze dewizowe zainteresowanego kraju.

Z clearingu towarowego bywają nieraz wyłączane płatności za pewne towary, które są bardzo poszukiwane na rynkach zagranicznych i dlatego mogą być sprzedawane za wolne dewizy. Są to tzw. towary wolnodewizowe. Państwo dostarczające takie towary na rynki zagraniczne, niechętnie je oddaje w clearing, a więc za dewizy reglamentowane i dlatego zastrzega sobie płatność poza clearingiem, w dewizach wolnych. Dalším wyjątkiem mogą być towary, wyprodukowane z surowców (całkowicie lub częściowo) pochodzących z państw trzecich, zwłaszcza gdy muszą być nabywane za wolne dewizy.

Nie są również włączane do clearingu płatności za towary państw trzecich, wzgl. płatności dotyczące osób fizycznych i prawnych państw trzecich.

O ile jednym z partnerów jest państwo nie posiadające reglamentacji dewizowej, do clearing, po stronie tego państwa skutecznie mogą wchodzić tylko te towary, które podlegają reglamentacji towarowej, a więc zakazom przywozu, gdyż zapłata za inne towary nie może być uchwytna.

Natomiast do clearing, włączane są nieraz przekazy z tytułu ruchu turystycznego. Dla kraju, z którego wyjeżdżają turyści, przekazy dokonywane w ramach clearing, stanowią tzw. „niewidzialny import“. Ten ruch obsługiwany jest zazwyczaj przy pomocy czeków turystycznych i stanowi oddzielny dział rozrachunku.

Jeśli chodzi o obrót kapitałowy, do clearing, włączane są nieraz płatności z tytułu umarzania

zobowiązań krótko a nawet długoterminowych. Nie mogą jednak wchodzić do clearing, zaciągane pożyczki finansowe, gdyż sens tych pożyczek wymaga szybkiego transferu gotówki natomiast w drodze clearing, taki transfer musiałby napotykać na zbyt duże trudności realizacji.

4. Waluta i kurs rozrachunkowy. Przy clearing, dwustronnym powstaje zagadnienie, w jakiej walucie ma być prowadzone konto clearingowe i rozrachunek międzypaństwowy. Możliwe tu są trzy wypadki:

1. albo konta clearingowe prowadzone są po obu stronach w walucie jednego z partnerów,
2. albo przez każdy z krajów w walucie własnej,
3. albo też przez oba kraje w walucie kraju trzeciego, lub w jednostce teoretycznej.

Pierwszy wypadek może zachodzić wówczas, gdy jeden z krajów posiada walutę chwiejną, drugi zaś walutę mocną, ustabilizowaną. Wówczas jako waluta rozrachunkowa może być przyjęta waluta kraju o pieniądzu ustabilizowanym.

Clearing dwuwalutowy jest zjawiskiem normalnym i w okresie do r. 1939 powszechnie stosowanym.

Clearing jednowalutowy, prowadzony w walucie kraju trzeciego, stosowany jest w wypadkach, gdy obaj partnerzy nie mają walut ustabilizowanych, na skutek czego decydują się przyjmując jako walutę rozrachunkową pieniądz kraju trzeciego, nie podlegający wahaniom. Zamiast waluty kraju trzeciego może być w tych wypadkach przyjęta jako pieniądz rozrachunkowy jednostka rozrachunkowa teoretyczna, co zwłaszcza występuje w okresie po r. 1944. Np. w umowach rozrachunkowych zawartych przez Polskę zastosowano początkowo jako walutę rozrachunkową złoty w złocie, lei z r. 1939 itp.

Jak to już zaznaczono wyżej, wpłaty dłużników do instytucji rozrachunkowych i wypłaty na rzecz wierzycieli przyjmowane i dokonywane są w walucie krajowej. Instytucja rozrachunkowa nie przyjmuje wpłat w innej walucie, bez względu na to, na jaką walutę opiewa zobowiązanie krajowego dłużnika w stosunku do zagranicznego wierzyciela.

W związku z tym powstaje zagadnienie kursu przeliczeniowego, jaki ma być stosowany do faktur, wystawionych w innej walucie, a jednocześnie kursu rozrachunkowego pomiędzy zainteresowanymi instytucjami rozrachunkowymi.

Musimy tu odróżnić następujące sprawy:

1. wzajemnej relacji pomiędzy walutami rozra-

chunkowymi, jeżeli przyjęty jest system clearingowego dwuwalutowego,

2. relacji pomiędzy walutą rozrachunkową a walutą partnera nie uznaną za podstawę do rozrachunku w systemie jednawalutowym,
3. relacji pomiędzy walutą rozrachunkową, a walutami innymi, na które mogą opiewać zobowiązania poszczególnych kontrahentów.

Co się tyczy pierwszego wypadku, musimy pamiętać, że z racji stosowania ograniczeń dewizowych, których wynikiem jest właśnie międzypaństwowy clearing reglamentowany, nie może być mowy o swobodnym kształtowaniu się kursu dewiz w obu państwach, gdyż przynajmniej w jednym z nich w miejsce swobodnie kształtujących się kursów giełdowych wchodzi kursy normowane przez instytucje emisyjną, lub inne władze dewizowe.

Dlatego też sprawa kursu rozrachunkowego regulowana jest zazwyczaj w międzypaństwowych umowach rozrachunkowych.

Mogą tu mieć zastosowanie kursy następujące:

1. kurs parytetowy, który przyjmowano jako kurs rozrachunkowy, zwłaszcza w pierwszych umowach rozrachunkowych, często ze względów czysto prestiżowych. Kurs ten odbiegał jednak od gospodarczo słusznego kursu, co powodowało szereg komplikacji i niedogodności;
2. kurs giełdowy, notowany w kraju partnera clearingowego, który nie stosuje ograniczeń dewizowych, względnie
3. kurs, wynikający z notowań giełdowych w państwach trzecich;
4. kurs oficjalny ustalany przez władze dewizowe jednego z krajów, wzgl. obu krajów zawierających umowę clearingową;
5. kurs umowny, ustalany przez obie strony we wzajemnym porozumieniu na cały czas trwania umowy, bądź też zmieniany w czasie jej trwania pod pewnymi warunkami.

W wypadkach, o których mowa w p.p. 2 i 3 kurs jest oczywiście zmienny, co wprowadza moment ryzyka kursowego zarówno dla kontrahentów, jak i dla obu instytucji rozrachunkowych. Tymczasem w umowach clearingowych obie strony dążą do możliwie jak największej stabilizacji kursu rozrachunkowego. Częste zmiany tego kursu musiałyby powodować niepewność do wzajemnego obrotu płatniczego na skutek zwiększonego tym ryzyka kursowego dla kontrahentów obu stron. To też najczęściej stosowany jest

kurs umowny, a zmiana umownego kursu rozrachunkowego uzależniona jest od większych odchyleń tego kursu od kursu rzeczywistego, mierzonego np. wzajemnym poziomem cen wzgl. notowań na giełdzie partnera nie posiadającego u siebie reglamentacji dewizowej lub też notowań giełdowych w kraju trzecim.

Gdyby dopuszczono do częstych, lub automatycznych wahań, zachodziłaby kwestja jaki kurs miałby być miarodajny: czy kurs w chwili powstania należności, czy też wpłacenia należności do instytucji clearingowej jednej strony, czy wreszcie kurs dnia wypłaty należności wierzycielowi przez instytucję rozrachunkową drugiej strony. Pamiętać należy, że między dniem wypłaty po jednej stronie, a dniem wypłaty po drugiej może upłynąć dłuższy okres czasu, zwłaszcza gdy zachodzi nierównowaga wpłat i wypłat na koncie rozrachunkowym.

Również dla instytucji rozrachunkowych automatyczna zmiana kursów pociągałaby za sobą szereg niedogodności. Na kontach rozrachunkowych znajdują się zazwyczaj stale pewne kwoty jeszcze z partnerem nierozliczone, których wartość zmieniałaby się w walucie partnera, zależnie od zmiany kursu, przynosząc instytucji rozrachunkowej zyski lub straty. Ponieważ czynności instytucji rozrachunkowych mają charakter czysto powierniczy i nie mogą być przyrównywane do czynności bankowych skupu i sprzedaży walut, instytucje te nie mogą ponosić ryzyka walutowego natomiast muszą przerzucać je na swoich przymusowych klientów. W tym względzie niektóre umowy rozrachunkowe zawierają specjalne postanowienia odgradzające instytucje od strat kursowych. Niezależnie od tego, ażeby uchronić swych klientów w miarę możliwości od tych konsekwencji, instytucje rozrachunkowe, wzgl. państwa umawiające się dążą do możliwej stabilizacji kursów rozrachunkowych o czym mowa wyżej.

Zazwyczaj dla przeliczenia należności wyrażonej w walucie partnera na walutę krajową i odwrotnie, przyjmowany jest kurs rozrachunkowy dnia wpłaty należności na konto clearingowe. O ile by pomiędzy dniem wpłaty po jednej stronie i dniem wypłaty po drugiej stronie zaszła zmiana kursu rozrachunkowego, ryzyko jest przerzucane na dłużnika.

Rozpatrzmy obecnie sprawę kursu, gdy walutą rozrachunkową jest tylko jedna waluta, a więc waluta jednego z partnerów lub kraju trzeciego. Jeżeli jest to waluta jednego z partnerów, nie zachodzi potrzeba przeliczania sum na kon-

tach rozrachunkowych celem ich skompensowania. Podobnie przedstawia się sprawa, gdy walutą rozrachunkową jest waluta kraju trzeciego. Jednakże instytucja rozrachunkowa, przyjmująca wpłaty w walucie swego kraju nie będącej walutą rozrachunkową, jest narażona na ryzyko kursowe w razie zmiany kursu waluty krajowej do waluty rozrachunkowej w ramach wpłat jeszcze nie rozliczonych, co jest nieuniknione.

Również poszczególni kontrahenci (dłużnicy i wierzyciele) są zainteresowani kursem, jaki ma być stosowany dla przeliczenia należności wyrażonych w walucie własnej lub drugiego partnera, nie będącej walutą rozrachunkową. Jednakże ta sprawa jest rozwiązywana praktycznie w ten sposób, że zazwyczaj należności, podlegające rozrachunkowi, nie są określane w takiej walucie. Pamiętać musimy o tym, że nieuznanie danej waluty jako rozrachunkowej i zastąpienie jej przez walutę drugiego partnera wzgl. państwa trzeciego spowodowane jest jej niestabilizowaniem. Tym samym również i faktury oraz inne dokumenty, stanowiące podstawę dla płatności, zapewne w większości wypadków nie będą opiewały na tę walutę niestabilizowaną. Nieraz nawet umowy wyraźnie postanawiają, że należności mają być fakturowane w walucie rozrachunkowej.

Sprawa kursu przeliczeniowego waluty nie uznanej za rozrachunkową ma dla państwa zawierającego umowę znaczenie również w tych wypadkach, gdy chodzi o przekazy należności nietowarowych (np. przeznaczonych dla jego placówek dyplomatycznych i konsularnych, turystów, podróżujących, kosztów utrzymania obywateli jego kraju itp.). Zazwyczaj tego rodzaju sprawy regulowane są w drodze porozumień specjalnych, ustalających umowną relację pomiędzy walutami obu krajów a walutą rozrachunkową z możliwością rewizji.

Pozostaje sprawa przeliczenia należności, wyrażonych w walutach krajów trzecich, na walutę rozrachunkową w chwili wpłacania należności na konto rozrachunkowe. Przy umowach clearingowych dwuwalutowych, gdzie wpłata do instytucji rozrachunkowej następuje w walucie krajowej, jak i kurs przeliczenia należności opiewających na inne waluty, przyjmuje się kurs urzędowy, notowany w danym kraju.

Jeżeli układ jest jednawalutowy, wówczas jako kurs przeliczenia na walutę umowną przyjmuje się kurs oficjalny w kraju dłużnika. Obie instytucje rozrachunkowe komunikują sobie nawzajem wysokość kursów oraz wszelkie jego zmiany.

Kurs rozrachunkowy posiada doniosłe znaczenie dla kształtowania się obrotów clearingowych.

W wypadku stosowania jako kursu rozrachunkowego kursu parytetowego lub oficjalnego odbiegającego od kursu gospodarczo uzasadnionego powstaje konieczność stosowania wyrównania kursów przez nadpłaty i premie, podobnie jak przy transakcjach kompensacyjnych *).

W systemie clearingowym różnica polega głównie na tym, że zazwyczaj nie wiąże się poszczególnych transakcyj, lecz tworzy się ogólny fundusz wyrównawczy wzgl. premiiowy, administrowany przez władzę publiczną, do którego wpływają obciążenia importerów względnie eksporterów i z którego są płacone premie generalnie ustanowione, lub też odpowiednio indywidualizowane. W ten sposób powstaje w praktyce szereg kursów dla transakcyj rozrachowywanych w clearingu. Lecz różniczkowanie kursów powstaje nie tylko przez stosowanie dopłat i premii. Są liczne wypadki, że nawet w samej umowie przewidziane są różne kursy rozrachunkowe, w zależności od rodzaju płatności, a więc inny kurs dla rozrachunków towarowych, inny dla nietowarowych lub upłynnienia zamrożeń, a jeszcze inny dla ruchu turystycznego itp.

Ponadto jednak kurs rozrachunkowy używany bywa przez poszczególne państwa jako bardzo skuteczny, a zarazem niebezpieczny dla partnera instrument polityki gospodarczej. W szczególności używały i nadużywały tego instrumentu Niemcy, zwłaszcza w stosunku do państw południowo - wschodnich.

Mianowicie Niemcy, dążąc do opanowania tych rynków zbytu, stosowały kurs marki clearingowej indywidualnie do poszczególnych krajów według potrzeb swej polityki. Kurs ten Niemcy ustalały zupełnie niezależnie od kursu marki na giełdach zagranicznych i to bardzo wysoko. Wskutek tego zagraniczni eksporterzy przy ustalaniu cen w markach niemieckich otrzymywali w swojej walucie ceny bardzo korzystne, co zachęcało ich do wysyłania swoich towarów do Niemiec.

Rezultat był taki, że kraje te miały bardzo duże należności unieruchomione na koncie rozrachunkowym w Berlinie. Ponieważ Niemcy stosowały do tych krajów clearing totalny, obejmujący wszystkie płatności, nie było żadnych możliwości wyrównywania jakichkolwiek pretensyj w dewizach.

*) Patrz artykuł tegoż autora p. t. „Transakcje kompensacyjne“, Wiad. N.B.P. Nr. 10/47 str. 41.

Jedynym więc sposobem uzyskania przez eksporterów zapłaty za wysłane towary do Niemiec był import towarów niemieckich do tych krajów bez względu na cenę, a nawet realne potrzeby danego kraju. Ceny zaś towarów niemieckich wyrażone w walutach obcych na skutek nadwartościowego kursu marki clearingowej kształtowały się drogo. W dodatku Niemcy wykorzystywały przymusową sytuację swoich partnerów dyktując wysokie ceny za swoje towary eksportowe. W rezultacie państwa południowo-wschodnie musiały

wypłacać importerom premie importowe. Ponieważ były to przeważnie państwa rolnicze, obszar nicze, gdzie sfery agrarne posiadały przeważające wpływy polityczne, rządy tych państw nie były w możności przeciwstawić się żądaniu tych sfer niekrepowania wywozu towarów gospodarstwa rolnego do Niemiec, pomimo oczywistych strat dla ogólnej gospodarki kraju. Pozwoliło to ostatecznie Niemcom opanować niemal całkowicie handel zagraniczny państw, co też było ich zamierzeniem. (d.c.n.)

PRZEGLĄD USTAWODAWSTWA

W miesiącu listopadzie r. 1947 z ważniejszych ustaw, dekretów i rozporządzeń z zakresu finansowo-gospodarczego ukazało się:

Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 24.10.1947 r. w sprawie wywozu zagranicę złota i innych kosztowności (Dz. U.R.P. Nr 68, poz. 426).

W myśl powyższego rozporządzenia zarządzone został zakaz wywozu zagranicę złota w stanie przerobionym, platyny wszelkiej postaci oraz kamieni szlachetnych i innych klejnotów bez zezwolenia Komisji Dewizowej.

Jedynie kto przekracza granicę na podstawie zagranicznego paszportu ma prawo wywieźć jed-

norazowo na osobę: obrączkę, pierścionek lub sygnet z jednym kamieniem, zegarek, wieczne pióro oraz krzyżyk lub medalik z łańcuszkiem; oraz kto przekracza granicę w małym ruchu granicznym może przewieźć jednorazowo obrączkę, wieczne pióro oraz krzyżyk lub medalik z łańcuszkiem.

Cudzoziemiec może wywieźć zagranicę wyżej omówione wartości, o ile zgłosił je przy wjeździe do Polski i zostały one uwidocznione na imiennym zaświadczeniu, stwierdzającym przewiezienie tych wartości z zagranicy do kraju. Zaświadczenie takie jest ważne 4 miesiące od daty jego wystawienia.

ERRATA do Nr 12/47 „Wiadomości Narodowego Banku Polskiego“

Str.	Szpalta	Wiersz	J e s t	Powinno być
4	prawa	2 od dołu	finansowej	finansowe
16	lewa	13 od dołu	o ca 18.916 £	o ca 18.916
16	prawa	19 od dołu	W odniesieniu hutnictwa	W odniesieniu do hutnictwa
17	lewa	23 od dołu	Ziemie Dawne Odzyskane	Ziemie Dawne i Odzyskane
24	lewa	9 od dołu	uprawę	uprawą
25	prawa	15 od góry	we wrześni	we wrześniu
25	"	27 od góry	M. U. R. Darłowo	M. U. R. Darłowo
25	"	20 od dołu	W ruchu kolejowych	W ruchu kolejowym
33	prawa	22 od góry	Wskaźnik stanu	Wskaźnik stanu
43	lewa	23 od dołu	10 mil. \$	10 mld. \$
44	lewa	8 od dołu	zgodę	zgodą
45	prawa	8 od góry	et d' equipment	et d' équipement
51	prawa	5 od dołu	nie posiadało	nie posiadał
54	prawa	23 od góry	akcji	akcja
67	lewa	1 do 39 od góry	cały ustęp zaczynający się od słów: „Należy jednak podkreślić do „przedsiębiorstw państwowych”.	powinien znajdować się na str. 63 prawa szpalta po słowach „niniejszego opracowania”.

Prenumerata kwartalna zł 180.— Wpłaty przekazywać pocztowymi, lub w instytucjach bankowych na rachunek żyrou „Wiadomości Narodowego Banku Polskiego“ w Wydziale Zagranicznym N. B. P. w Warszawie oraz w Urzędach Poczty i Telekomunikacji na P. K. O. na konto N. B. P. Warszawa Nr 1 — 6753. W treści przekazu pocztowego, bankowego lub na P. K. O. należy podać: „Wiadomości N. B. P.“ prenumerata oraz nazwisko i adres prenumeratora

Wydawca: Narodowy Bank Polski

Redakcja i Administracja: Narodowy Bank Polski, Wydział Ekonomiczny, Warszawa, Fredry 6.